

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

Набатова О. О.

МАКРОЕКОНОМІКА
навчально-методичний посібник

Харків
2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

Набатова О. О.

МАКРОЕКОНОМІКА

навчально-методичний посібник

для студентів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності 051 «Економіка»
спеціалізації «Бізнес-економіка»

**Харків
2020**

Набатова О. О. Макроекономіка: навчально-методичний посібник для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» спеціалізації «Бізнес-економіка». Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. 153 с.

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 4 від 15.07.2020 р.)*

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2020

ЗАГА

АДИ

Мета вивчення навчальної дисципліни «Макроекономіка» – формування системи економічних знань про закономірності функціонування економіки на національному рівні на основі сучасних макроекономічних теорій, основних умінь і навичок практичного застосування методів та інструментів макроекономічного аналізу для дослідження соціально-економічного розвитку країни й оцінювання ефективності економічної політики держави.

Завдання:

- формування системи теоретичних знань щодо основних категорій макроекономіки, її предмета та методології, ключових положень макроекономічних теорій, на які спирається сучасна макроекономічна наука та господарська практика; економічного мислення у студентів;

- оволодіння методологією розрахунку основних макроекономічних показників та індикаторів, аналізу процесу формування сукупного попиту у національній економіці та його коливань у моделях мультиплікатора;

- розвиток умінь із оцінювання впливу макроекономічних чинників на окремі агреговані ринки та національну економіку в цілому;

- опанування інструментарію макроекономічного аналізу та базових макроекономічних моделей (AD-AS, «витрати-випуск», «вилучення-ін'єкції», IS-LM);

- усвідомлення механізму впливу на макроекономічні процеси основних видів державної економічної політики (фіскальної, монетарної, соціальної та зовнішньоекономічної);

- вироблення здатності до оцінювання ефективності економічної політики держави.

Завдяки практичним заняттям з «Макроекономіки» студенти набувають навичок макроекономічного аналізу та моделювання, оцінки ефективності економічної політики держави.

Кращій підготовці до занять і більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу сприяє виконання завдань для самос-

тійної роботи: формулювання відповідей на теоретичні питання і тестові завдання для самоконтролю, вирішення практичних завдань, опрацювання рекомендованої літератури.

Студенти заочної форми навчання на практичних заняттях розглядатимуть шість тем:

4. Національний ринок праці. Зайнятість та безробіття.
- 5.1. Грошова маса. Попит на гроші.
6. Інфляційний механізм.
9. Сукупні витрати та ВВП.
- 12.1. Фіскальна політика.
- 13.1. Монетарна політика.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Модуль І. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ МАКРОЕКОНОМІКИ. АГРЕГОВАНІ РИНКИ

Тема 1. Вступ до макроекономіки

П л а н

1. Предмет макроекономіки.
2. Основні проблеми макроекономіки. Етапи розвитку макроекономічної науки.
3. Методи макроекономічного аналізу.
4. Модель макроекономічного кругообігу.

Методичні поради

Вивчення першого питання слід розпочати з визначення об'єкта та предмету макроекономіки. *Макроекономіка* є національна економіка. *Предметом макроекономіки* є механізм функціонування та розвитку всієї національної економіки як єдиного цілого та чинники, що визначають зміни цього механізму в коротко- та довгостроковій перспективі, а також способи впливу на них держави. *Основними макроекономічними суб'єктами* домогосподарств, підприємницький сектор, державний сектор та закордонний сектор, які виконують певні функції в економічному кругообігу.

У другому питанні доцільно виділити основні проблеми, що вивчаються на макроекономічному рівні: визначення обсягу і структури національного продукту і національного доходу; виявлення факторів, які регулюють зайнятість у масштабах національної економіки; аналіз природи інфляції; вивчення механізму і факторів економічного зростання; розгляд причин циклічних коливань; аналіз причин виникнення безробіття; дослідження зовнішньоекономічної взаємодії національних економік; теоретичне обґрунтування мети, змісту і форм здійснення макроекономічної

політики держави. Засновником макроекономічної теорії є Дж. М. Кейнс. У праці «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» він поділив економічну науку на макроекономіку і мікроекономіку і був першим, хто почав розглядати економіку як цілісну систему. Разом з тим варто зазначити, що елементи макроекономічного аналізу зустрічалися ще у представників класичної політичної економії. Крім того, особливу увагу слід приділити подальшій еволюції класичного та кейнсіанського напрямів (монетаризм, некейнсіанство, неокласичний синтез, економіка пропозиції, теорія раціональних очікувань тощо). Головним питанням, на якому зосереджені практично усі макроекономічні школи, є питання про ступінь, механізми, інструменти та наслідки втручання держави в економічні процеси.

При вивченні третього питання необхідно виходити з того, що особливість предмета макроекономіки визначає специфіку сукупності прийомів та методів його дослідження, яка складає методологію макроекономіки. Методологія макроекономіки ґрунтується на двох основних складових: загальнонаукових методах пізнання (аналіз, синтез, індукція, дедукція, наукове абстрагування, єдність історичного та логічного тощо) і специфічних, що включають агрегування, принцип рівноваги, економіко-математичне моделювання, прогнозування тощо.

Агрегування – це об

що характеризує рух економіки як єдиного цілого. Агрегуванню піддаються економічні суб

економіки. Ще один специфічний метод – макроекономічне моделювання, в основі якого лежить спрощення економічної діяльності до невеликої кількості найбільш істотних взаємозв'язків.

Макроекономічні моделі – формалізовані описи (логічні, графічні або математичні) різних економічних явищ і процесів із метою виявлення функціональних взаємозв’язків між ними

У четвертому питанні доцільно розглянути модель економічного кругообігу продуктів, ресурсів та доходів в умовах чистого ринку. Основний висновок – рівність сумарної величини продажів фірм сумарній величині доходів домашніх господарств. Слід звернути увагу на те, що у відкритій економіці з державним втручанням модель кругових потоків дещо ускладнюється. Коли до моделі вводяться дві інші групи економічних агентів – державний та закордонний сектори, то зазначена рівність порушується, оскільки з потоку «доходи-витрати» утворюються «вилучення» у вигляді заощаджень, податкових платежів та імпорту. «Вилучення» – будь-яке використання доходу не на купівлю виробленої всередині країни продукції. «Ін’єкції»-яке доповнення до споживчих витрат на продукцію, вироблену всередині країни (державні закупівлі товарів і послуг та експорт).

Тема есе

Немає нічого більш практичного за хорошу теорію.

Практичні завдання

1. Доберіть правильне визначення до термінів (табл. 1).

Таблиця 1

<i>Термін</i>	<i>Визначення</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
агрегування	1. Змінні, які заздалегідь задані для певної моделі
дедукція	2. Змінні, значення яких модель намагається пояснити
наукове абстрагування	3. Посднання окремих економічних одиниць в одну чи декілька
модель кругообігу	4. Хід міркування від фактів до узагальнень
ендогенні зміни	5. Показники, які вимірюють кількість чого-небудь у певний момент часу
екзогенні зміни	6. Спрощене відображення економічної системи та її складових

макроекономічна модель	7. Показники, що вимірюють кількість чогонебудь за одиницю часу, здебільшого за рік
------------------------	---

Продовження табл. 1

1	2
запасові змінні	8. Частина економічної теорії, що досліджує національну економіку як ціле
макроекономіка	9. Хід міркування від узагальнень до фактів
індукція	10. Схема, яка відображає взаємопов'язаний перервний рух ресурсів, виготовлених продуктів і доходів між економічними суб'єктами
економічний закон	11. Відокремлення в аналізі сталих і типових ознак від випадкових, швидкоплинних та другорядних
потоківі змінні	12. Сталий причинно-наслідковий зв'язок економічними явищами та процесами

2. Прочитайте матеріал дискусії, яку ведуть між собою економісти різних шкіл макроекономічного аналізу з приводу деяких проблем розвитку економіки. Яку з макроекономічних теорій представляє кожний із професорів: класичну теорію, кейнсіанську теорію, школу економіки пропозиції, теорію монетаризму, теорію раціональних сподівань?

Професор Іванов. Пропозиції уряду зменшити податки не є інфляційними. Зменшення податків відіграє ключову роль у стимулюванні кращої роботи, у збільшенні інвестицій. Поки що у нас багато людей безробітні, значна кількість заводів не працює, тому політика такого роду не приведе до інфляції, тим більше, що видатки держбюджету зменшуються. Потрібно також зменшити втручання держави в економіку і відмінити ряд регулюючих заходів.

Професор Сидоров. Вибачте, але у вашій позиції дуже мало здорового глузду. Нас повинен більше турбувати недостатній попит, а не пропозиція. Коли видатки фірм і споживачів недостатні, для стимулювання економіки потрібно проводити дискреційну фіскальну політику. Хочу зауважити, що зменшення податків кричуще несправедливе. Від їх зниження виграють тільки багаті. Крім того, зменшення державних витрат – це зовсім не та політика, яка може скоригувати недостатній по-

пит. Необхідно підвищити податки, але лише щодо багатих людей, а доходи, які будуть при цьому отримані, треба направити для фінансування державних програм соціальної допомоги людям з низькими доходами.

Професор Петров. Професор Сидоров повністю ігнорує монетарні підходи, які б належало використати державі. Збільшення державних витрат призведе до зростання дефіциту держбюджету, і держава повинна буде позичати гроші, але тоді вона витіснить із ринку позичкових коштів приватні фірми і споживачів, видатки яких почнуть скорочуватись, особливо на придбання таких досить чутливих до величини відсотка покупок, як будинки, квартири, автомобілі. Фірми також почнуть купувати менше інвестиційних товарів: машин, обладнання, технологій. У цих умовах краще здійснювати монетарну політику, збільшуючи кількість грошей в обігу, що приведе до зменшення ставок відсотка. Це збільшить вкладення у житлові будинки, автомобілі та інші довгострокові споживчі товари. Фірми отримають можливість брати дешеві кредити, що збільшить інвестиції. Таким чином, збільшення пропозиції грошей зможе привести країну до стабільного економічного зростання.

Професор Лукінов. Я не згоден із професором Петровим, який перевіряє межі моєї раціональності. Він забуває, що збільшення пропозиції грошей через декілька років обов'язково призведе до збільшення темпів інфляції. Те саме можна сказати і про фіскальну політику, яку пропонує професор Сидоров. Більшість людей здатні угадати дії держави і перебудувати свою поведінку, змінити свої економічні рішення. Як фіскальна, так і монетарна політика не здатні впливати на економіку в довгостроковому періоді, тому що вони нейтралізуються власними рішеннями споживачів і фірм. Державна політика може бути направлена лише на стабілізацію їх очікувань.

Професор Класиков. Я не можу погодитись з тими із колег, які відводять державі й центральному банку активну роль у визначенні майбутнього стану економіки. Економіка здатна регулювати себе сама, тому що заробітна плата, ціни і ставки відсотка є гнучкими, що дозволяє ринкам самим досягти стану рівноваги, якщо їм надати для цього достатній час. Іншими словами, еконо-

міка сама по собі досягне стану повної зайнятості, тому що пропозиція породжує попит. Політичне втручання нездатне змінити рівень економічної активності, хоча може вплинути на рівень цін. За винятком національної оборони і випадків неспроможності ринку, державі належить незначна роль, вона повинна надати економіці свободу жити за своїми власними законами.

Джерело: Практикум з курсу макроекономіки / уклад. В. П. Решетило. Харків. ХНАМГ, 2007. С. 8, 9.

Тестові завдання

1. Що вивчає макроекономіка?

- а) виробничі відносини між економічними суб'єктами;
- б) функціонування національної економіки як цілого;
- в) поведінку економічних суб'єктів на ринках ресурсів;
- г) глобальні тенденції економічного розвитку людства.

2. Що з переліченого нижче є предметом позитивного макроекономічного аналізу?

- а) шляхи подолання економічної кризи;
- б) виявлення факторів економічного зростання;
- в) фактичний стан економіки у поточному році;
- г) методи державного регулювання економіки.

3. Хто є основними суб'єктами закритої економіки?

- а) домогосподарства, ринок, держава;
- б) уряд, міністерства, підприємства;
- в) фірми, домогосподарства, держава;
- г) фірми, фінансові посередники, споживачі.

4. Яке з тверджень відповідає моделі макроекономічного кругообігу?

- а) домашні господарства витрачають дохід на ринку продуктів;
- б) домашні господарства отримують дохід за допомогою ринку продуктів;
- в) фірми пропонують ресурси домашнім господарствам;

г) домашні господарства виробляють продукти.

5. Що відбувається на ринку ресурсів у моделі макроекономічного кругообігу?

а) домашні господарства продають, а фірми купують продукти;

б) домашні господарства продають, а фірми купують ресурси;

в) фірми продають ресурси, а домашні господарства – продукти;

г) фірми продають, а домашні господарства купують ресурси.

6. Яка змінна є потоковою?

а) залишок на рахунку в банку;

б) державний борг країни;

в) кількість безробітних;

г) споживчі витрати.

7. Яке з тверджень є правильним?

а) модель є спрощеною теоретичною схемою впливу екзогенних змінних на ендогенні;

б) позитивна макроекономіка вивчає те, що повинно бути;

в) домогосподарства є юридичними особами, що виробляють товари та послуги з метою задоволення своїх потреб;

г) основним методом макроекономічних досліджень є порівняльний аналіз.

8. Яке з тверджень поділяють прихильники класичної теорії макроекономіки?

а) ціни, заробітна плата та ставка відсотка є негнучкими;

б) держава може створити умови для економічного зростання, стимулюючи сукупний попит;

в) головна реальна проблема полягає в тому, що високі ставки податків і жорсткі методи державного регулювання зменшують стимули до праці, збережень і інвестицій;

г) економіка здатна самостійно стабілізуватися і у дов-

гостроковому періоді досягати стану повної зайнятості.

9. *Яке з тверджень поділяють прихильники кейнсіанської теорії макроекономіки?*

а) директивне планування забезпечує найефективнішу організацію національної економіки;

б) держава має впливати на сукупну пропозицію шляхом зниження податків;

в) національна економіка має автоматичний механізм, який забезпечує повну зайнятість ресурсів;

г) уряд через фінансову та монетарну політику має впливати на сукупний попит.

10. *Яке з тверджень поділяють прихильники неокласичної теорії макроекономіки на чолі з Р. Лукасом?*

а) усі ринки перестали бути конкурентними, а ціни – гнучкими;

б) макроекономічна стабільність забезпечується виключно за допомогою активного державного регулювання економіки;

в) будь-які заходи урядової політики нейтралізуються раціональною поведінкою економічних суб'єктів;

г) макроекономічна стабільність забезпечується виключно шляхом контролю центрального банку над грошовою пропозицією.

Список рекомендованої літератури

Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка: підручник: у 2 кн. / за ред. С. М. Панчишина, П. І. Островерха. Львів: Апріорі, 2017. Кн.1: Вступ до аналітичної економіки. Макроекономіка. 567 с.

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Висоцька М. П. Теоретичні передумови макроекономічної політики. *Стратегія розвитку України*. 2017. № 1. С. 97–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sru_2017_1_21

Гриценко А. Немає нічого більш практичного за хорошу теорію. *Дзеркало тижня*. 2018. № 31.

URL: https://dt.ua/macrolevel/nemaye-nichogo-bilsh-praktichnogo-za-horoshu-teoriyu-286338_.html

Гронтковська Г. Е., Косік А.Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Данилович-Кропивницька М. Л., Стецюк П. І., Тивончук І. О. Макроекономіка: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017. 291 с.

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Солонінко К. С. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2015. 200 с.

Тюхтенко Н. А., Синякова К. М. Макроекономіка: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 352 с.

Запитання для самоконтролю

1. Що є об'єктом та предметом макроекономіки? Які її основні суб'єкти?

2. Які основні макроекономічні проблеми?

3. Охарактеризуйте ідеальну макроекономічну модель. Чому її важко реалізувати на практиці?

4. Основні етапи розвитку макроекономічної теорії.

5. Як співвідносяться макроекономічна теорія та економічна політика? Які основні напрями макроекономічної політики?

6. Що таке агрегування? Як цей метод застосовується у макроекономіці?

7. Що таке макроекономічна модель? Основні типи макроекономічних моделей.

8. Сутність нормативної та позитивної функцій макроекономіки.

9. Опишіть процес функціонування системи змішаної економіки на прикладі моделі кругообігу ресурсів, продуктів і доходу. Визначте обмеження моделі макроекономічного кругообігу.

Тема 2. Макроекономічні показники в системі національних рахунків

П л а н

1. Сутність, методологічні принципи та основні категорії системи національних рахунків.
2. Основні макроекономічні показники СНР: економічний зміст та методика обчислення.
3. Номінальний та реальний ВВП. Індекси цін.

Методичні поради

У першому питанні необхідно з'ясувати, для
трібна система національних рахунків (СНР) – узгоджений на міжнародному рівні стандартний набір рекомендацій щодо розрахунків показників, які використовуються для опису та аналізу найбільш загальних результатів і пропорцій національної економіки. Далі слід розглянути методологічні принципи, на які спирається СНР (принцип економічного кругообігу, економічної рівноваги, продуктивної діяльності, виключення подвійного рахівництва), та її основні категорії (інституційна одиниця, інституційний сектор, економічна операція, рахунок). Відповідно до міжнародного стандарту інституційні одиниці групуються Державною службою статистики України у п'ять секторів: нефінансові корпорації, фінансові корпорації, сектор загального державного управління, сектор домашніх господарств та сектор некомерційних організацій. Відносини між інституційними одиницями відбивають три групи економічних операцій: з товарами та послугами, розподільчі, фінансові. Специфічним видом економічних операцій є трансферти, коли одні інституційні одиниці передають іншим безкоштовно товари, послуги, активи або права власності. Центральне місце в СНР посідають зведені (консолідовані) рахунки, які служать основним джерелом інформації про макроекономічні показники та співвідношення. СНР включає насамперед рахунки внутрішньої економіки: 1) поточні рахунки, що відображують виробництво товарів і

послуг, утворення та розподіл ВВП, використання наявного та скоригованого доходу, тобто враховують потокові показники; 2) рахунки нагромадження (рахунок операцій з капіталом, фінансовий рахунок, рахунок змін в обсягах активів та рахунок переоцінки), які враховують запасові показники; 3) рахунки фінансового сектору.

У другому питанні треба розглянути основні показники СНР: валовий внутрішній продукт (ВВП), валовий національний продукт (ВНП), чистий внутрішній продукт (ЧВП), національний дохід (НД), особистий дохід (ОД), особистий наявний дохід (ОНД). Під ВНП розуміють ринкову вартість сукупного обсягу кінцевих товарів і послуг, що вироблені національним капіталом всередині країни або за кордоном протягом календарного року. При розрахунку ВВП враховується ринкова вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених всередині країни, що не залежить від того, хто є власником – вітчизняні підприємства чи іноземні. ВВП може визначатися трьома методами:

1) виробничий метод – ВВП обчислюється як сума доданої вартості, створеної всіма інституційними одиницями резидентами у всіх галузях економіки. *Додана вартість* – це різниця між ринковою вартістю випуску та проміжним споживанням;

2) метод кінцевого використання, або розрахунок ВВП за категоріями витрат, – ВВП визначається як сума витрат усіх економічних агентів, що діють в економіці: $Y = C + I + G + XN$, де C – споживчі витрати домогосподарств, I – валові приватні інвестиції, G – державні закупівлі товарів та послуг, XN – чистий експорт (різниця між експортом та імпортом);

3) розподільчий метод, або розрахунок ВВП за категоріями доходу, – ВВП визначається як сума внутрішніх первинних доходів, створених суб'

плата, доходи некорпоративного сектору, прибуток корпорацій, рента, процент), а також амортизації та непрямих податків.

ЧВП показує, яку величину доходу, отриманого від виробництва ВВП, економіка може споживати і при цьому забезпечити просте відтворення і не погіршити виробничі умови майбутніх періодів. $ЧВП = ВВП - амортизація$.

Національний дохід – сума первинних доходів власників

факторів виробництва. $НД = ВВП - \text{амортизація} - \text{непрямі податки}$.

Особистий дохід = ВВП – амортизація – непрямі податки – нерозподілений прибуток корпорацій + трансферти.

Особистий наявний дохід = особистий дохід – особисті податки.

При підготовці третього питання потрібно зрозуміти, що для отримання реальної економічної картини та для коректного порівняння макроекономічних показників у динаміці необхідно під час їх розрахунку виключити вплив на них інфляції, тому в макроекономічній теорії та практиці розраховують номінальні та реальні показники. *Номінальний ВВП* – це ВВП, розрахований у цінах, які були на момент його розрахунку. *Реальний ВВП* – це ВВП, розрахований у постійних (порівнюваних) цінах, тобто скоригований на індекс цін номінальний ВВП. Далі слід розглянути та порівняти різні методики розрахунку індексу цін (індекс цін Ласпейреса, Пааше і Фішера).

Практичні завдання

1. Визначте, чи враховуються перераховані нижче витрати як частина ВВП. Якщо так, то вкажіть, до якої складової – споживання (С), валових інвестицій (І) чи державних закупівель (G):

1. Ви витратили 100 грн на кіно.
2. Сім'я сплачує 5000 грн на місяць за квартиру у будинку, збудованому три роки тому.
3. Уряд збільшує видатки на оборону на 1 млрд грн.
4. Уряд надає пенсіонеру субсидію на оплату житлово-комунальних послуг.
5. Ви купуєте акцію за 1000 грн на фондовому ринку.
6. На кінець року борошномельна фірма виявила, що її запаси зерна і муки на 50 000 грн більші за величину запасів на початок року.
7. Компанія купує нове обладнання для виробництва побутової техніки.
8. Ви сплачуєте 5000 грн за оренду квартири.
9. Компанія будує нове підприємство.
10. Ви сплачуєте за навчання в університеті.

2. За наведеними даними (табл. 2) визначте величину ВВП країни за доходами та витратами (у млрд грош. од.):

Таблиця 2

Рента	45
Трансфертні платежі	63
Заробітна плата	165
Проценти	16
Прибутки корпорацій	160
Державні закупівлі товарів і послуг	260
Дивіденди	30
Прибутки некорпоративного сектору	55
Непрямі податки	39
Споживчі витрати	180
Валові інвестиції	39
Нерозподілені прибутки корпорацій	80
Імпорт	20
Експорт	41
Амортизація	20
Податок на прибуток корпорацій	50

3. Визначте величину чистого експорту за даними (у млрд грош. од.) таблиці 3:

Таблиця 3

Рента	140
Трансфертні платежі	70
Заробітна плата	210
Процент	110
Прибутки корпорацій	134
Державні закупівлі товарів і послуг	200
Дивіденди	90
Прибутки некорпоративного сектору	30
Непрямі податки	76
Чисті інвестиції	270
Споживчі витрати	240
Валові інвестиції	780

4. Розрахуйте ВВП за витратами та доходами, ЧВП, НД, особистий дохід та наявний дохід за даними (у млрд грош. од.) таблиці 4:

Таблиця 4

Рента	20
Трансфертні платежі	23
Заробітна плата	218
Проценти	12
Прибутки корпорацій	113
Державні закупівлі	90
Прибутки некорпоративного сектору	21
Непрямі податки	22
Споживчі витрати	260
Валові інвестиції	57
Чистий експорт	9
Амортизація	10
Податок на прибуток корпорацій	50
Податки на соціальне страхування	9
Податки на індивідуальні прибутки	20

Тестові завдання

1. Куди включається дохід американської фірми, яка знаходиться в Японії?

- а) у ВВП США;
- б) у ВНП США;
- в) у ВНП Японії;
- г) у ЧНП Японії.

2. Куди увійде вартість створених послуг французькою фірмою, яка працює в Україні й надає послуги усім заінтересованим учасникам українського ринку?

- а) у ВНП Франції й ВВП України;
- б) тільки у ВНП Франції;
- в) тільки у ВВП України;
- г) у ВВП Франції й ВНП України.

3. Якщо ВВП України перевищує ВВП, то яке з тверджень є правильним?

- а) реальний ВВП перевищує номінальний ВВП;
- б) виробництво проміжних товарів і послуг перевищує виробництво кінцевих товарів і послуг;
- в) українські фактори виробництва створюють за кордоном більше доходу, ніж іноземні фактори виробництва в Україні;
- г) іноземні фактори виробництва створюють в Україні більше доходу, ніж українські фактори виробництва за кордоном.

4. Яка з цих величин включається у ВВП, розрахований за витратами?

- а) витрати держави на виплату пенсій;
- б) купівля комерційним банком державних облігацій;
- в) чистий експорт товарів і послуг;
- г) субсидії сільськогосподарським підприємствам.

5. Яка з перерахованих угод буде включатися до складу інвестицій у системі національних рахунків?

- а) ви купуєте 100 акцій фірми «Apple»;
- б) ви купуєте ноутбук фірми «Apple»;
- в) фірма «Apple» збільшує запаси нереалізованих телефонів;
- г) ви купуєте старовинний особняк неподалік від фірмового магазину фірми «Apple».

6. Що буде враховано при обчисленні ВВП за методом доходів?

- а) дохід художника від продажу написаної ним картини;
- б) пенсія;
- в) грошова допомога, яку студент отримує від батьків;
- г) дохід від операцій із купівлі-продажу цінних паперів.

7. Що потрібно зробити, щоб розрахувати ЧВП?

- а) додати до ВВП чисті інвестиції;

- б) відняти від ВВП чисті інвестиції;
- в) додати до ВВП величину амортизації;
- г) відняти від ВВП величину зносу основного капіталу.

8. Що таке національний дохід?

- а) сукупний дохід домогосподарств, що спрямовується ними на споживання та заощадження;
- б) сукупний дохід, який був отриманий на території певної країни протягом року;
- в) сума доходів усіх економічних суб'єктів (домогосподарств, фірм і держави);
- г) сума доходів державного бюджету.

9. На яку з перерахованих сум необхідно зменшити величину ВВП для визначення розміру національного доходу?

- а) амортизаційні відрахування;
- б) непрямі податки;
- в) амортизаційні відрахування і непрямі податки;
- г) валові інвестиції.

10. У чому виражається реальний ВВП?

- а) у натуральних показниках;
- б) у поточних цінах;
- в) у цінах виробників;
- г) у постійних цінах.

Список рекомендованої літератури

Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка: підручник: у 2 кн. / за ред. С. М. Панчишина, П. І. Островерха. Львів: Апріорі, 2017. Кн. 1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка. 567 с.

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Данилович-Кропивницька М. Л., Стецюк П. І., Тивон-

чук І. О. Макроекономіка: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017. 291 с.

Кораблін С. О. Макроекономічна динаміка України: пастка сировинних ринків: монографія. Київ: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2017. 307 с.

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Офіційний сайт Державної служби статистики України.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Солонінко К. С. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2015. 200 с.

Струк Н. І. Аналіз динаміки основних макроекономічних показників України. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 26(2). С. 163–168. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_26\(2\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_26(2)_35)

Тюхтенко Н. А., Сиякова К. М. Макроекономіка: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 352 с.

Шпотенко В. Д. ВВП та ВНП як макроекономічні показники впливу на зростання добробуту населення. *Економіка та держава*. 2017. № 8. С. 84–88.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке система національних рахунків? На які методологічні принципи вона спирається?
2. Які інституційні сектори виділяє Державна служба статистики України?
3. Що спільного і у чому різниця між ВНП та ВВП?
4. Чому у ВВП враховується лише вартість кінцевих товарів?
5. Як розраховується ВВП за методом доданої вартості?
6. З яких елементів складається ВВП за витратами?
7. Чим валові інвестиції відрізняються від чистих?
8. Яка різниця між державними закупками та державними витратами?

9. Як розраховується ВВП за доходами?
10. Чи можуть не збігатися величини ВВП, що були отримані за допомогою методу витрат та методу доходів? Чому?
11. Які недоліки вартісних показників взагалі та ВВП зокрема?
12. Що таке трансфертні виплати? Чому вони не включаються до ВВП?
13. Яке практичне значення показника ВВП на душу населення? Чи є він надійним показником рівня життя?
14. Розкрийте зміст понять «чистий внутрішній продукт», «національний дохід», «особистий дохід», «наявний дохід» та їх співвідношення.
15. Для чого розраховується реальний ВВП?
16. Що таке дефлятор ВВП (індекс Пааше)? Чим він відрізняється від індексу споживчих цін (індексу Леспейреса)?

Т е м а 3.1. Сукупний попит та сукупна пропозиція

П л а н

1. Сукупний попит: закон, графічна модель, цінові та нецінові чинники.
2. Сукупна пропозиція: закон, моделі та чинники.

Методичні поради

На відміну від індивідуального попиту, сукупний попит являє собою суму усіх витрат макроекономічних суб'єктів (населення, підприємств, держави, зовнішнього сектору) на придбання кінцевих товарів та послуг, що створені у національній економіці. Таким чином, *сукупний попит (AD)* – це величина обсягу продукції, яку готові купити макроекономічні суб'єкти за кожного можливого рівня цін. За компонентами сукупних витрат економічних суб'єктів сукупний попит складається з витрат на приватного споживання (C), валових приватних інвестицій (I),

державних закупівель (G) та чистого експорту (X_n). Слід розглянути цінові чинники, що визначають негативний нахил кривої сукупного попиту: ефект багатства або ефект реальних касових залишків, ефект процентної ставки та ефект імпорتنих закупівель. Нецінові чинники викликають зсув кривої сукупного попиту (рис. 3.1.1.). До них відносять все те, що викликає зміни у споживчих, інвестиційних, державних витратах та чистому експорті (добробут населення, очікування споживачів, податки, процентні ставки, очікування підприємців щодо майбутніх прибутків, рівень розвитку технології, державні закупівлі, валютний курс та інші).

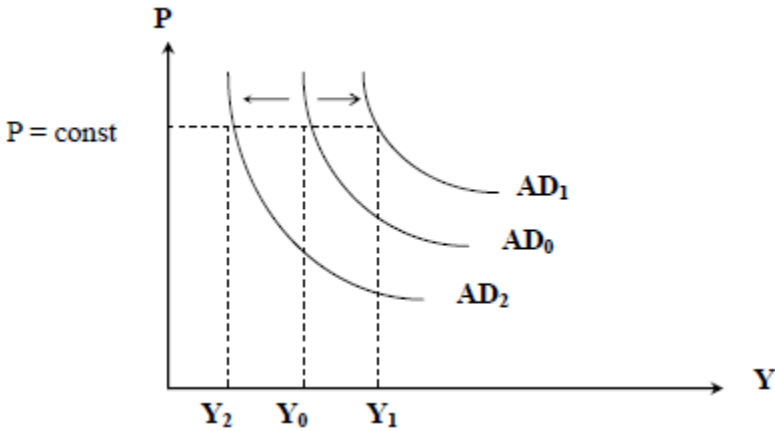

Рис. 3.1.1. Вплив нецінових факторів на сукупний попит

Сукупна пропозиція (AS) – це обсяг товарів та послуг, який фірми готові виробляти за кожного можливого рівня цін. Це поняття часто використовується як синонім валового внутрішнього продукту. Крива сукупної пропозиції демонструє залежність реального обсягу виробництва від рівня цін. На кривій сукупної пропозиції виділяють три відрізки, що відповідають різним станам економіки (рис. 3.1.2.).

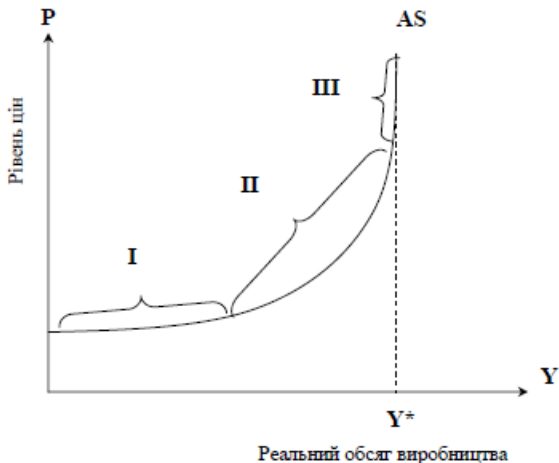

Рис. 3.1.2. Крива сукупної пропозиції

Класичний відрізок (вертикальний) описує економіку у стані повної зайнятості всіх наявних ресурсів (обсяг виробництва дорівнює потенційному). Такий стан автоматично підтримується коливаннями абсолютно гнучких цін. Класична модель описує економіку у довгостроковому періоді. Кейнсіанський відрізок (горизонтальний) описує економіку у стані падіння виробництва (обсяг виробництва менше потенційного). Номінальні ціни і заробітна плата на цьому відрізку нееластичні (оскільки ресурси у надлишку, ціни на них не зростають). Кейнсіанська модель характеризує короткострокові коливання ділової активності. Проміжний відрізок (висхідний) характеризує економіку, яка наближається до стану повної зайнятості. Різні галузі входять у цей стан в різний час, тому на проміжному відрізку змінюються і ціни, і обсяги виробництва. Відрізок описує найбільш типовий стан економічної системи. Неціновими чинниками сукупної пропозиції є зміни в технології, цінах ресурсів, оподаткуванні фірм тощо. Слід звернути увагу на те, що графічно вплив нецінових факторів викликає зрушення кривої AS.

Практичні завдання

1. Заповніть таблицю 5, вказуючи, на яку складову сукупного попиту впливатимуть наведені у ній фактори (С, I, G чи Xn) і як при цьому буде змінюватись сукупний попит (збільшуватися чи зменшуватися).

Таблиця 5

№ з/п	<i>Фактори сукупного попиту</i>	<i>Зміна складової AD</i>	<i>Вплив на AD</i>
1	Зниження рівня процентної ставки		
2	Посилення інвестиційних очікувань		
3	Збільшення індивідуальних податків		
4	Зменшення ПДВ		
5	Зменшення населення країни		
6	Зменшення податку на прибуток корпорацій		
7	Очікування спаду в економіці		
8	Збільшення рівня цін у країні		
9	Зменшення державних воєнних витрат		
10	Зростання дохідності інвестицій		
11	Вихід низки українських підприємств на світовий ринок		
12	Зменшення курсу гривні		

2. У таблиці 6 наведені дані, що характеризують криву сукупної пропозиції:

Таблиця 6

<i>Рівень цін</i>	<i>Реальний ВВП (млрд грош. од.)</i>
350	4000
325	4000
300	3900
275	3700
250	3400
225	3000
225	2500
225	1100

Визначте, в яких межах змінюється обсяг реального ВВП на кейнсіанському, класичному та проміжному відрізках кривої сукупної пропозиції. Побудуйте криву сукупної пропозиції.

3. Правильно/неправильно:

- 1) крива сукупного попиту має негативний нахил;
- 2) крива сукупної пропозиції на класичному відрізку горизонтальна;
- 3) підвищення внутрішнього рівня цін (щодо світового) приводить до зростання експорту і зниження імпорту товарів і послуг;
- 4) високий рівень споживчої заборгованості стимулює зростання споживчих витрат і сукупного споживання;
- 5) скорочення надлишкових виробничих потужностей уповільнює зростання попиту на капітал і, таким чином, знижує сукупний попит;
- 6) підвищення курсу національної валюти щодо іноземних валют створює умови для зростання експорту і, отже, збільшує сукупний попит;
- 7) криві сукупного попиту і сукупної пропозиції зсуваються під впливом дії цінових факторів;
- 8) очікування інфляції зрушує криву сукупного попиту вправо;
- 9) вертикальний відрізок кривої сукупної пропозиції – це зображення меж реальних можливостей виробництва;
- 10) скорочення державних витрат на оборону зрушить криву сукупного попиту вліво;
- 11) якщо курс валюти зростає, то крива сукупного попиту зміщується вліво;
- 12) податки впливають як на сукупний попит, так і на сукупну пропозицію.

Список рекомендованої літератури

Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка: підручник: у 2 кн. / за ред. С. М. Панчишина, П. І. Островерха. Львів: Апріорі, 2017. Кн.1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка. 567 с.

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Данилович-Кропивницька М. Л., Стецюк П. І., Тивончук І. О. Макроекономіка: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017. 291 с.

Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Макроекономіка / пер. з англ. Львів: Просвіта, 1997. 672 с.

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Офіційний сайт Державної служби статистики України.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua>

Рябошлик В. Макроекономічні тенденції і поворотні моменти провідних економік під впливом радикальних технологічних змін. *Економіст*. 2017. № 6. С. 6–17.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2017_6_5

Самюельсон Пол А., Нордгауз Вільям Д. Макроекономіка / пер. з англ. Київ: Основи, 1995. 544 с.

Солонінко К. С. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2015. 200 с.

Тюхтенко Н. А., Синякова К. М. Макроекономіка: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 352 с.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке сукупний попит? Чим він відрізняється від індивідуального попиту?

2. Дайте графічну інтерпретацію сукупного попиту. Чим пояснюється негативний нахил кривої сукупного попиту?

3. Назвіть нецінові фактори сукупного попиту та поясніть механізм їх дії.

4. Що таке сукупна пропозиція?

5. Які відрізки виділяються на кривій сукупної пропозиції? Чому вони так називаються?

6. Назвіть нецінові фактори сукупної пропозиції та розкрийте їх вплив.

7. Які гіпотези пояснюють короткострокову криву сукупної пропозиції?

8. Чим визначаються обсяги сукупної пропозиції у короткостроковому та довгостроковому періодах?

Тема 3.2. Модель «AD-AS» як базова модель макроекономічної рівноваги

П л а н

1. Макроекономічна рівновага у моделі «AD-AS». Шоки сукупного попиту та сукупної пропозиції та їх наслідки.

2. Короткострокова та довгострокова рівновага.

3. Класична та кейнсіанська теорії макроекономічної рівноваги.

Методичні поради

При підготовці першого питання, розглядаючи одночасно і сукупний попит, і сукупну пропозицію, слід простежити механізм формування рівноважного обсягу національного виробництва і рівноважного рівня цін. Досягнення макроекономічної рівноваги означає такий стан економіки, за якого сукупні витрати дорівнюють сукупним доходам, або величина сукупного попиту дорівнює величині сукупної пропозиції. Взаємодія та взаємозв'язок між сукупним попитом і сукупною пропозицією здійснюються через систему цін. Точка перетину кривої сукупного попиту та кривої сукупної пропозиції – точка рівноваги, яка визначає рівноважний рівень цін та рівноважний реальний обсяг національного виробництва, а також рівень зайнятості

у країні. Механізм формування рівноважного обсягу виробниц-

тва у короткостроковому періоді залежить від того, на якому відрізку сукупної пропозиції відбудеться перетин із кривою сукупного попиту (рис. 3.2.1.).

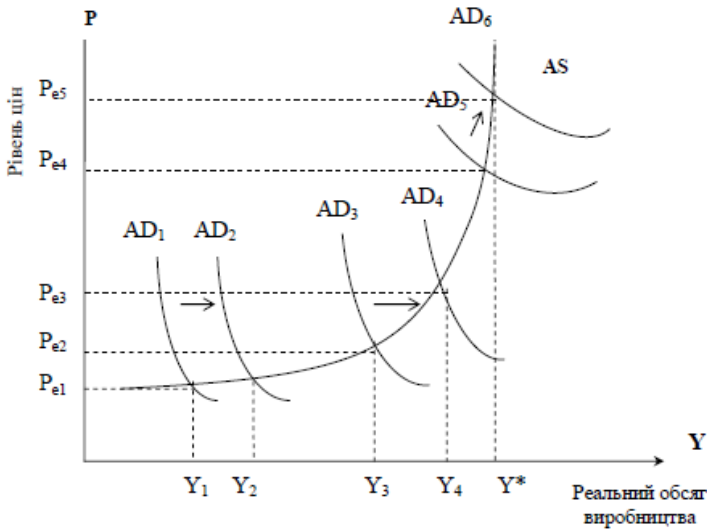

Рис. 3.2.1. Зміна макроекономічної рівноваги під впливом зростання сукупного попиту

На параметри макроекономічної рівноваги впливають зміни сукупного попиту та сукупної пропозиції. Збільшення сукупного попиту на кейнсіанському відрізку приводить до збільшення реального обсягу виробництва за незмінних цін. На проміжному відрізку зростає і рівень цін, і обсяг виробництва. На класичному відрізку зростає тільки рівень цін, а реальний обсяг виробництва не змінюється (інфляція попиту). Зменшення сукупного попиту у короткостроковому періоді супроводжуватиметься падінням обсягів виробництва при незмінних цінах («ефект храповика»). «Ефект храповика» виникає як наслідок негнучкості цін (ціни легко збільшуються, але не одразу спадають). Збільшення сукупної пропозиції викличе зростання обсягів виробництва і зниження цін. Зменшення сукупної пропозиції призведе до зростання цін і падіння обсягів виробництва

(рис. 3.2.2.).

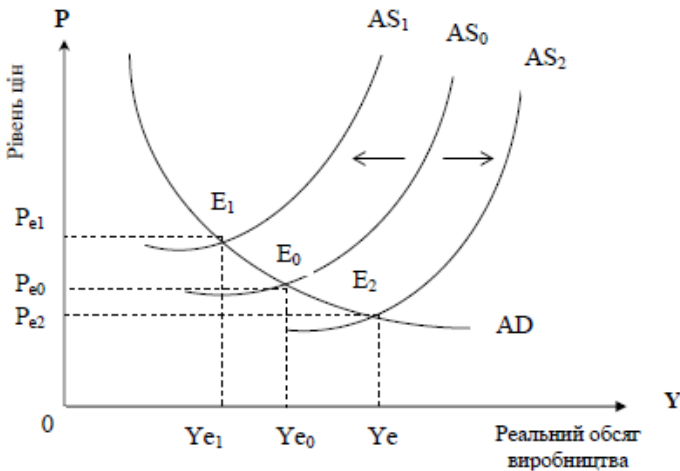

Рис. 3.2.2. Зміна макроекономічної рівноваги під впливом зрушень сукупної пропозиції

У другому питанні необхідно розглянути умови формування короткострокової та довгострокової макроекономічної рівноваги. Різниця між короткостроковим та довгостроковим періодами у макроекономіці пов'язана із динамічними та реальними величинами.

У довгостроковому періоді номінальні змінні (ціни, номінальна заробітна плата, номінальна ставка процента) є гнучкими, вільно встановлюються та змінюються, а реальні величини (обсяг виробництва, рівень зайнятості, реальна ставка процента) змінюються дуже повільно. Поведінку економіки у довгостроковому періоді описує класична модель. У ній пояснення форми кривої сукупної пропозиції пов'язане з аналізом праці. Зростання загального рівня цін знижує реальну заробітну плату, тож попит на працю перевищить пропозицію на ринку праці (робітники та підприємці реагують на зміну реальної, а не номінальної заробітної плати). Це спричинить зростання номі-

нальної заробітної плати. У результаті реальна підвищиться до колишнього рівня, що поновить рівновагу на ринку праці, вихідний рівень зайнятості, отже, обсяг виробництва практично не зміниться (можливі лише незначні короткострокові відхилення). Коригування номінальної заробітної плати відбувається швидко, тому за будь-якої зміни рівня цін сукупна пропозиція залишається незмінною на рівні потенціалу (виробничих можливостей).

На відміну від довгострокового періоду, у короткостроковому періоді номінальні величини вважаються негнучкими, а реальні – більш мінливими. Серед причин відносної «жорсткості» номінальних змінних виділяють: довготривалість трудових договорів, державне регулювання мінімальної заробітної плати, дискреційний характер змін цін і заробітної плати, строки дії контрактів на постачання сировини і готової продукції, наявність товарних запасів, діяльність профспілок тощо. Короткострокова крива сукупної пропозиції горизонтальна або має позитивний нахил, тобто підвищення загального рівня цін веде до збільшення обсягу пропозиції товарів та послуг. Таку форму кривої сукупної пропозиції пояснюють декілька теорій (теорія жорсткої заробітної плати, теорія неправильних уявлень працівників, теорія недосконалої інформації, теорія негнучких цін). Кожна з них описує, як конкретна недосконалість ринку обумовлює зміну динаміки пропозиції у короткостроковому періоді у порівнянні з її поведінкою на довготривалих відрізках часу. Маючи певні розходження, ці теорії дотримуються одного принципу: кількість продукції, що пропонується, відхиляється від довгострокового, або природного, рівня тоді, коли наявний рівень цін не відповідає очікуванням економічних суб'єктів. Якщо рівень цін виявляється вище за очікуваний, обсяг продукції, що виробляється, перевищує природний рівень випуску; у тих випадках, коли обсяг продукції, що виробляється, виявляється нижче за очікуваний рівень, обсяг виробництва не досягає природного рівня.

У третьому питанні необхідно порівняти класичну та кейнсіанську моделі макроекономічної рівноваги. В основі класичної моделі лежить закон Сея: пропозиція товарів породжує

свій власний попит. Збільшення пропозиції означає зростання виробництва, а разом з ним і доходу, а значить і збільшення попиту. Якщо дохід використовується повністю, між виробництвом і споживанням існує рівновага. Якщо частина доходу не витрачається, а заощаджується, грошовий ринок (а саме ставка відсотка) автоматично врівноважує заощадження та інвестиції. Якщо грошовий ринок не спрацьовує і виникає тимчасове скорочення загальних видатків, воно компенсується зниженням цін і заробітної плати. Ставки заробітної плати зменшуватимуться, доки підприємцям не стане вигідним найняти всіх бажаючих за меншу плату. Отже, ринкова система містить механізми (гнучкі ціни і заробітна плата), які автоматично повертають економічну систему до рівноваги та повної зайнятості. Втручання держави є зайвим. Кейнсіанська теорія відкидає положення про автоматичне встановлення повної зайнятості. Дж. М. Кейнс вважав, що існує зворотна залежність між сукупним попитом і сукупною пропозицією, згідно з якою не пропозиція створює попит, а навпаки. Якщо сукупний попит недостатній, то обсяг виробництва буде меншим, ніж потенційний. За умов негнучких цін (ціни і заробітна плата негнучкі через монополізацію ринків) рівновага може встановитися при неповній зайнятості ресурсів (для економіки буде характерним безробіття та відставання виробництва від потенційного рівня). Повернути економіку до повної зайнятості можливо лише за умов проведення активної економічної політики, спрямованої на стимулювання сукупних видатків.

Тема есе

Коронавірус: епідемія як економічний шок.

Практичні завдання

1. Визначте реакцію на кожну з описаних нижче подій з боку сукупного попиту та сукупної пропозиції (зсув чи переміщення вздовж кривої), а також їх вплив на короткотерміновий рівень цін та короткотерміновий реальний обсяг ВВП (табл. 7).

Таблиця 7

№ з/п	Події	AD	AS	Реальний ВВП	Рівень цін
1	використання нових технологій привело до підвищення продуктивності праці				
2	зростання цін на засоби виробництва				
3	збільшення інвестицій за умов наявності ресурсів, що не використовуються				
4	значне зменшення державних витрат				
5	в умовах повної зайнятості збільшення урядом своїх витрат та зменшення податків				

2. Використовуючи модель «AD-AS», покажіть графічно, що відбудеться з цінами і величиною рівноважного ВВП під впливом таких подій:

- 1) Верховна Рада приймає рішення про зменшення податків на доходи населення;
- 2) у період спаду держава збільшує витрати на середню освіту, будівництво шляхів та інші державні витрати;
- 3) відкриття нових джерел енергії викликало значне зменшення цін на енергоносії;
- 4) використання нових технологій привело до підвищення продуктивності праці;
- 5) прихід до влади нового президента підвищує впевненість споживачів і бізнесменів у майбутньому економіці;
- 6) профспілки добились різкого збільшення заробітної плати.

3. Економіка країни характеризується такими показниками: $C = 20 + 0,8 (Y - T + TR)$; $I = 30 + 0,1 Y$; $G = 40$; $T = 270$; $TR = 10$; $X_n = 10 - 0,04 Y$. Визначте обсяг рівноважного ВВП.

Тестові завдання

1. Яке співвідношення виражає крива сукупного попиту?

- а) між рівнем цін і сукупними витратами на покупку товарів і послуг;
- б) між рівнем цін і виробленим ВВП у реальному вираженні;
- в) між рівнем цін, що визнають покупці, і рівнем цін, що задовольняє продавців;
- г) між обсягами виробленого і спожитого ВВП у реальному вираженні.

2. Під впливом яких чинників крива сукупного попиту переміститься вліво (сукупний попит зменшиться)?

- а) песимістичні оцінки людьми своїх майбутніх доходів;
- б) підвищення темпів економічного зростання в інших країнах – торговельних партнерах даної країни;
- в) заходи стимулюючої монетарної політики;
- г) зростання реальної вартості фінансових активів та нерухомого майна.

3. Під впливом яких факторів крива сукупного попиту у відкритій економіці переміщується вправо (сукупний попит збільшується)?

- а) курс національної валюти знижується;
- б) рівень цін підвищується;
- в) темпи економічного зростання у торговельних партнерах спадають;
- г) у підприємців формуються песимістичні очікування щодо стану ділової активності.

4. Яка частина кривої сукупної пропозиції найбільше відповідає поточному стану економіки країни, який характеризується інфляцією, що швидко зростає, стабільним невисоким рівнем безробіття, високим рівнем реального ВВП?

- а) кейнсіанський відрізок;
- б) проміжний відрізок;

- в) класичний відрізок;
- г) горизонтальний відрізок.

5. *Який з нецінових чинників, за інших рівних умов, спричинить зменшення сукупної пропозиції?*

- а) збільшення пропозиції ресурсів;
- б) упровадження ресурсозберігаючих технологій;
- в) збільшення рівня заробітної плати у результаті дій профспілок;
- г) збільшення обсягів державної підтримки бізнесу.

6. *Як впливає зростання податків на підприємництво на сукупний попит та сукупну пропозицію?*

- а) сукупний попит скорочується, а обсяг сукупної пропозиції не змінюється;
- б) сукупна пропозиція скорочується, а обсяг сукупного попиту не змінюється;
- в) скорочуються і сукупний попит, і сукупна пропозиція;
- г) збільшуються і сукупний попит, і сукупна пропозиція.

7. *За якої умови настає макроекономічна рівновага?*

- а) зниження рівня цін та реального обсягу ВВП;
- б) наявності певних пропорцій між сукупним попитом і сукупною пропозицією;
- в) зростання сукупного попиту й сукупної пропозиції;
- г) досягнення рівноваги між сукупним попитом і сукупною пропозицією.

8. *Що з переліченого буде наслідком збільшення сукупного попиту під впливом нецінових чинників, якщо макрорівновага досягається на класичному відрізку кривої сукупної пропозиції?*

- а) зростання реального ВВП;
- б) зростання лише рівня цін;
- в) одночасне зростання цін і ВВП;
- г) зростання сукупної пропозиції.

9. Чим супроводжується збільшення сукупного попиту в умовах економічної кризи?

- а) збільшенням номінального ВВП;
- б) збільшенням реального ВВП;
- в) збільшенням рівня цін;
- г) збільшенням безробіття.

10. Чим викликається зниження виробництва при зростанні рівня цін?

- а) зсувом кривої сукупного попиту праворуч;
- б) зсувом кривої сукупного попиту ліворуч;
- в) зсувом кривої сукупної пропозиції ліворуч;
- г) зсувом кривої сукупної пропозиції праворуч.

Список рекомендованої літератури

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Данилович-Кропивницька М. Л., Стецюк П. І., Тивончук І. О. Макроекономіка: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017. 291 с.

Дорнбуш Р., Фішер С. Макроекономіка. Київ: Основи, 1996. 809 с.

Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Макроекономіка / пер. з англ. Львів: Просвіта, 1997. 672 с.

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні: монографія / за ред. М. І. Скрипченко. Київ: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2015. 543 с.

Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua>

Самюельсон Пол А., Нордгауз Вільям Д. Макроекономіка / пер. з англ. Київ: Основи, 1995. 544 с.

Солонінко К. С. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2015. 200 с.

Тюхтенко Н. А., Синякова К. М. Макроекономіка: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 352 с.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке макроекономічна рівновага?
2. Поясніть, як впливають зміни сукупного попиту на різних відрізках кривої сукупної пропозиції на динаміку реального ВВП та рівень цін.
3. Охарактеризуйте вплив шоків пропозиції на динаміку реального ВВП та рівень цін.
4. Що таке «ефект храповика»?
5. Поясніть модель довгострокової макроекономічної рівноваги.
6. Розкрийте основні постулати класичної теорії рівноваги.
7. Охарактеризуйте кейнсіанську модель рівноваги.

Тема 4. Національний ринок праці. Зайнятість та безробіття

П л а н

1. Ринок праці: механізм функціонування та теоретичні концепції.
2. Зайнятість і безробіття: сутність, види та показники.
3. Соціально-економічні наслідки безробіття. Державна політика зайнятості.

Методичні поради

При підготовці першого питання важливо усвідомити, що ринок праці (поряд з ринком товарів та послуг і грошовим ринком) є одним з трьох основних агрегованих ринків. Його суб'єктами є працівники, роботодавці (власники та менеджери), держава, органи місцевого самоврядування. Він виконує соціальну, економічну та стимулюючу функції. Для роз-

криття механізму функціонування ринку праці слід розглянути попит на працю (кількість працівників певної професії, яку хочуть і можуть найняти роботодавці за існуючого рівня заробітної плати), пропозицію праці (кількість працівників, які пропонують свої трудові послуги роботодавцям за існуючого рівня заробітної плати) та чинники, що впливають на них. Далі необхідно порівняти теоретичні концепції щодо функціонування ринку праці. По-перше, потрібно вивчити передумови класичної моделі ринку праці (велика кількість роботодавців та робітників, раціональна поведінка суб'

єктів ринку, одностороння структура робочих місць та робочої сили, досконала конкуренція, гнучкість заробітної праці), її графічну інтерпретацію та основні положення: реальна зарплата є вирішальним чинником впливу на рівновагу ринку праці; за умов гнучкості заробітної плати і мобільності працівників конкурентний ринок праці завдяки своїм внутрішнім механізмам усуне нерівновагу попиту і пропозиції робочої сили через вплив на заробітну плату і відновлення її рівноважної величини; причинами безробіття є протидія гнучкості заробітної плати, хибність передбачень суб'єктів ринку, надмірність заробітної плати та/або соціальних гарантій у зв'язку з безробіттям. По-друге, потрібно звернутися до теорії гнучкості ринку праці, яка акцентує увагу на відмінностях реального ринку праці від конкурентного (негнучкості заробітної плати, асиметричності та сегментованості ринку праці) та вбачає основною причиною безробіття невідповідність кваліфікаційної та галузевої структури попиту структурі пропозиції робо-

чої сили. По-третє, треба розглянути кейнсіанську модель ринку праці, що, зважаючи на негнучкість (особливо до зниження) заробітної плати в короткостроковому періоді та залежність попиту на працю від сукупного попиту, заперечує можливість саморегулювання ринку праці та добровільний характер безробіття та пов
'язує вирішен

заходами держави, спрямованими на стимулювання сукупного попиту.

Підготовку другого питання доцільно розпочати з визначення складу економічно активного населення та характеристики основних показників ринку праці (рівня зайнятості, рівня безробіття, коефіцієнта участі у робочій силі тощо). Потім слід ознайомитися з поглядами різних течій економічної теорії щодо причин безробіття. Для розуміння поняття «повна зайнятість» необхідно розглянути основні форми безробіття. Фрикційне безробіття пов
'язане з пош

добровільний і нетривалий характер. Структурне (технологічне) безробіття обумовлюється технологічними змінами у виробництві, у результаті яких змінюється структура попиту на робочу силу, певні професії відмирають. Оскільки фрикційне і структурне безробіття – неминучі явища, їх наявність припускає досягнення у країні ситуації повної зайнятості (фактичний ВВП дорівнює потенційному), а рівень безробіття при повній зайнятості утворює природну норму (рівень) безробіття. Якщо фактичне безробіття перевищує показники його природного рівня, це означає, що в економіці має місце циклічна форма безробіття. Циклічне безробіття виникає внаслідок циклічного падіння виробництва у період економічної кризи. У міру долання кризи воно зменшується, а у період економічного піднесення відсутнє. Циклічне безробіття зв
'язане з цикл

важається, що однією з основних його причин є дефіцит сукупного попиту.

У третьому питанні важливо розглянути соціально-економічні наслідки безробіття як макроекономічної проблеми: недовиробництво ВВП, скорочення доходів населення, зниження попиту, зростання заощаджень, падіння рівня життя, втрата

кваліфікації працівників, соціальні конфлікти, деградація особистості, нервові розлади, зростання злочинності, смертності, самогубств тощо. Особливу увагу варто приділити відставанню фактичного ВВП від потенційно можливого. Кількісний зв

'язок між бе

Артуром Оукеном. Закон Оукена: якщо фактичний рівень безробіття перевищує природний на 1%, то відставання ВВП фактичного від ВВП потенційного (ВВП-розрив) складає у середньому 2,5 % (наприклад, якщо у період кризи рівень безробіття становить

8 % при природному рівні 6 %, то відставання фактичного ВВП від потенційного дорівнює 5 %). Негативні соціально-економічні наслідки безробіття змушують державу активно регулювати відносини зайнятості за різними напрямками: працевлаштування безробітних і організація системи підготовки та перепідготовки кадрів; правове забезпечення ринку праці; підвищення гнучкості ринку праці; соціальний захист безробітних. Для цього використовуються різні інструменти – активні (встановлення мінімального рівня оплати праці; інвестиції у створення робочих місць, пільгове оподаткування і кредитування галузей, у яких бажано підвищити зайнятість; створення додаткових робочих місць на державних підприємствах, організація громадських робіт; компенсація витрат підприємств, пов

язаних із найманням робочо

шенням кваліфікації працівників; надання допомоги у працевлаштуванні, професійна орієнтація населення, підготовка кадрів; посилення територіальної мобільності робочої сили) та пасивні (соціальне страхування безробіття, витрати держави, пов'язані із достроковим виходом на пенсію).

Тема есе

Проблеми функціонування національного ринку праці: стагнація та трудова вичерпність.

Зайнятість в Індустрії 4.0: якими мають бути національні пріоритети?

Практичні завдання

1. Доберіть правильне визначення до термінів (табл. 8).

Таблиця 8

<i>Термін</i>	<i>Визначення</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
природний ВВП	1. Різниця між природним і фактичним ВВП
ВВП – розрив	2. Особи, що не мають роботи, але активно її шукають, а також ті, хто тимчасово звільнений і чекає виклику на роботу
зайняті	3. Люди, що виконують оплачувані види робіт, а також ті, що мають робочі місця, але не працюють через хворобу, страйки або відпустки
безробітні	4. Величина валового внутрішнього продукту за природної норми безробіття
робоча сила	5. Рівень зайнятості, за якого немає циклічного безробіття
рівень зайнятості	6. Безробіття, пов'язане з короткостроковими економічними коливаннями
природна норма безробіття	7. Відношення кількості зайнятих до дорослого населення країни або населення у працездатному віці
повна зайнятість	8. Загальна кількість осіб, які працюють, які є безробітними або активно шукають роботу
коефіцієнт участі в робочій силі	9. Рівень безробіття за повної зайнятості
циклічне безробіття	10. Безробіття, пов'язане з добровільною зміною працівниками місця роботи і тимчасовими звільненнями
структурне безробіття	11. Безробіття, спричинене змінами у структурі попиту на споживчі товари і у технологіях виробництва
фрикційне безробіття	12. Відношення робочої сили до дорослого населення країни або населення у працездатному віці
рівень безробіття	13. Відсоток робочої сили, не зайнятої у конкретний момент часу

2. Визначте статус осіб, перерахованих нижче, щодо їх належності до робочої сили (зайняті – З, безробітні – Б, не включаються в склад робочої сили – Н):

- а) працівник, який звільнився за власним бажанням,
 - б) працівник, що переведений на неповний робочий день,
 - в) вчитель, який за станом здоров'я вже не може працювати,
 - г) звільнений робітник, який протягом тривалого часу не міг знайти роботу і тому припинив її пошуки,
 - д) студент ЗВО денної форми навчання,
 - е) автомеханік, що вчиться на вечірньому відділенні ЗВО,
 - ж) домогосподарка, яка займається тільки своїм будинком і родиною,
- з) домогосподарка, яка частину часу працює бібліотекарем.

3. Кількість населення складає 100 млн осіб, з них 26 млн осіб – діти до 16 років, а також громадяни, що перебувають у тривалій ізоляції (у психіатричних лікарнях, у виправних установах тощо); 35 млн осіб вибули зі складу робочої сили; 3 млн 900 тис. осіб – безробітні; 2,5 млн осіб – працівники, зайняті неповний робочий день.

Використовуючи ці статистичні дані, розрахуйте:

- а) величину робочої сили;
- б) рівень безробіття.

4. Рівень безробіття у поточному році склав 7%, а реальний ВВП – 820 млрд доларів США. Природний рівень безробіття 5%. Визначте величину потенційного ВВП, якщо коефіцієнт Оукена дорівнює 3.

5. Фактичний рівень безробіття дорівнює 8%, його природний рівень – 6%. Потенційний ВВП зростає темпами 3% на рік. Якими темпами повинен збільшуватися ВВП, щоб у країні підтримувалася повна зайнятість, якщо коефіцієнт Оукена дорівнює 3?

Тестові завдання

1. До якої категорії відносять людину, що сподівається незабаром знову одержати роботу?

- а) зайнята;*
- б) безробітна;*
- в) не враховується у складі робочої сили;*
- г) повністю зайнята.*

2. Яке співвідношення відображає рівень безробіття?

- а) кількості безробітних до кількості зайнятих;*
- б) кількості безробітних до кількості працездатного населення;*
- в) кількості непрацюючих до кількості робочої сили;*
- г) кількості безробітних до кількості робочої сили.*

3. Яка форма безробіття охоплює людей, що втратили свою роботу через технічний прогрес?

- а) фрикційна;*
- б) структурна;*
- в) циклічна;*
- г) сезонна.*

4. Хто з перелічених осіб буде віднесений до фрикційного безробіття?

- а) домогосподарка, що залишила роботу заради дітей;*
- б) продавець, що залишила роботу для навчання в університеті;*
- в) програміст, який залишив роботу в пошуках більш високооплачуваної;*
- г) випускник школи, який не може знайти роботу через низьку кваліфікацію.*

5. Яким має бути рівень циклічного безробіття в умовах повної зайнятості?

- а) дорівнювати 0;*

- б) менше 1 %;
- в) меншим за природний рівень безробіття;
- г) може бути будь-яким.

6. *Що таке природне безробіття?*

- а) сума структурного та циклічного безробіття;
- б) сума структурного та фрикційного безробіття;
- в) сума фрикційного та циклічного безробіття;
- г) сума сезонного та добровільного безробіття.

7. *Який взаємозв'язок відображає закон Оукена?*

- а) між процентною зміною циклічного безробіття і процентним відхиленням фактичного ВВП від потенційного;
- б) між темпом інфляції і рівнем безробіття;
- в) між процентною зміною природного безробіття і процентним відхиленням потенційного ВВП від фактичного;
- г) між фактичним і потенційним обсягами ВВП.

8. *Чим зумовлюється приховане безробіття?*

- а) сезонністю деяких галузей виробництва;
- б) змінами у структурі споживчого попиту та технологій;
- в) неповним використанням трудових ресурсів підприємства;
- г) спадом в економіці.

9. *Яке з тверджень відповідає кейнсіанській теорії зайнятості?*

- а) вимушене безробіття є наслідком встановлення заробітної плати на рівні, вищому за рівноважний;
- б) рівновага на ринку праці завжди відповідає повній зайнятості;
- в) причиною безробіття є недостатній рівень сукупного попиту в економіці;
- г) ціни, процентні ставки і заробітна плата є абсолютно гнучкими.

10. Що є причиною безробіття з погляду класичної теорії?

- а) низька заробітна плата;
- б) висока заробітна плата;
- в) надмірна пропозиція робочої сили;
- г) недостатній попит на робочу силу.

Список рекомендованої літератури

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Близнюк А. О. Аналіз причин виникнення та підвищення рівня безробіття в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 4. С. 7–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfir_2018_4_4

Гронтовська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Кифяк В., Дмитрієва О. Безробіття в Україні та шляхи його подолання. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1. С. 19–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prreu_2019_1_4

Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Макроекономіка / пер. з англ. Львів: Просвіта, 1997. 672 с.

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Офіційний сайт Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України. URL: <http://www.idss.org.ua>

Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua>

Самюельсон Пол А., Нордгауз Вільям Д. Макроекономіка / пер. з англ. Київ: Основи, 1995. 544 с.

Солонінко К. С. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2015. 200 с.

Швець О. В. Проблема безробіття в регіонах України:

оцінка рівня та напрямки її подолання. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 5-2. С. 53–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2019_5-2_11

Запитання для самоконтролю

1. Опишіть механізм функціонування ринку праці. Чим визначаються попит на працю та пропозиція праці?
2. Поясніть класичну модель функціонування ринку праці. Чи відповідає вона сучасним умовам?
3. Як пояснює виникнення безробіття теорія гнучкості ринку праці?
4. Які основні постулати кейнсіанської теорії зайнятості?
5. Які категорії населення вважаються економічно активними, а які – економічно неактивними?
6. Як розраховуються основні показники ринку праці?
7. Дайте характеристику основних видів безробіття.
8. Що таке природний рівень безробіття? Як він змінюється у довгостроковому періоді? Що таке повна зайнятість?
9. Чому безробіття є економічною проблемою? Назвіть соціально-економічні наслідки безробіття. У чому полягає закон Оукена?
10. Назвіть основні напрями державного регулювання ринку праці.
11. Які активні та пасивні інструменти використовуються для реалізації політики зайнятості?

Тема 5.1. Грошова маса. Попит на гроші

П л а н

1. Грошова маса та грошові агрегати.
2. Попит на гроші.
3. Номінальна та реальна процентні ставки.

Методичні поради

При підготовці першого питання слід зауважити, що у макроекономіці *гроші* визначаються як будь-який вид фінансових активів, який можна використати для укладання угод. Їх характерною рисою є ліквідність (здатність швидко та з мінімальними витратами купівельної спроможності перетворюватися на готівку). *Грошова маса* – це сукупність грошових активів (готівкових та безготівкових), які випущені банківською системою, є загальноприйнятими засобами платежу, знаходяться у розпорядженні економічних суб'єктів та використовуються для здійснення операцій. Для вимірювання грошової маси використовуються грошові агрегати – її структурні компоненти, які відрізняються рівнем ліквідності. Склад та кількість агрегатів відрізняється у різних країнах. В Україні до агрегату M0 відносять готівку в обігу (банкноти та монети, що знаходяться поза банківською системою); $M1 = M0 + \text{переказні депозити у національній валюті}$; $M2 = M1 + \text{переказні депозити в іноземній валюті та інші депозити}$; $M3 = M2 + \text{цінні папери власного боргу банків}$. Отже, склад грошових агрегатів нарощується за рахунок додавання активів з меншою ліквідністю.

У другому питанні необхідно зосередитися на понятті та основних чинниках, що визначають попит на гроші. Попит на гроші – це кількість ліквідних активів, яка потрібна в певний час як засіб обігу, платежу та заощадження. Виділяють класичну та кейнсіанську теорії попиту на гроші. Класична (кількісна) теорія визначає попит на гроші за допомогою рівняння обміну (рівняння І. Фішера): $MV=PY$, звідки $M = PY/V$. У класичній теорії швидкість обертання грошей (V) – постійна величина (через сталу структуру угод). Реальний обсяг випуску (Y) близький до потенційного та майже не змінюється. Тому зміна кількості грошей в обігу (M) впливає насамперед на рівень цін (P) («нейтральність грошей»). Якщо темпи зростання M підтримувати на рівні темпів зростання ВВП, рівень цін буде стабільним («золоте правило» М. Фрідмена). Кейнсіанська теорія виділяє три мотиви попиту на гроші: трансакційний (гроші потрібні для здійснення поточних угод); спекулятивний (гроші використо-

вуються як засіб збереження вартості та накопичення); мотив перестороги (попит на гроші пов'язаний з неопределенностями). Трансакційний (операційний) попит не залежить від ставки відсотка та визначається рівнем номінального ВВП. Спекулятивний попит (попит з боку активів) обернено пропорційний ставці відсотка.

При вивченні третього питання слід розглянути поняття процентної ставки як, по-перше, частини доходу, яку повинен повернути власнику заощаджень їх користувач, що обчислюється як відсоток від узятій у використання суми; по-друге, вартість послуги, пов'язаної з використанням грошей

яка встановлюється у відсотках до суми цих коштів; по-третє, ціни грошей (кредиту, позики). Необхідно розрізнити реальну та номінальну процентні ставки. При визначенні реальної процентної ставки елімінується інфляція, яка може відбуватися протягом використання позики. Вона визначає реальну кількість грошей, яку може отримати позикодавець за послугу тимчасового користування його грошима, або кількість товарів та послуг, яку він може купити за цю суму грошей. Реальна процентна ставка є регулятором грошового ринку. Номінальна процентна ставка формується ринком з урахуванням реальної процентної ставки та інфляції, яка відбувається протягом терміну використання позики. Залежність між номінальною і реальною процентними ставками описується рівнянням Фішера:

$$i = r + \pi + r \cdot \pi$$

Практичні завдання

1. Грошовий агрегат $M1 = 100$ млрд грн, переказні депозити у національній валюті = 65 млрд грн, переказні депозити в іноземній валюті = 15 млрд грн. Чому дорівнює грошовий агрегат $M0$?

2. У таблиці 9 представлена величина попиту на гроші з боку активів при різних ставках відсотка. Якщо кожна гривня

обертається 5 разів на рік, а номінальний ВВП країни складає 1000 млрд грн, розрахуйте величину загального попиту на гроші.

Таблиця 9

<i>Ставка відсотка (%)</i>	<i>Попит на гроші для угод (млрд грн)</i>	<i>Попит на гроші з боку активів (млрд грн)</i>	<i>Загальний попит на гроші (млрд грн)</i>
18		40	
16		60	
14		80	
12		100	
10		120	
8		140	
6		160	

1) Розрахуйте попит на гроші для угод і загальний попит на гроші (у табл. 9).

2) Якщо пропозиція грошей складає 300 млрд грн, знайдіть рівноважну ставку відсотка.

3) Знайдіть рівноважні ставки відсотка, якщо пропозиція грошей впаде до 260 млрд грн, а потім зросте до 340 млрд грн.

4) Якщо номінальний ВВП зросте до 1200 млрд грн, якою буде пропозиція грошей при рівноважній ставці відсотка 14%.

3. За допомогою формули Фішера розрахуйте:

1) кількість грошей, необхідних для обігу, якщо у країні вироблено 200 тис. одиниць товарів, ціна одиниці товару 10 грн, а швидкість обертання гривні складає 4 рази на рік;

2) як зміняться ціни, якщо у країні за таких самих умов буде випущено грошей на суму 550 тис. грн;

3) як зміняться ціни, якщо при грошовій масі в 460 тис грн обсяг виробництва скоротиться на 20%;

4) як зміняться ціни, якщо число обертів гривні збільшиться до 5 (за умов, які наведені у пункті 1).

Список рекомендованої літератури

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Гудзовата О. О. Напрями та інструменти забезпечення збалансованості грошової маси в контексті реалізації ефективної грошово-кредитної політики в Україні. *Інтелект XXI*. 2018. № 4. С. 53–57. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/int XXI 2018_4_12

Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Макроекономіка / пер. з англ. Львів: Просвіта, 1997. 672 с.

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>

Тюхтенко Н. А., Синякова К. М. Макроекономіка: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 352 с.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте макроекономічне визначення грошей. Що таке ліквідність?

2. Що таке грошова маса?

3. Які грошові агрегати використовуються для вимірювання грошової маси? Назвіть їх складові. Що таке «власне гроші» та «майже гроші»?

4. Що таке попит на гроші? Чи можна вважати, що він безмежний? Чому?

5. Які фактори попиту на гроші розглядає класична (кількісна) теорія? У чому полягає сутність «золотого правила» М. Фрідмена?

6. Які компоненти у попиті на гроші виділяються у кейнсіанській теорії? Чим визначається попит на гроші для угод? Від чого залежить попит на гроші з боку активів?

7. Що таке процентна ставка?
8. Розкрийте сутність, основні чинники та функціональну роль реальної процентної ставки.
9. Поясніть сутність та роль номінальної процентної ставки.
10. Який зв'язок між номінальними ставками та інфляцією відображає ефект Фішера?

Тема 5.2. Банківська система та пропозиція грошей

П л а н

1. Банківська система.
2. Пропозиція грошей. Механізм банківського та грошового мультиплікаторів.
3. Рівновага на грошовому ринку.

Методичні поради

Підготовку першого питання слід розпочати з розгляду дворівневої структури банківської системи та її ролі у національній економіці. Необхідно зосередитися на операціях комерційних банків. Їх поділяють на пасивні, активні та позабалансові. *Пасивні операції* – це операції із залучення грошових коштів: залучення вкладів (депозитів), кредитів від інших установ, емісія власних цінних паперів. Грошові кошти, одержані у результаті пасивних операцій, створюють банківські резерви, за рахунок яких банки виконують свої активні операції. *Активні операції* – це операції з розміщення банківських коштів, надання кредитів. *Позабалансові операції (послуги банку)* – операції, що не є активними або пасивними та не знаходять відображення у балансових рахунках банку. До них відносять: інкасові операції, виплати грошових коштів за акредитивами, перекази грошей, трастові, лізингові, трансфертні послуги, факторингові операції тощо.

У другому питанні необхідно розглянути пропозицію грошей – загальну кількість грошей в обігу. Для простоти пропозицію обмежують готівкою поза банками та депозитами, які можна використати для угод. Пропозиція грошей здійснюється шляхом емісії та залежить передусім від політики центрального банку. Готівкову емісію центральний банк здійснює монополно, він випускає готівку в обіг через комерційні банки. Безготівкову емісію центральний банк здійснює разом з комерційними банками: по-перше, центральний банк забезпечує комерційні банки додатковими резервами, по-друге, комерційні банки, використовуючи ці резерви, створюють додаткову масу грошей на рахунках економічних суб'єктів, комерційні банки можуть суттєво впливати на динаміку грошової маси (кредитна мультиплікація). Залучаючи гроші на депозити, банки частину цих коштів зберігають на власних рахунках у центральному банку як обов'язкові резерви у кредит. Надані комерційними банками кредити витрачаються економічними суб'єктами та підприємствами та підприємствами, які також надають їх у кредит. Ланцюг послідовних операцій спричиняє мультиплікативний ефект у вигляді багаторазового розширення грошової маси. Максимальна кількість нових кредитних грошей, яка може бути створена однією грошовою одиницею понад обов'язкові резерви позитивним (банківським) мультиплікатором. Значення банківського (депозитного) мультиплікатора обернено нормі обов'язкового резервування. Банківський мультиплікатор працює як на збільшення, так і на зменшення грошової маси. Варто зауважити, що пропозиція грошей у національній економіці залежить не лише від політики національного банку, а й від поведінки економічних суб'єктів, які спосіб збереження заощаджень і приймають рішення про розміщення своїх грошових коштів на депозитах. Домогосподарства розподіляють гроші на готівку та депозити. Відношення готівки до депозитів утворює коефіцієнт депонування грошей (cr). Частка грошей, що зберігаються банками як фактичні резерви, називається коефіцієн-

том фактичного резервування грошей (fr). Фактичні резерви складаються з обов'язкових резервів (cr) та надлишкових резервів (tr). Якщо надлишкові резерви відсутні, то $fr=cr$. Отже, формула повного грошового мультиплікатора виглядає так:

$$\mu = \frac{cr + 1}{cr + tr} ;$$

При розгляді третього питання треба пам'ятати, що грошовий ринок – це механізм, завдяки якому попит на гроші (MD) узгоджується з їх пропозицією (MS) за допомогою процентної ставки (i). Він функціонує за тими самими принципами, як і будь-який інший. У ролі ціни грошей виступає процентна ставка – альтернативна вартість збереження грошей, які не приносять процента. Якщо попит на гроші та їх пропозиція збігаються, на грошовому ринку встановлюється рівновага. Порушення рівноваги можуть відбуватися за рахунок зміни попиту, пропозиції грошей, ставки процента. При збільшенні пропозиції грошей виникає їх короткотерміновий надлишок. Економічні агенти прагнуть його позбутися, купуючи цінні папери. Попит на них зростає, ціна збільшується. Оскільки попит та ставка процента знаходяться в оберненій залежності, ставка процента падає. Ліквідність дешевшає, кількість готівкових грошей зростає. Якщо пропозиція грошей зменшиться, виникне дефіцит грошей. Економічні суб'

продажем інших активів, що знизить їх ціну на ринку та збільшить їх дохідність, внаслідок цього підвищиться загальна відсоткова ставка. Це, своєю чергою, підвищить альтернативні витрати від утримання активів у вигляді грошей, знизить величину попиту на гроші як актив, і рівновага на грошовому ринку відновиться на новому, більш високому рівні відсотка. Якщо зростає попит на гроші (наприклад, у результаті зростання номінального ВВП), економічні агенти прагнуть тримати більше грошей, розпродуючи фінансові активи. При незмінній пропозиції грошей рівновага встановиться при вищій ставці процента.

Теми есе

Стан та тенденції розвитку банківської системи України.
Проблеми та перспективи діджиталізації банківських послуг.

Криптовалюти: технології, перспективи та безпека.

Практичні завдання

1. Операційний попит на гроші складає 10 % від номінального ВВП, спекулятивний попит на гроші наведено у таблиці 10, пропозиція грошей – 450 млрд грош. од.

Таблиця 10

<i>Ставка відсотка</i>	<i>Спекулятивний попит на гроші</i>
16	200
14	250
12	300
10	350

Визначте:

1) рівноважну ставку відсотка, якщо ВВП дорівнює 2000 млрд грн;

2) як зміниться рівноважна ставка відсотка, якщо пропозиція грошей зросте з 450 до 500 млрд грн.

2. Сумарні резерви комерційного банку складають 250 млн грн. Депозити дорівнюють 1000 млн грн. Обов'язкова норма резервування депозитів становить 20%. Як може змінитися пропозиція грошей, якщо банк вирішить використати усі свої надлишкові резерви для видачі позик?

3. Попит і пропозиція на грошовому ринку дорівнюють відповідно 126 і 100 млрд грн; $\pi = 0,2$; $c\pi = 0,3$. На яку величину потрібно збільшити грошову базу, щоб урівноважити грошовий ринок без зміни процентної ставки?

Тестові завдання

1. До якого грошового агрегату відносять переказні депозити в іноземній валюті?

- а) M0;
- б) M1;
- в) M2;
- г) M3.

2. Якщо реальний ВВП становитиме 5000 млрд грн, а швидкість обертання грошей – 4 рази на рік, то чому дорівнюватиме попит на гроші?

- а) 20 000 млрд грн;
- б) 2500 млрд грн;
- в) 1250 млрд грн;
- г) 850 млрд грн.

3. Яким є рівняння обміну?

- а) $Y = C + I + G + Hn$;
- б) $M \cdot V = P \cdot Y$;
- в) $MB = C + R$;
- г) $Y = C + I + G$.

4. За яким критерієм класифікуються агрегати у складі грошової маси?

- а) ризиковість;
- б) ліквідність;
- в) конвертованість;
- г) дохідність.

5. Якщо реальний ВВП країни збільшиться, то за умови відносно постійної швидкості обертання грошей як зміниться попит на гроші для угод?

- а) зросте;
- б) зменшиться;
- в) залишиться незмінним;
- г) неможливо визначити.

6. Як змінюється спекулятивний попит на гроші?

- а) зростає при збільшенні процентної ставки;
- б) зростає при зниженні процентної ставки;
- в) знижується при збільшенні номінального обсягу ВВП;
- г) знижується при зменшенні номінального обсягу ВВП.

7. Що відбудеться при скороченні номінального обсягу ВВП?

- а) зросте попит на гроші для угод і загальний попит на гроші;
- б) скоротиться попит на гроші для угод і загальний попит на гроші;
- в) зросте попит на гроші для угод, але скоротиться загальний попит на гроші;
- г) скоротиться попит на гроші для угод, але виросте загальний попит на гроші.

8. Що містить у собі пропозиція грошей?

- а) грошову масу плюс надлишкові резерви банків;
- б) обов'язкові банківські резерви плюс депозити;
- в) грошовий агрегат М2 плюс сумарні резерви банків;
- г) готівку поза банківською системою плюс депозити.

9. Що таке емісія готівкових грошей?

- а) отримання центральним банком чергового траншу від МВФ;
- б) продаж центральним банком облігацій державної позики;
- в) кредитування центральним банком комерційних банків країни;
- г) випуск центральним банком в обіг грошових банкнот.

10. Чому дорівнює пропозиція грошей, якщо відношення готівка-депозити (c) дорівнює 10%, величина депозитів (D) – 100 млрд грн?

- а) 10 млрд грн;
- б) 90 млрд грн;
- в) 110 млрд грн;
- г) 100 млрд грн.

Список рекомендованої літератури

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Гудзовата О. О. Криптовалюти у грошово-кредитній сфері: технології, перспективи та безпека. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Економічні науки. 2017. Вип. 53. С. 66–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlca_ekon_2017_53_13

Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Макроекономіка / пер. з англ. Львів: Просвіта, 1997. 672 с.

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Набатова О. О. Від гіпотези ефективних ринків до теорії поведінкових фінансів. *Економічна теорія та право*. 2018. № 3 (34). С. 36–48.

Островська Н. Аналіз стану грошово-кредитного ринку України у кризовий період. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 1. С. 112–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpu_2017_1_16

Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>

Погореленко Н. П. Діагностика макроекономічних показників фінансової стабільності банківської системи України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 14(2). С. 73–80. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_14\(2\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_14(2)_17)

Соболева О. П. Макроекономіка: навч. посіб. Харків: ХІБС УБС НБУ, 2013. 158 с.

Ткаченко Ю. В., Зверук Л. А. Сучасні технології як основа інноваційної моделі розвитку банківського бізнесу. *Економічна теорія та право*. 2018. № 2. С. 26–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2018_2_4

Запитання для самоконтролю

1. Яка роль банків на грошово-кредитному ринку?
2. Охарактеризуйте структуру банківської системи.
3. Назвіть основні види операцій комерційних банків.
4. З чого складається пропозиція грошей?
5. Як відбувається емісія готівкових грошей?
6. Опишіть процес безготівкової (кредитної) емісії.
7. Що таке банківський мультиплікатор?
8. Що характеризує грошовий мультиплікатор? Від яких чинників залежить його значення?
9. Поясніть механізм встановлення рівноваги на грошовому ринку.

Модуль II. МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ

Тема 6. Інфляційний механізм

П л а н

1. Інфляція: сутність, показники та види.
2. Економічні чинники та наслідки інфляції.
3. Взаємозв'язок інфляції та безробіття. Крива Філіпса.

Методичні поради

Інфляція – це двосдиний процес загального підвищення цін і знецінення грошей. Вона поряд із безробіттям є проявом макроекономічної нестабільності. Для вимірювання інфляції використовують показники рівня та темпу інфляції. Рівень інфляції вимірюють за допомогою індексу цін, для підрахунку якого порівнюються ціни «споживчого кошику» (набору товарів та послуг) у поточному та базовому періодах. Темп інфляції розраховується як зміна індексу цін:

$$\text{Темп}_\text{інфляції} = \frac{\text{Індекс}_\text{цін}_{\text{поточного}_\text{року}} - \text{Індекс}_\text{цін}_{\text{минулого}_\text{року}}}{\text{Індекс}_\text{цін}_{\text{минулого}_\text{року}}} * 100\%$$

Інфляція – багатопланове явище, тому існують її різні класифікації. Залежно від середньорічного темпу приросту цін розрізняють помірну (повзучу), галопуючу та гіперінфляцію. Вони по-різному впливають на економічні процеси. Так, помір-на інфляція стимулює підприємницьку активність, у той час як гіперінфляція має серйозні деструктивні наслідки (економічні суб

ється інвестиційна діяльність, розростаються обсяги спекулятивних операцій, формуються високі інфляційні очікування тощо). Варто звернути увагу на відмінності між наслідками передбачуваної та непередбачуваної інфляції. За формами прояву інфляцію поділяють на відкриту (виявляється у підвищенні цін)

їєкти прагнуть

і приховану (зростання рівня цін не відбувається, але виникає дефіцит товарів та послуг).

У другому питанні доцільно знизити темпи зростання попиту та витрат. Інфляція попиту виникає, коли темпи зростання сукупного попиту перевищують темпи росту обсягу виробництва в умовах наближення економіки до стану повної зайнятості. Її основною причиною є дія монетарних факторів – надмірної грошової і кредитної емісії. Інфляція витрат розвивається, коли зростання витрат виробництва випереджає збільшення продуктивності праці, тобто під впливом немонетарних факторів (підвищення цін на сировину, енергоносії, зменшення продуктивності ресурсів, підвищення номінальної заробітної плати без відповідного зростання продуктивності праці, збільшення податків тощо).

Якщо зростання цін супроводжується падінням виробництва і ростом безробіття, то така ситуація називається стагфляцією. Поєднання інфляції попиту та інфляції витрат створює інфляційну спіраль «зарплата – ціни», за якою підвищення заробітної плати породжує підвищення цін, що веде до подальшого зростання цін і ставок заробітної плати. Соціально-економічні наслідки інфляції різноманітні і залежать від її темпу та виду. Негативними наслідками інфляції є: знецінення доходів (особливо страждають ті, хто отримує фіксований дохід, який зростає повільніше, ніж ціни); перерозподіл доходів та багатства (на користь боржників за рахунок кредиторів. У ролі боржника може бути і держава); прискорена матеріалізація грошей (накопичення сировини, матеріалів, напівфабрикатів, придбання нерухомості); перерозподіл інвестиційних потоків на користь короткострокових проектів за рахунок довгострокових; знецінення амортизаційного фонду та заощаджень; прихована конфіскація грошових коштів у населення через податки (платники податків через зростання номінальних доходів потрапляють у групи з вищими податковими ставками. Частина коштів, призначена для споживання, переходить у бюджет. Платники податків затягують платежі); втеча капіталу зі сфери виробництва у сферу обігу (падіння виробництва, оскільки прибутки можна отримати і без його зростання), втеча капіталу за

існувати причиною

кордон; порушення законів грошово-кредитного обігу (гроші не виконують своїх функцій), поширення бартеру, розквіт «чорних» ринків. Важливо зауважити, що помірний інфляція корисна для економіки: вона стимулює сукупні видатки, зростання доходів товаровиробників. Однак високі рівні інфляції руйнують економіку, знищують стимули до праці, тому держава намагається активно регулювати інфляційні процеси. Економічна політика в умовах інфляції може бути адаптаційною та антиінфляційною. Адаптаційна політика полягає у прилаштуванні до інфляції (індексація доходів, гасіння інфляційних очікувань). Індиксація не усуває інфляції, а лише пом

'якшує її на

Здатна стати інфляційним чинником, якщо індексація відбувається за рахунок випуску додаткових грошей. Антиінфляційна політика – політика доходів та дефляційна політика. Політика доходів спрямована на обмеження зростання заробітної плати та цін. Подвійно впливає на інфляцію: обмежує витрати та платоспроможний попит. Максимально ефективною політика доходів стає, коли головною причиною інфляції є підвищення витрат. Крайня форма – «заморожування» цін та заробітної плати. Дефляційна політика («грошовий затиск») спрямована на обмеження елементів сукупного попиту (збільшення податків, скорочення державних витрат, підвищення ставки процента на грошовому ринку, обмеження монополізму, захист вітчизняних товаровиробників).

У третьому питанні слід розглянути взаємозв'язок інфляцією та безробіттям, уперше описаний А. Філіпсом. Збільшення зайнятості стає можливим унаслідок зростання сукупних видатків. У міру скорочення рівня безробіття виникає дефіцит незайнятих ресурсів, ціни на них зростають. Розгортається інфляція. Навпаки, скорочення інфляції передбачає зменшення сукупних видатків та виробничих витрат, що призводить до обмеження випуску та зайнятості. Отже, у короткостроковому періоді між інфляцією та безробіттям існує обернений зв

'язок: стимулює

провокує інфляцію, та навпаки. Цей зв'язок кривою Філіпса. Зверніть увагу на те, що існують різні теоретичні погляди на характер зв'язку між безробіттям та інфляцією у короткостроковому та довгостроковому періодах.

'язку між б

Так, у теорії адаптивних очікувань зворотний характер зв'язку визнається тільки у короткостроковому періоді. Теорія раціональних очікувань виходить з того, що будь-яке зростання сукупних видатків поглинається зростанням цін та заробітної плати, тому реальний обсяг виробництва і зайнятості не змінюється навіть у короткостроковому періоді.

Практичні завдання

1. Встановіть які з наведених подій призведуть до інфляції попиту, а які – до інфляції витрат:

- 1) уряд виплачує працівникам бюджетної сфери та пенсіонерам накопичені борги;
- 2) на світових ринках різко зростають ціни на газ;
- 3) виконано вимоги профспілок про збільшення заробітної плати на 20%;
- 4) у результаті відмови від атомної енергетики зросли ціни на електроенергію;
- 5) дефіцит державного бюджету покривається шляхом емісії грошей.

2. Поясніть, хто з наведених нижче економічних суб'єктів виграє, а хто програє від інфляції у результаті певних рішень:

- 1) банки збільшують обсяги довгострокових кредитів;
- 2) фермер закуповує нову техніку в кредит;
- 3) сім'я купує нову квартиру в кредит, ставка відсотка за яким коригується відповідно до інфляції;
- 4) заощадження родини вкладені в банк під фіксовану ставку відсотка;
- 5) лікар живе виключно на заробітну плату;
- 6) розмір внутрішнього державного боргу складає 20 млрд грн;
- 8) фірма уклала контракт на поставку обладнання протягом 5 років за фіксованими цінами;
- 9) державний бюджет отримує основні доходи за рахунок податку на додану вартість (ПДВ).

3. У попередньому році рівень інфляції склав 110 %, у поточному році – 120 %. Розрахуйте темп інфляції.

Тестові завдання

1. Що таке інфляція?

- а) зростання цін на окремі товари;
- б) падіння курсу національної грошової одиниці;
- в) зростання загального рівня цін;
- г) зростання купівельної спроможності грошової одиниці.

2. Який тип інфляції характеризується зростанням цін до 10 % на рік?

- а) помірна інфляція;
- б) галопуюча інфляція;
- в) гіперінфляція;
- г) прихована інфляція.

3. Якщо номінальний дохід підвищився на 8%, а рівень цін виріс на 10%, то як зміниться реальний дохід?

- а) збільшиться на 2%;
- б) збільшиться на 18%;
- в) знизиться на 2%;
- г) знизиться на 18%.

4. Що з перерахованого відносять до інфляції попиту?

- а) зростання зайнятості і виробництва;
- б) зростання вартості витрат на одиницю продукції;
- в) зростання номінальної зарплати;
- г) шоки пропозиції.

5. За яких обставин зростання сукупних витрат призводить до інфляції?

- а) економіка розвивається в умовах повної зайнятості;
- б) фактичний ВВП менший за потенційний ВВП;
- в) економіка знаходиться на кейнсіанському відрізку кривої сукупної пропозиції;
- г) в економіці існує дефляційний розрив.

6. Як називається підвищення рівня цін, яке супроводжується зниженням реального виробництва?

- а) девальвація;
- б) стагфляція;
- в) рецесія;
- г) депресія.

7. У результаті яких подій може виникнути інфляція витрат?

- а) зростання державних витрат;
- б) посилення інфляційних очікувань населення;
- в) підвищення рівня мінімальної заробітної плати;
- г) збільшення грошової маси.

8. Що є єдиною причиною інфляції з точки зору монетаристів?

- а) структурні зрушення в економіці;
- б) спіраль «ціна-зарплата», яка виникає при значному зростанні номінальної заробітної плати;
- в) інфляційні очікування виробників;
- г) надмірний темп приросту грошової маси порівняно з темпами зростання ВВП.

9. Про який вид інфляції йдеться, якщо реакцією виробника на фіксацію цін на хліб державою стало зменшення якості хлібу й ваги одиниці продукції?

- а) природна;
- б) попиту;
- в) помірна;
- г) прихована

10. Що показує крива Філліпса?

- а) зворотний зв'язок між реальною і номінальною заробітною платою;
- б) зворотний зв'язок між темпом інфляції та рівнем безробіття;

в) прямий зв'язок між номінальною заробітною платою і темпом інфляції;

г) прямий зв'язок між реальною заробітною платою і рівнем безробіття.

Список рекомендованої літератури

Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка: підручник: у 2 кн. / за ред. С. М. Панчишина, П. І. Островерха. Львів: Апріорі, 2017. Кн.1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка. 567 с.

Гронтовська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Данилович-Кропивницька М. Л., Стецюк П. І., Тивончук І. О. Макроекономіка: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017. 291 с.

Дорнбуш Р., Фішер С. Макроекономіка. Київ: Основи, 1996. 809 с.

Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Макроекономіка / пер. з англ. Львів: Просвіта, 1997. 672 с.

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Офіційний сайт Державної служби статистики України.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua>

Солонінко К. С. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2015. 200 с.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке інфляція?
2. Як розраховуються індекс споживчих цін, темп інфляції?
3. Порівняйте економічні наслідки помірної, галопуючої та гіперінфляції.

4. Як проявляється прихована інфляція?
5. Що таке інфляційна спіраль?
6. Чому виникає інфляція попиту? Побудуйте її графічну модель.
7. Які причини інфляції витрат? Дайте її графічну інтерпретацію. Що таке стагфляція?
8. Проаналізуйте соціально-економічні наслідки інфляції.
9. Яку взаємозалежність демонструє короткострокова крива Філіпса?
10. Як адаптивні та раціональні очікування впливають на криву Філіпса?

Тема 7. Споживання та заощадження

П л а н

1. Особистий дохід та особистий наявний дохід: сутність, джерела формування та структура. Диференціація доходів та крива Лоренца.
2. Кейнсіанська функція споживання та функція заощаджень.
3. Вплив фактору часу на споживання. Посткейнсіанські функції споживання.

Методичні поради

При розгляді першого питання необхідно пригадати сутність та методику розрахунку особистого й особистого наявного доходів. Особистий наявний дохід може формуватися за рахунок заробітної плати, прибутку та змішаного доходу, доходів від власності (процентів, дивідендів, ренти) та соціальних трансфертів (пенсій, стипендій, субсидій тощо). Наявний дохід використовується на споживання та заощадження. Для ринкової економіки характерна диференціація доходів, що зумовлюється низкою причин: розбіжності у рівні кваліфікації та трудового внеску працівників, майнова нерівність, державне регулювання

доходів тощо. Інформацію про ступінь диференціації населення за рівнем доходів можна отримати з графічної моделі фактичного розподілу доходів – кривої Лоренца (рис. 7.1). Ідеальна крива, яка характеризує абсолютно рівномірний розподіл доходу, має нахил 45° . Чим далі розташована фактична крива Лоренца від ідеальної, тим вище ступінь соціального розшарування. Кількісно ступінь нерівномірності у розподілі доходів визначається за допомогою коефіцієнта Джині, децильного та квінтільного коефіцієнтів.

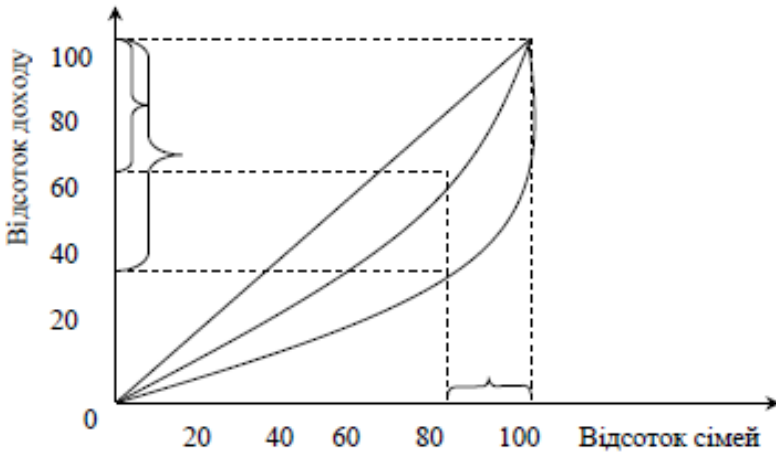

Рис. 7.1. Крива Лоренца

У другому питанні необхідно розглянути кейнсіанську функцію споживання та функцію заощаджень. *Споживання* – це витрати домогосподарств на придбання товарів і послуг для задоволення матеріальних і духовних потреб людей (придбання товарів поточного споживання, оплата послуг, придбання товарів тривалого користування). Споживчі витрати є найвагомішою складовою у структурі сукупного попиту і сукупних витрат. Розмір споживання залежить від величини наявного доходу. Взаємозв

язок між споживанням і доходом: $C = a + MPC \cdot (Y - T)$, де a – автономне споживання;

ня, MPC – гранична схильність до споживання, Y – дохід, T – податки. Графічно це виглядає так (рис. 7.2):

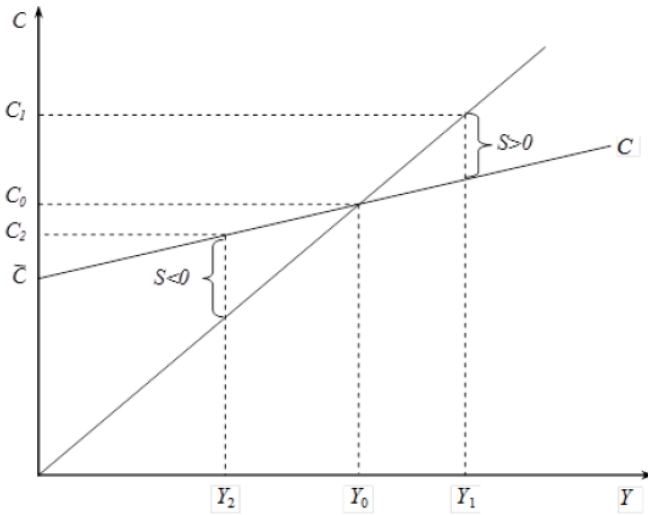

Рис. 7.2. Кейнсіанська функція споживання

При нульовому доході споживання здійснюється за рахунок заощаджень минулих років або позикових коштів, оскільки люди не можуть підтримувати своє існування без споживання. Це автономне споживання, величина якого не залежить від розмірів поточного наявного доходу. Очевидно, що найчастіше споживається не весь дохід. Частка доходу, яка використовується на споживання, відбивається показником середньої схильності до споживання:

$$APC = \frac{C}{Y}$$

Для макроекономічного аналізу важливим є визначення не тільки абсолютного розміру споживання, а й зміни його обсягу, які викликаються змінами у доході. Частка приросту доходу, що спрямовується на приріст споживання, відбивається показником граничної схильності до споживання:

$$MPC = \frac{\Delta C}{\Delta Y}$$

MPC показує приріст споживання на кожну додаткову одиницю доходу та може приймати значення від 0 до 1. Від неї залежить кут нахилу кривої функції споживання на графіку.

Неспожита частина доходу використовується як заощадження. Розмір заощаджень залежить від величини наявного доходу і пропорції його розподілу на частини, що споживаються та заощаджуються. Пряма залежність між доходом і заощадженнями представляє функцію заощаджень (рис. 7.3.).

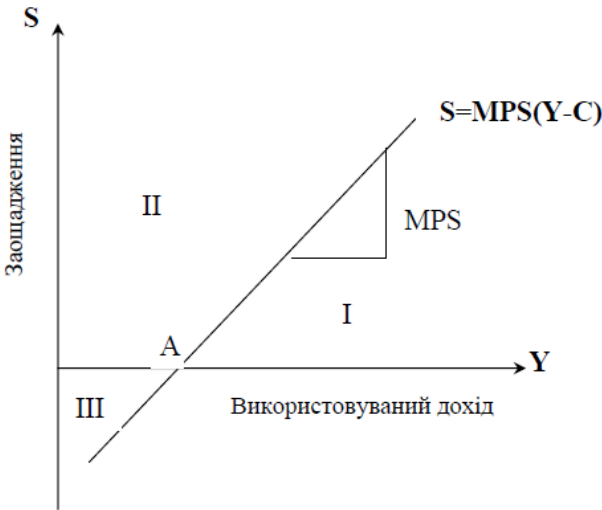

Рис. 7.3. Функція заощаджень

Заощадження збільшуються з ростом доходів. Точка A називається пороговим доходом: при такому рівні весь дохід споживається, а заощадження дорівнюють нулю. Якщо дохід нижче порогового рівня, то виникає ситуація «життя в борг» за

рахунок заощаджень попередніх років і позик. Правіше точки А відображена ситуація, коли доходи вище споживання, тобто з

з'являються заощадження

дження, називається середня схильність до заощаджень:

$$APS = \frac{S}{Y}$$

Частка приросту доходу, який спрямовується на приріст заощаджень, називається граничною схильністю до заощаджень:

$$MPS = \frac{\Delta S}{\Delta Y}$$

Оскільки приріст доходу спрямовується або на приріст споживання, або на приріст заощаджень, $MPC + MPS = 1$. Між економістами немає єдності в оцінці взаємозв'язку між рами приросту доходу і граничною схильністю до споживання. Деякі вважають, що MPC і MPS незмінні. Кейнсіанська модель виходить з того, що зі зростанням доходів зростає гранична схильність до заощадження і, відповідно, падає гранична схильність до споживання.

На споживання і заощадження впливають й інші фактори, які не залежать від величини доходу: величина накопиченого майна (багатства), очікування споживачів, рівень цін, податки та відрахування на соціальне страхування, заборгованість споживачів тощо.

У третьому питанні необхідно розглянути вплив фактору часу на споживання. У своїй теорії поведінки споживачів І. Фішер врахував той факт, що при виборі варіантів поведінки щодо використання поточного доходу люди є раціональними і повинні співвідносити поточне і майбутнє споживання, тобто враховувати і майбутні доходи, і майбутнє споживання, інакше кажучи – робити міжчасовий вибір.

Відповідно до гіпотези життєвого циклу Ф. Модільяні, споживання залежить як від доходу, так і від накопиченого на даний момент багатства. Якщо людина починає своє доросле життя, не маючи суттєвих накопичень, то за роки праці вона робить необхідні заощадження, а потім витрачає їх після виходу на пенсію. Теорія М. Фрідмена базується на гіпотезі постійного доходу. Вона стверджує, що коливання можуть бути як постійними, так і тимчасовими. Постійний дохід – та частина доходу, яку споживач очікує отримувати і в майбутньому. Тимчасовий дохід – дохід, який споживач не очікує зберегти у майбутньому. Поточне споживання залежить від постійного, а не поточного доходу та слабо реагує на тимчасові зміни доходу. Тимчасовий компонент доходу майже повністю заощаджується, якщо він позитивний, або позичається, якщо він негативний.

Тема есе

Споживання та заощадження українських домогосподарств: структура, тенденції, вплив на національну економіку.

Практичні завдання

1. Дохід збільшився на 30 млрд грн, автономне споживання – на 8 млрд грн, MPC – 0,6. Обчисліть приріст споживання.

2. Функція споживання має вигляд: $C = 10 + 0,9Y$. Заповніть таблицю 11. Визначте схильність до споживання і до заощадження.

Таблиця 11

<i>Наявний дохід</i>	<i>Споживчі витрати</i>	<i>Заощадження</i>
16000		
18000		
20000		
22000		
24000		

3. Безподатковий дохід населення країни складає 120 млрд грн, автономне споживання дорівнює 34 млрд грн, споживчі витрати – 124 млрд грн. Використовуючи формулу функції споживання, визначте граничну схильність до споживання у країні.

4. Правильно/неправильно:

1) заощадження дорівнюють наявному доходу за вирахуванням витрат на споживання;

2) гранична схильність до споживання завжди дорівнює граничній схильності до заощадження;

3) гранична схильність до споживання – це відношення приросту споживання до приросту доходу;

4) економічна поведінка людей строго індивідуалізована, тому сформулювати загальні правила споживчої поведінки неможливо;

5) якщо обсяг споживання родини, що має низькі доходи, перевищує рівень її доходу, то, мабуть, їй властива висока гранична схильність до споживання;

6) якщо відома функція споживання, завжди можливо побудувати графік функції заощадження;

7) гранична схильність до споживання, а, отже, і гранична схильність до заощадження залежать головним чином від рівня цін, особливо у тривалому періоді;

8) у міру зростання доходу частка витрат на покупку продуктів харчування зменшується;

9) згідно з кейнсіанською концепцією, рівень заощаджень залежить передусім від обсягу наявного доходу;

10) зростання цін зрушує криву споживання вгору;

11) зростання податків на індивідуальні доходи знижує і споживчі витрати, і заощадження;

12) якщо гранична схильність до споживання дорівнює 0,9, то це означає, що родина завжди витрачає 90% свого доходу на товари і послуги;

13) сума значень граничної схильності до споживання і до заощадження завжди дорівнює 1.

Тестові завдання

1. Від чого залежить обсяг споживчих витрат у країні за кейнсіанською теорією?

- а) від місця проживання споживача;
- б) від рівня національного доходу;
- в) від темпів приросту пропозиції грошей;
- г) від рівня особистого наявного доходу.

2. Що таке гранична схильність до споживання:

- а) відношення сукупного споживання до сукупного доходу;
- б) крива, яка характеризує величину споживчих витрат при певному рівні доходу;
- в) відношення приросту споживчих витрат до величини приросту наявного доходу;
- г) відношення приросту наявного доходу до величини приросту споживчих витрат.

3. У чому виражається зв'язок між граничною схильністю до споживання і до заощадження?

- а) їх сума дорівнює 1;
- б) відношення між ними характеризує середню схильність до споживання;
- в) їхня сума дорівнює наявному доходу, оскільки він поділяється на споживання і заощадження;
- г) їх сума дорівнює 0.

4. Яке з цих співвідношень виражає зворотну залежність?

- а) відношення між споживчими витратами і наявним доходом;
- б) відношення між середньою схильністю до споживання і граничною схильністю до споживання;
- в) відношення між заощадженнями і споживанням;
- г) відношення між заощадженнями і наявним доходом.

5. Якщо обсяг наявного доходу зменшується, то що відбудеться за інших рівних умов?

- а) зростуть і споживчі витрати, і заощадження;
- б) споживчі витрати зростуть, а заощадження скоротяться;
- в) споживчі витрати скоротяться, а заощадження зростуть;
- г) скоротяться і споживчі витрати, і заощадження.

6. Якщо обсяг наявного доходу в певній країні збільшиться, то яке з тверджень буде правильним?

- а) середня схильність до споживання і заощадження зросте;
- б) середня схильність до споживання підвищиться, а до заощадження зменшиться;
- в) середня схильність до споживання зменшиться, а до заощадження підвищиться;
- г) середня схильність і до споживання, і до заощадження знизиться.

7. Що з переліченого відображає зростання автономних витрат?

- а) зрушення кривої споживчої функції вгору;
- б) зростання інвестицій із збільшенням ВВП;
- в) рух уздовж кривої споживчої функції вгору;
- г) рух уздовж кривої споживчої функції вниз.

8. Яке співвідношення є правильним?

- а) $MPC = 1 + MPS$;
- б) $0 < MPS < 1$;
- в) $MPC > 1$;
- г) $MPS = 1 + MPC$.

9. У чому полягає «основний психологічний закон» Дж. М. Кейнса?

- а) люди схильні зменшувати своє споживання зі зрос-

танням доходу, але меншою мірою, ніж зростає дохід;

б) люди схильні збільшувати своє споживання зі зростанням доходу, але меншою мірою, ніж зростає дохід;

в) люди схильні збільшувати свої заощадження зі зростанням доходу, але меншою мірою, ніж зростає дохід;

г) люди не схильні змінювати споживання і заощадження зі зміною доходу.

10. Яким є ефект доходу за підвищення ставки відсотка у моделі міжчасового вибору:

а) завжди додатний;

б) завжди від'ємний;

в) додатний, якщо домогосподарства заощаджують, і від'ємний, якщо вони позичають кошти;

г) від'ємний, якщо домогосподарства заощаджують, і додатний, якщо вони позичають кошти.

Список рекомендованої літератури

Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка: підручник: у 2 кн. / за ред. С. М. Панчишина, П. І. Острове-рха. Львів: Апріорі, 2017. Кн. 1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка. 567 с.

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Грінченко А. Ю. Феномен української бідності в контексті загроз національній безпеці. *Бізнес Інформ*. 2018. № 3. С. 216–223.

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Губін К. Г. Боротьба з незаконними та неринковими доходами як умова розвитку правової економіки в Україні. *Економічна теорія та право*. 2017. № 4. С. 106–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2017_4_10

Гуржий Т. О. Нерівність як фактор росту бідності та вививання середнього класу. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 30(2). С. 52–56. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_30\(2\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_30(2)_14)

Данилович-Кропивницька М. Л., Стецюк П. І., Тивочук І. О. Макроекономіка: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017. 291 с.

Кочубей Л. О. Соціальна політика української держави: виклики соціальної диференціації в Україні та виконання державою регулятивної функції щодо соціальної сфери. *Суспільно-політичні процеси*. 2018. Вип. 1. С. 166–206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pubpolpr_2018_1_10

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Михайленко Н. О. Аналіз основних факторів поширення бідності в Україні і шляхи її подолання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Екон. науки. 2018. Вип. 29(2). С. 68–71. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_29\(2\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_29(2)_16)

Солонінко К. С. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2015. 200 с.

Тюхтенко Н. А., Синякова К. М. Макроекономіка: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 352 с.

Запитання для самоконтролю

1. Які джерела формування особистого наявного доходу?
2. Як використовується особистий наявний дохід?
3. Назвіть основні причини диференціації доходів.
4. Що характеризує крива Лоренца?
5. Які показники використовуються для кількісної оцінки диференціації доходів?

6. Поясніть взаємозв'язок між споживанням у кейнсіанській функції споживання. Що таке автономне споживання, від чого воно залежить?

7. Чим відрізняються середня та гранична схильність до споживання?

8. Охарактеризуйте кейнсіанську функцію заощадження. Що таке середня та гранична схильність до заощадження?

9. Які основні фактори, що визначають нахил та зрушення функцій споживання та заощадження?

10. Що таке міжчасовий вибір?
11. Розкрийте сутність гіпотези життєвого циклу споживання Ф. Модільяні.
12. Розкрийте сутність гіпотези постійного (перманентного) доходу М. Фрідмена.

Тема 8. Приватні інвестиції

П л а н

1. Інвестиції: сутність, види та роль в економіці.
2. Фактори, що впливають на інвестиційні рішення.
3. Інвестиційні функції.
4. Трансформація заощаджень в інвестиції на фінансових ринках.

Методичні поради

Спочатку з'ясуємо інвестиції як витрат, що здійснюються економічними суб'єктами з метою накопиченого капіталу та заміни фізично або морально зношених елементів основного капіталу. Інвестиційні витрати можуть здійснюватися у таких напрямках: 1) капіталовкладення (інвестиції в основний капітал – виробничі будівлі та споруди, обладнання, транспортні засоби та ін. або інвестиції в житлове будівництво); 2) інвестиції в запаси (нереалізовані запаси готових товарів, незавершене виробництво і будівництво). Розрізняють валові інвестиції (вартість усіх інвестиційних товарів, створених протягом року, включаючи ті, які спрямовуватимуться на відновлення зношеного капіталу) і чисті інвестиції (різниця між валовими інвестиціями і амортизацією). Джерела інвестицій можна розділити на зовнішні (за рахунок міждержавного переливу капіталів і кредитів) і внутрішні (за рахунок заощаджень і перетворення останніх в інвестиції). Інвестиції дуже важливі в економіці: без них неможливий подальший ріст виробництва і, отже, підвищення добробуту. У короткостроковому періоді ін-

вестиції впливають на економіку через динаміку попиту на інвестиційні товари, який є елементом сукупного попиту (I). У довгостроковому періоді інвестиції впливають на економічну динаміку через нове капіталоутворення – приріст капіталу збільшує виробничі потужності економіки, тобто довгострокову сукупну пропозицію.

У другому питанні необхідно розглянути основні фактори, що впливають на інвестиційні рішення, – очікувану норму прибутку і ставку відсотка. Функція інвестицій демонструє зворотну залежність між рівнем реальної відсоткової ставки та обсягом інвестицій. На рішення про інвестування впливає і низка інших факторів (їх дія призводить до зрушень кривої інвестицій): ставка оподаткування, технічний прогрес і технологічні зміни, очікування динаміки внутрішньої і зовнішньої кон

політиці уряду і політичній ситуації у країні і поза країною, витрати на придбання, експлуатацію та обслуговування обладнання, наявність виробничих потужностей, динаміка сукупного доходу, державна економічна та інвестиційна політика. Інвестиції вважаються дуже нестабільним компонентом сукупних витрат (сукупного попиту). Це пов

основного капіталу використовуються протягом тривалих термінів; найчастіше нові капіталовкладення можна відстрочити ремонтом; великі техніко-технологічні зміни.

Третє питання присвячено кейнсіанській та неокласичній функціям інвестицій. Інвестиційна функція виражає залежність інвестицій від динаміки факторів, які на них впливають. Основні течії макроекономіки по-різному виділяють ці детермінуючі фактори. Необхідно визначити передумови кейнсіанської моделі інвестиційної функції та її основні висновки (обсяг сукупних інвестицій зростатиме доти, поки залишатимуться інвестиційні проекти з граничною ефективністю капіталу, вищою за процентну ставку; інвестиційний попит зростає в міру зниження процентної ставки; рівень процентної ставки не може перевищувати граничної ефективності капіталу). Слід з

(чим більший розрив між наявним і бажаним обсягом основного капіталу, тим більшими є інвестиції; коли цей розрив дорівнює нулю, чисті інвестиції відсутні; поточний попит на валові інвестиції складається з попиту на відновлювальні інвестиції та попиту на приріст чистих інвестицій протягом поточного періоду).

Підготовку четвертого питанням доцільно розпочати з розгляду зв'язку між заощадженням і фінансовим обмеженням інвестицій. У короткостроковому періоді інвестиції можуть не дорівнювати заощадженням. У довгостроковому періоді динаміка інвестицій об'єктивно підпорядковується заощадженням. Тому у довгостроковому періоді інвестиції урівноважуються із заощадженнями. Отже, в економіці перманентно виникає дисбаланс: з одного боку, заощадження домогосподарств перевищують їх потреби в інвестиційних ресурсах; з другого, – заощадження підприємств є недостатніми для фінансового забезпечення інвестицій. Цей дисбаланс зумовлює як можливість, так і доцільність переміщення тимчасово вільних коштів домогосподарств у тимчасове розпорядження підприємств. Таке переміщення здійснюється на фінансових ринках. Важлива роль у трансформації заощаджень в інвестиції фінансових посередників, що діють на фінансових ринках. Їх економічне призначення полягає у забезпеченні підприємств та інших суб'єктів фінансовими ресурсами. Метою створення максимально сприятливих умов для їх успішного функціонування.

Тема есе

Причини інвестиційної кризи в Україні.

Практичні завдання

1. Припустимо, що фірма розглядає 7 інвестиційних проєктів. У таблиці 12 наведено їх очікувану прибутковість.

Таблиця 12

<i>Проекти</i>	<i>Очікувана норма прибутку</i>
А	14
Б	10
В	9
Г	17
Д	27
Е	13
Ж	11

1) Які з проєктів будуть реалізовані, якщо фірмі доступні кредити під 12 % річних?

2) Які з проєктів будуть реалізовані, якщо кредитна ставка збільшиться до 17 %? Яка існує залежність між ставкою відсотка за кредитами та обсягами інвестицій?

2. Функція інвестицій задається рівнянням $I = 40 + 0,4Y$, функція заощаджень – рівнянням $S = -20 + 0,6Y$. Розрахуйте рівноважний ВВП (Y).

Тестові завдання

1. За якої умови інвестування буде доцільним?

- а) очікувана норма прибутку більша за відсоткову ставку;
- б) очікувана норма прибутку менша за відсоткову ставку;
- в) очікувана норма прибутку дорівнює відсотковій ставці;
- г) очікувана норма прибутку більша за рівень інфляції.

2. Як називається приведення майбутнього доходу до поточної вартості?

- а) індексація;
- б) дефлювання;
- в) інфлювання;
- г) дисконтування.

3. Між якими величинами є зворотна залежність?

- а) інвестиційними витратами і валовим внутрішнім про-

дуктом;

- б) заощадженнями і наявним доходом;
- в) споживчими витратами і доходом;
- г) інвестиційними витратами і процентною ставкою.

4. Якщо відсоткова ставка зменшиться, то як це відобразиться на графіку інвестицій?

- а) крива інвестицій зсунеться вліво;
- б) крива інвестицій зсунеться вправо;
- в) відбудеться переміщення вздовж кривої в бік зниження інвестицій;
- г) відбудеться переміщення вздовж кривої в бік зростання інвестицій.

5. Унаслідок дії якого чинника відбудеться зростання інвестицій?

- а) збільшення податків;
- б) погіршення економічних умов у країні;
- в) використання більш продуктивного обладнання;
- г) збільшення витрат на придбання, експлуатацію та обслуговування обладнання.

6. Крива інвестицій зсунеться вправо унаслідок:

- а) зниження відсоткової ставки;
- б) зростання податку на прибуток;
- в) зниження податку на прибуток;
- г) зростання очікуваного прибутку.

7. Якщо споживчі витрати описуються функцією $C = 40 + 0,9Y$, а інвестиції складають 50 грош. од., то чому дорівнюватиме рівноважний рівень доходу?

- а) 90;
- б) 400;
- в) 500;
- г) 900.

8. Якщо інвестиційна функція задана рівнянням $I = 10000 - 30r$, де r – реальна ставка відсотка, номінальна

ставка відсотка дорівнює 10%, а темп інфляції складає 2%, то чому дорівнює обсяг інвестицій?

- а) 9760;
- б) 9700;
- в) 9240;
- г) 9750.

9. До чого приведе збільшення обсягу інвестицій за кейнсіанською теорією?

- а) зростання відсоткової ставки;
- б) зменшення споживання;
- в) зростання національного доходу;
- г) багаторазового зростання доходу.

10. Чому дорівнюватиме вартість поточного внеску у 10000 через два роки, якщо відсоткова ставка становить 18 %?

- а) 11800;
- б) 13920;
- в) 16430;
- г) 18000.

Список рекомендованої літератури

Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка: підручник: у 2 кн. / за ред. С. М. Панчишина, П. І. Островерха. Львів: Апріорі, 2017. Кн.1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка. 567 с.

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Данилович-Кропивницька М. Л., Стецюк П. І., Тивончук І. О. Макроекономіка: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017. 291 с.

Коляда О. В., Федорчук О. С. Моделювання макроекономічних передумов залучення прямих іноземних інвестицій в

контексті економічного розвитку України. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2018. № 1. С. 75–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2018_1_8

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Тюхтенко Н. А., Синякова К. М. Макроекономіка: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 352 с.

Запитання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте основні види інвестицій.
2. Яка економічна роль інвестицій у короткостроковому та довгостроковому періодах?
3. Назвіть основні фактори, що впливають на інвестиційні рішення.
4. Що виражає інвестиційна функція?
5. Поясніть основні передумови та висновки кейнсіанської функції інвестицій.
6. Поясніть основні передумови та висновки неокласичної функції інвестицій.
7. Як відбувається трансформація заощаджень в інвестиції?

Тема 9. Сукупні витрати та ВВП

П л а н

1. Сукупні витрати та макроекономічна рівновага. Модель «витрати-випуск».
2. Визначення рівноважного ВВП за методом «вилучення-ін'єкції».
3. Мультиплікативний ефект. Мультиплікатори.
4. Рецесійний та інфляційний розриви.

Методичні поради

При вивченні першого питання необхідно пригадати структуру сукупних витрат, що поєднують витрати усіх покупців товарів та послуг, що вироблені національною економікою ($E=C+I+G+X_n$). Зміни у витратах приводять до змін в обсязі національного виробництва, рівні зайнятості та цін. Рівень сукупних витрат змінюється під впливом зміни будь-якого з їх компонентів. Слід розрізняти заплановані і фактичні сукупні витрати. Заплановані витрати являють собою суму, що домогосподарства, фірми, уряд і зовнішній світ планують витратити на товари і послуги. Фактичні витрати відрізняються від запланованих тоді, коли з якихось причин населення скорочує або збільшує своє споживання, а фірми змушені здійснювати незаплановані інвестиції у товарно-матеріальні запаси або, навпаки, скоротити ті, що вже існують, через несподівані зміни числа продажів. Отже, економіка перебуває у стані рівноваги, якщо фактичні витрати, що стоять за сукупним попитом, дорівнюють запланованим і виробленому ВВП, що стоїть за сукупною пропозицією. Такий спосіб визначення рівноважного ВВП називають методом «витрати-випуск». Для графічної побудови моделі «витрати-випуск» («кейнсіанський хрест») на горизонтальній осі графіка відкладається Y (ВВП), а на вертикальній – E (заплановані сукупні витрати). Крива $Y=E$ – це бісектриса, лінія рівноваги: будь-яка точка на ній показує рівноважний рівень ВВП. Лінія E' – це лінія фактичних сукупних витрат (суми запланованих сукупних витрат та непередбачених витрат, пов'язаних з формуванням товарних запасів). Рівноважний ВВП забезпечується лише в точці T_0 , коли $Y_0 = E_0$, а непередбачені витрати дорівнюють нулю (рис. 9.1).

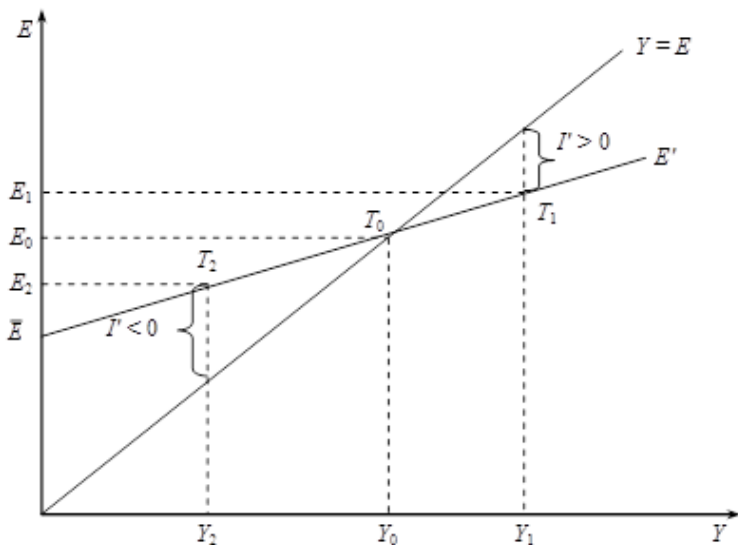

Рис. 9.1. Модель рівноваги за методом «витрати-випуск» («кейнсіанський хрест»)

Якщо ВВП збільшиться до Y_1 , а заплановані сукупні витрати досягнуть E_1 , то виникне перевиробництво, тобто $Y_1 > E_1$, або $Y_1 = E_1 + I$ незапланований приріст товарних запасів, або формування незапланованих інвестицій. Як наслідок за розглянутих умов у підприємств з виробництва, що породжує тенденцію зменшення ВВП до врівноваження із запланованими сукупними витратами (економіка повернеться у точку рівноваги T_0). Якщо ВВП зменшиться до Y_2 , а заплановані сукупні витрати – до E_2 , то виникне недовиробництво, тобто $Y_2 < E_2$, або $Y_2 = E_2 + I$ При цьому I товарних запасів, або скорочення незапланованих інвестицій. Така ситуація спонукає підприємства збільшувати обсяги виробництва, що породжує тенденцію зростання ВВП до рівноваги із запланованими сукупними витратами. Отже, у ситуації недовиробництва та перевиробництва, коли ВВП не є рівноважним, незаплановані інвестиції у товарні запаси

При цьому

являється

< 0 , що

відіграють балансуючу роль в економіці.

Розгляд другого питання доцільно розпочати з визначення понять «вилучення» та «інвестиція» – це будь-які витрати доходу не на купівлю вироблених в країні товарів та послуг. До них відносять заощадження, податки та витрати на імпорт. I_n – будь-які витрати на купівлю товарів та послуг, що вироблені у країні, які перевищують споживання (C). До них відносять інвестиції, державні закупівлі товарів та послуг на експорт. Рівноважний обсяг ВВП може створюватись за умови, коли сума вилучень дорівнює сумі інвестицій. Якщо вилучення у вигляді заощаджень більші, ніж інвестиції у вигляді витрат, то сукупні витрати будуть меншими за вироблений ВВП. У цій ситуації обсяг виробленого ВВП буде більшим за рівноважний, нарощуватимуться заощадження і виробництво скоротиться. За умов, коли інвестиції перевищують вилучення у вигляді заощаджень, розмір ВВП буде нижчим від рівноважного, відбудеться скорочення запасів, що має стимулювати зростання обсягу виробництва. Таким чином, рівність заощаджень як вилучення з потоку доходів інвестиціям як витрат на купівлю товарів та послуг є умовою економічної рівноваги.

Визначення рівноважного ВВП за методом «вилучення-інвестиції» має графічну інтерпретацію (рис. 9.2).

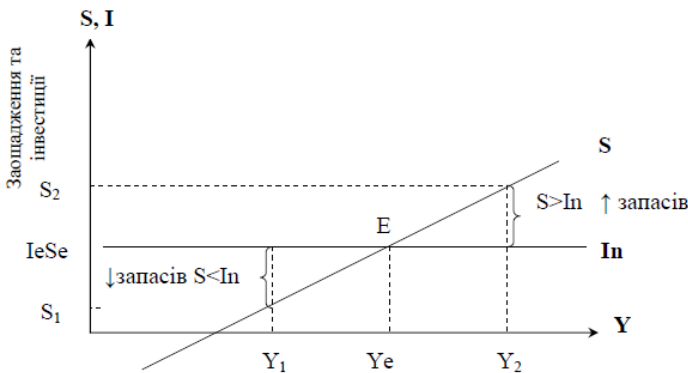

Рис. 9.2. Визначення рівноважного ВВП за методом «вилучення-інвестиції»

При підготовці третього питання слід зрозуміти різницю між автономними та індукційованими витратами та усвідомити, що у ринковій економіці збільшення витрат веде до непропорційно більшого росту рівноважного обсягу виробництва. Багаторазовість впливу збільшення витрат на рівноважний ВВП називається ефектом мультиплікатора. Перевищення росту доходу над ростом автономних витрат показує коефіцієнт, що називається мультиплікатором витрат:

$$\mu = \frac{\Delta Y}{\Delta AE}$$

де: μ – мультиплікатор витрат;
 ΔY – зміна рівноважного ВВП;
 ΔAE – зміна автономних витрат.

Мультиплікативний процес не є нескінченним, оскільки на кожній стадії руху здійснюються вилучення з потоку доходів – витрати у вигляді заощаджень, податків та витрат на імпорт. Грошовий потік, що переходить з рук у руки, зменшується від стадії до стадії, і процес затихає. Отже, величина мультиплікативного ефекту, насамперед, обернено пропорційна граничній схильності до заощадження, тому формула простого мультиплікатора витратків виглядає так:

$$\mu = \frac{1}{1 - MPC} = \frac{1}{MPS}$$

Складний мультиплікатор витрат має враховувати ту обставину, що зі зміною ВВП змінюються і податкові вилучення, що скорочують сукупні витрати, використовувані на придбання вітчизняних товарів і послуг. Тому його формула має такий вигляд (t – частка податків у сукупних доходах):

$$\mu_G = \frac{1}{1 - MPC \cdot (1 - t)}$$

У четвертому питанні необхідно дослідити рецесійний

та інфляційний розриви, які виникають як наслідок дефіциту або надлишку сукупних витратків (рис. 9.3).

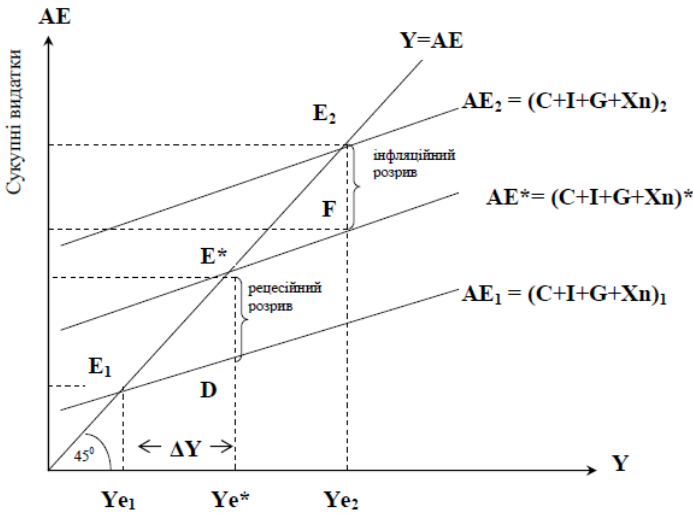

Рис. 9.3. Рецепсійний та інфляційний розриви

Рецепсійний розрив – величина, на яку повинен зрости сукупний попит (сукупні витрати), щоб підвищити рівноважний ВВП до неінфляційного рівня повної зайнятості. Подолання рецепсійного розриву відбувається за рахунок збільшення сукупних витрат, які є недостатніми в умовах неповної зайнятості або рецесії (кризи), й передбачає збільшення сукупного попиту. *Інфляційний розрив* – величина, на яку повинен скоротитися сукупний попит (сукупні витрати), щоб знизити рівноважний ВВП до неінфляційного рівня повної зайнятості. Доцільно зауважити, що модель «кейнсіанського хреста» не дозволяє ілюструвати процес зміни рівня цін, оскільки припускає фіксовані ціни. Хрест Кейнса конкретизує модель AD-AS для цілей короткострокового макроекономічного аналізу з негнучкими цінами і не може бути використаний для дослідження довгострокових наслідків

Практичні завдання

1. Прочитайте опис дії ефекту мультиплікатора у гумористичній статті Арта Бухвальда «Квадратура економічного кола» (URL: <https://studfile.net/preview/7076281/page:116/>) та наведіть власний приклад ланцюжка мультиплікативного процесу.

2. В економіку країни було вкладено 20 млрд грн інвестицій, що зумовило зростання ВВП на 100 млрд грн. Розрахуйте мультиплікатор інвестицій та граничну схильність до споживання.

3. Фактичний ВВП країни становить 800 млрд грош. од., потенційний – 900 млрд грош. од., гранична схильність до заощадження – 0, 2. Розрахуйте величину рецесійного розриву та необхідний для його усунення обсяг інвестицій.

Тестові завдання

1. Що означає, за кейнсіанською теорією, що рівень виробництва визначається величиною сукупних витрат?

а) попит на гроші змушує підприємців виробляти товари та послуги;

б) підприємці намагаються розширити виробництво до рівня повної зайнятості;

в) обсяг продукції, який підприємці вирішать виробляти, визначатиметься попитом на неї;

г) виробництво доходу створює попит на цей дохід.

2. За якою формулою визначають сукупні витрати за умов змішаної економіки закритого типу?

а) $E = C + I + (Y - T) + X_n$;

б) $E = C + I + G - X_n$;

в) $E = C + I + G + X_n$;

г) $E = C + I + G$.

3. Якщо гранична схильність до споживання (MPC) складає 0,75, то чому дорівнює мультиплікатор автономних витрат?

- а) 0,25;
- б) 3;
- в) 1,33;
- г) 4.

4. Якщо при скороченні інвестиційних витрат на 100 грош. од. величина сукупного випуску (доходу) скорочується на 500 грош. од., то чому дорівнює гранична схильність до споживання?

- а) 0,2;
- б) 0,4;
- в) 0,8;
- г) 0,1.

5. Якщо заплановані заощадження дорівнюють $-40+0,2Y$, а заплановані інвестиції складають 60, то чому дорівнюватимуть рівноважний рівень доходу і величина мультиплікатора автономних витрат?

- а) 500; 4,0;
- б) 100; 5,5;
- в) 500; 5,0;
- г) 1000; 3,5.

6. Що з переліченого, за кейнсіанською теорією, є вирішальним у досягненні економічної рівноваги?

- а) зміни у споживанні;
- б) державні закупівлі товарів і послуг;
- в) національні заощадження;
- г) зміни інвестицій у запаси.

7. Перетином чого є «кейнсіанський хрест»?

- а) лінії запланованих витрат та лінії під кутом 45° ;
- б) функцій заощаджень та інвестицій;
- в) лінії запланованих витрат та функції інвестицій;
- г) функції інвестицій та лінії під кутом 45° .

8. Що з переліченого відносять до «ін'єкцій» у сукупні витрати?

- а) податки;
- б) інвестиції;
- в) заощадження;
- г) імпорт.

9. Якщо обсяг рівноважного ВВП перевищує рівень ВВП, досягнутий за умов повної зайнятості, то що це означає для економіки?

- а) фінансові обмеження;
- б) інфляційний розрив;
- в) рецесійний розрив;
- г) рівновага між сукупним попитом та сукупною пропозицією.

10. У чому проявляється рецесійний розрив?

- а) дефіциті товарів;
- б) недостатньому попиті;
- в) недостатності заощаджень;
- г) недостатній пропозиції.

Список рекомендованої літератури

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Макроекономіка / пер. з англ. Львів: Просвіта, 1997. 672 с.

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Соболева О. П. Макроекономіка: навч. посіб. Харків: ХІБС УБС НБУ, 2013. 158 с.

Солонінко К. С. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2015. 200 с.

Тюхтенко Н. А., Синякова К. М. Макроекономіка: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 352 с.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть складові сукупних витрат у моделях приватної закритої, змішаної закритої та змішаної відкритої економік.

2. Чому фактичні сукупні витрати можуть не збігатися із запланованими?

3. На яких припущеннях базується модель «витрати-випуск» («кейнсіанський хрест»)?

4. Поясніть, як встановлюється рівновага у моделі «кейнсіанський хрест». Яка роль при цьому інвестицій у товарні запаси?

5. Що вважається вилученнями та ін ^{векцій}вильній, змішаній закритій та змішаній відкритій економіках?

6. Що є умовою рівноваги у моделі «вилучення-ін ^{векції}»?

7. Дайте графічну інтерпретацію визначення рівноважного ВВП за методом «вилучення-ін ^{векції}».

8. Поясніть механізм дії ефекту мультиплікатора.

9. Як розраховувати простий та складний мультиплікатори видатків?

10. Чому виникають інфляційний та дефляційний розриви? Як їх можна подолати?

Тема 10. Циклічні коливання та економічне зростання

П л а н

1. Економічні цикли: сутність, види, структура та індикатори.

2. Основні засади теорії економічного зростання.

3. Кейнсіанські моделі економічного зростання Р. Харрода й Є. Домара.

4. Модель економічного зростання Р. Соллоу.

Методичні поради

У першому питанні йдеться про те, що економічне зростання, що є довгодіючою тенденцією економічного розвитку, здійснюється нерівномірно. Економічна активність характеризується періодами спадів і підйомів. У макроекономічній науці не існує єдиної теорії економічних циклів. Усі ці теорії можна об

теорії, що пояснюють циклічні коливання в економіці зовнішніми чинниками (імпульсами, які породжуються за межами економічної системи), до яких відносяться: війни, революції, політичні збурення, демографічні вибухи, відкриття (виснаження) родовищ корисних копалин, великі науково-технічні нововведення тощо; 2) інтернальні теорії, головними чинниками циклічності вважають внутрішні чинники, до яких відносять нераціональну монетарну політику, нестабільність інвестицій, негнучкість цін і заробітної плати, коливання у продуктивності праці тощо. Класичний цикл охоплює чотири фази: криза, депресія (застій), поживавлення та піднесення. Залежно від того, як коливаються значення економічних показників у процесі економічного циклу, вони поділяються на: проциклічні [зростають у період піднесення та знижуються у період кризи, наприклад, рівень зайнятості, прибутку фірм, обсяг реалізації], контрциклічні (зростають у період кризи та збільшуються у період піднесення – рівень безробіття, запаси готової продукції) і ациклічні (не залежать від фаз циклу – обсяг експорту).

У другому питанні розглядається центральна проблема макроекономіки – проблема економічного зростання – довгострокового підвищення реального обсягу виробництва товарів і послуг на основі розвитку продуктивних сил і за умови відповідного зростання сукупного попиту. Узагальнюючим показником економічного зростання є динаміка ВВП. Економічне зростання буває двох типів – екстенсивне та інтенсивне. *При екстенсивному типі зростання розширення обсягів*

еднати за д

випуску відбувається за рахунок залучення додаткових факторів виробництва на незмінній технічній основі. *При інтенсивному типі* збільшення обсягів виробництва здійснюється на основі вдосконалення факторів виробництва і технологій. Результатом інтенсивного зростання є не тільки підвищення кількості продукції, а й зростання її якості. У чистому вигляді ні інтенсивний, ні екстенсивний тип не існують. Завжди має місце переважно інтенсивний чи переважно екстенсивний тип. Фактори економічного зростання з боку пропозиції групують відповідно до типів зростання. До екстенсивних чинників відносять зростання витрат капіталу і праці, до інтенсивних – технологічний прогрес, зростання освітнього та професійного рівня робочої сили, удосконалення управління виробництвом, підвищення продуктивності факторів виробництва – все, що дозволяє якісно удосконалити фактори виробництва та процеси їх використання. Фактори економічного зростання з боку попиту мають забезпечити рівень сукупних витрат, достатній для реалізації зростаючого потенційного ВВП (ступінь податкового тиску, рівень процентних ставок, ефективність функціонування кредитно-банківської системи, очікування споживачів, характер і результативність державної політики стимулювання чи стримування попиту). На економічне зростання також впливають фактори розподілу: раціональний розподіл наявних ресурсів забезпечує одержання максимально можливого обсягу товарів і послуг. Можливості економічного зростання залежать й від типу економічної системи, економічної політики уряду, зовнішніх факторів.

У третьому питанні вивчаються найбільш відомі кейнсіанські моделі зростання – моделі Р. Харрода й Є. Домара, які засновані на визнанні активної ролі сукупного попиту у забезпеченні економічної рівноваги. Вирішальний елемент попиту – інвестиції, які збільшують дохід пропорційно мультиплікатору. Водночас розширення інвестицій викликане зростанням доходу (принцип акселератора). Згідно з моделлю Харрода-Домара, економічне зростання перебуває у прямій залежності від норми заощаджень і в оберненій – від капіталомісткості продукту. Модель економічного зростання

Р. Харрода включає в себе ендогенну функцію інвестицій на основі принципу акселератора та очікувань підприємців. Згідно з принципом акселератора зростання (скорочення) доходу викликає зростання (скорочення) капіталовкладень пропорційно зміні доходу. Крім того, підприємці планують обсяг виробництва з урахуванням співвідношення попиту і пропозиції, яке існувало в економіці у попередній період. Рівноважний темп приросту обсягу випуску, який Р. Харрод назвав «гарантованим темпом росту», становить:

$$\frac{\Delta Y}{Y_{t-1}} = \frac{MPS}{v - MPS},$$

де v – акселератор.

Якщо підприємці будуть підтримувати такий темп росту, попит буде дорівнювати пропозиції, і їх очікування будуть реалізовані, а виробничі потужності (капітал) будуть повністю використані, хоча повна зайнятість при цьому може бути й не досягнута. Отже, якщо фактичний темп росту, запланований підприємцями, відрізняється від гарантованого темпу, то система віддалятиметься від стану рівноваги. Р. Харрод ввів поняття «природного темпу росту» – це максимально можливий темп з урахуванням зростання економічно активного населення і технічного прогресу. При такому темпі повна зайнятість факторів виробництва праці та капіталу буде досягнута. Таким чином, ідеальний варіант розвитку економіки може бути досягнутий за умови рівності гарантованого, природного та фактичного темпів росту.

При розгляді четвертого питання слід виходити з того, що неокласичні моделі зв'язують економіку з факторами пропозиції, які можна стимулювати за допомогою відповідної податкової політики. Як і вчнення у цілому, моделі зростання передбачають існування досконалої конкуренції. Серед найбільш відомих неокласичних моделей – виробнича функція Кобба-Дугласа, модель Р. Соллоу. Необхідно дослідити її передумови, умови рівноваги, роль технічного прогресу та

«золоте правило нагромадження», а також висновки та обмеження моделі.

Тема есе

Проблеми забезпечення економічного зростання в Україні.

Практичні завдання

1. Економіка країни характеризується такими даними (табл. 13):

Таблиця 13

<i>Рік</i>	<i>Кількість населення (млн осіб)</i>	<i>Обсяг ВВП (млн грн)</i>
2015	42836	1979458
2016	42668	2383182
2017	42477	2982920
2018	42269	3558706
2019	42019	3974564

Визначте:

- 1) обсяг ВВП у розрахунку на душу населення;
- 2) темпи зростання ВВП.

2. Припустимо, що у Польщі відношення приросту капіталу до приросту продукту становить 3, а в Україні – 2,7. Гранична схильність до заощадження у Польщі дорівнює 0,2, в Україні – 0, 25. Використовуючи модель Домара-Харрода, визначте темпи економічного зростання у цих країнах.

3. Визначте, яким фазам ділового циклу відповідають такі економічні явища:

- 1) перевиробництво товарів та послуг;
- 2) зростання інвестицій у приватному секторі;
- 3) збільшення рівня виробництва і зростання цін;
- 4) незначне підвищення рівня виробництва;
- 5) зростання виплат із безробіття;

- 6) повна зайнятість населення;
- 7) зростання рівня безробіття;
- 8) масові банкрутства малих підприємств;
- 9) падіння курсу цінних паперів;
- 10) зростання життєвого рівня населення;
- 11) масове використання новітніх технологій та інновацій.

Тестові завдання

1. У чому шукають основні причини економічних коливань екстернальні теорії?

- а) кількості грошей в обігу;
- б) важливих технічних нововведеннях;
- в) обсягах сукупних видатків;
- г) очікуваннях економічних суб'єктів.

2. Динаміка якого з перелічених показників справляє найбільш значний вплив на хід економічних циклів за кейнсіанською теорією?

- а) споживчих витрат;
- б) державних витрат;
- в) чистих інвестицій;
- г) експорту.

3. Кількісне значення якого з наведених показників зменшується після настання фази підйому і зростає після настання фази спаду?

- а) обсяг товарних запасів фірм;
- б) обсяг ВВП;
- в) середня тривалість робочого тижня;
- г) обсяг промислового виробництва.

4. Що спостерігається у період підйому?

- а) зменшення прибутків;
- б) зростання податкових надходжень;
- в) падіння курсу акцій;

г) зниження ставки відсотка.

5. *Яке з економічних явищ відповідає економічному спаду?*

- а) зростання реального капіталу;
- б) збільшення ставки відсотка;
- в) зменшення податкових надходжень;
- г) зменшення обсягу допомоги по безробіттю.

6. *Скільки складає тривалість економічного циклу?*

- а) один рік;
- б) п'ять років;
- в) десять років;
- г) не можна дати однозначну відповідь.

7. *До якого типу економічного зростання можна віднести удосконалення технології виробництва?*

- а) екстенсивного;
- б) інтенсивного;
- в) сталого;
- г) ринкового.

8. *Чого вимагають високі темпи економічного зростання в економіці, що характеризується повною зайнятістю?*

- а) низької норми заощаджень та низької норми інвестицій;
- б) високої норми заощаджень та низької норми інвестицій;
- в) високої норми заощаджень та високої норми інвестицій;
- г) зниження норми заощаджень та інвестицій.

9. *Що є визначальним фактором економічного зростання у моделі Соллоу?*

- а) технічний прогрес;
- б) зростання населення країни;
- в) покращення екологічної ситуації;
- г) капіталоозброєність.

10. *За якої умови досягається стійкий рівень капіта-*

доозброєності у моделі Соллоу?

- а) норма заощаджень дорівнює нормі споживання;
- б) інвестиції дорівнюють заощадженням;
- в) сукупний попит дорівнює сукупній пропозиції;
- г) капітал, що інвестується, дорівнює капіталу, що вибуває.

Список рекомендованої літератури

Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка: підручник: у 2 кн. / за ред. С. М. Панчишина, П. І. Острове-рха. Львів: Апріорі, 2017. Кн.1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка. 567 с.

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Макроекономіка / пер. з англ. Львів: Просвіта, 1997. 672 с.

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Рябошлик В. Макроекономічні тенденції і поворотні моменти провідних економік під впливом радикальних техно-логічних змін. *Економіст*. 2017. № 6. С. 6–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2017_6_5

Соболева О. П. Макроекономіка: навч. посіб. Харків: ХІБС УБС НБУ, 2013. 158 с.

Солонінко К. С. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2015. 200 с.

Струк Н. І. Аналіз динаміки основних макроекономічних показників України. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 26(2). С. 163–168. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_26\(2\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_26(2)_35)

Тюхтенко Н. А., Синякова К. М. Макроекономіка: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 352 с.

Федулова Л. І. Глобальний технологічний розвиток: ключові тренди та виклики для України. *Економічна теорія та*

право. 2018. № 2. С. 51–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2018_2_6

Шевченко Л. С. Інноваційні моделі соціально-економічного розвитку: Україна на тлі світових процесів. *Економічна теорія та право*. 2015. № 2. С. 9–20. URL: http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/ekonom_21.pdf

Запитання для самоконтролю

1. Як пояснюють причини економічних коливань екстернальні та інтернальні теорії?
2. Що таке циклічні коливання? Назвіть їх основні види.
3. Охарактеризуйте фази економічного циклу.
4. Наведіть приклади проциклічних, контрциклічних та ациклічних показників.
5. Що таке економічне зростання? Які його основні показники?
6. Які бувають типи економічного зростання?
7. Поясніть основні положення моделей економічного зростання Р. Харрода та Є. Домара. Чим визначається темп економічного зростання у кейнсіанських моделях економічного зростання?
8. Розкрийте сутність моделі економічного зростання Р. Соллоу. У чому полягає «золоте правило» нагромадження?

Модуль III. ДЕРЖАВА В СИСТЕМІ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Тема 11. Державне регулювання макроекономічних процесів

П л а н

1. Необхідність і сутність державного регулювання економіки. Основні економічні функції держави.

2. Вплив держави на умови формування економічної рівноваги у моделях «витрати-випуск» та «вилучення-ін'єкції».

3. «Провали» держави. Рівні макроекономічного регулювання змішаної економіки.

Методичні поради

Державне регулювання економіки – це цілеспрямований вплив держави на господарське життя суспільства з метою забезпечення стабільності економічного розвитку та реалізації інтересів суспільства. Суб

конодавчої і виконавчої), місцевої і судової влади, а також центральний банк. Слід зауважити, що в умовах розвинутого ринку державне регулювання не протистоїть ринковому саморегулюванню, а свідомо його використовує – надає ринковим регуляторам здатність більш цілеспрямовано і ефективно впливати на економічний розвиток. Держава втручається не в ринковий механізм, а в передумови та побічні наслідки його функціонування. Вищою метою ДРЕ є підвищення добробуту суспільства, створення сприятливих умов для соціально-економічного розвитку. Вона реалізується через досягнення цілей першого порядку: 1) економічне зростання, 2) повна зайнятість, 3) стабільність цін, 4) зовнішньоекономічна рівновага. Деякі дослідники називають це «магічним чотирикутником» у тому розумінні, що одні його цілі суперечать іншим (так, сти-

ієктами ДРЕ є

мулювання зайнятості за допомогою додаткових державних витрат спричиняє інфляцію). Конкретизація цілей першого порядку породжує цілі другого порядку, до яких можна віднести створення сприятливих інституційних умов для розвитку конкуренції, модернізацію виробництва, забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних товарів, згладжування економічного циклу, зменшення соціально-економічної диференціації тощо. Відповідно до реалізації поставлених цілей функції держави в економіці можуть бути:

1) підтримуючими (підтримка функціонування ринку): правове забезпечення ринкової діяльності; створення ринкової та виробничої інфраструктур; підтримка конкурентного середовища; забезпечення економіки необхідною кількістю грошей;

2) компенсаторними (компенсація недоліків або усунення негативних наслідків функціонування ринку): здійснення антімонопольних заходів; створення системи соціального захисту, перерозподіл доходів і багатства; перерозподіл ресурсів на виробництво суспільних благ, пом'якшення негативних екстерналій та посилення позитивних;

3) регулюючими (регулювання економічних та соціальних відносин з метою реалізації певних цілей): вплив на структурні пропорції економіки; здійснення науково-технічної, інвестиційної політики; грошово-кредитне, бюджетно-податкове, зовнішньоекономічне регулювання.

У другому питанні слід виходити з того, що як суб'єкт економічної системи держава суттєво впливає на умови формування економічної рівноваги. Спочатку доцільно розглянути модель економічної рівноваги «витрати-випуск» з урахуванням держави. Відрахування державних податків суттєво модифікує функції споживання та заощадження. Зокрема, функція споживання набуває такого вигляду: $C = a + MPC(Y - T - TR)$, де T – податкові відрахування, TR – державні трансферти. Модель «видатки-випуск» демонструє, як динаміка (збільшення або скорочення) державних закупівель товарів та послуг та податків мультиплікативно впливають на зміну положення кривої функції споживання і рівень рівноважного випуску-доходу. Необ-

хідно простежити вплив держави на макроекономічну рівновагу в моделі «вилучення-ін

додаються державні закупівлі, а до «вилучень» – чисті податки. Отже, формула рівноваги набуває такого вигляду: $S + T = I + G$.

Третє питання розпочинається з усвідомлення механізму макроекономічного регулювання змішаної економіки, що поєднує: 1) ринкове саморегулювання (забезпечує самоналаштування економіки на більш ефективне використання ресурсів); 2) корпоративне регулювання (спрямоване на реалізацію інтересів фірм та їх об

(здійснюється в інтересах суспільства, спрямоване на свідоме, цілеспрямоване згладжування протиріч між різними соціальними групами); 4) громадянське регулювання (спрямовано на реалізацію інтересів різних соціальних груп). Державне регулювання економіки в цілому, безумовно, довело свою високу ефективність. Проте слід звернути увагу й на «провали» держави, серед яких: неспроможність держави передбачити усі наслідки рішень, що приймаються, «захоплення влади» (маніпулювання голосами виборців, прийняття популістських рішень, лобіювання, поведінка, зорієнтована на отримання політичної ренти); неспроможність забезпечити ефективний розподіл ресурсів і управління ними у сфері створення суспільних благ; створення державою через перерозподільні процеси нових форм нерівності і дискримінації, зростання витрат на утримання бюрократичного апарату тощо. Тому ринкове саморегулювання та державне регулювання мають доповнюватися громадянським регулюванням, утворюючи тим самим своєрідний інституційний трикутник, у межах якого і відбуваються процеси, що визначають вектор соціально-економічного розвитку. Питання про пріоритетність будь-якої складової механізму регулювання національної економіки є некоректним, оскільки сталого збалансованого розвитку можна досягти лише за умов сполученості, взаємодії та взаємодоповнення усіх цих складових.

Тема есе

Між Кейнсом і Хайском: чи варто державі втручатися в економіку?

Практичні завдання

1. Функція споживання має вигляд $C = 1000 + 0,3(Y - T)$; функція інвестицій $I = 1500 - 500r$; податки дорівнюють 1000 грош. од.; державні закупівлі складають 1500 грош. од. Визначте рівноважний ВВП (Y), якщо $r = 40\%$.

2. Функція споживання має вигляд $C = 100 + 0,8(Y - T)$, інвестиції складають 100 млрд грош. од., державні закупівлі дорівнюють 200 млрд грош. од., частка податків у сукупних доходах складає 0,25. Визначте рівноважний ВВП (Y) та складний мультиплікатор витрат.

3. Розрахуйте приватні, державні та національні заощадження, якщо відомо, що споживчі витрати складають 3000 грош. од., інвестиції – 800 грош. од., державні витрати – 900 грош. од., державні трансферти – 200 грош. од., податки – 900 грош. од., виплати процентів за державним боргом – 200 грош. од.

Тестові завдання

1. *Що є завданнями державного регулювання сучасної ринкової економіки?*

- а) модифікація ринкового механізму;
- б) послаблення конкуренції;
- в) справедливий розподіл доходу;
- г) контроль за рівнем зайнятості та інфляції.

2. *Яке з положень відповідає класичній теорії державного невтручання?*

- а) повна зайнятість економічних ресурсів – це норма ринкової економіки;
- б) основним регулятором ринкової економіки є сукупний попит;
- в) заробітна плата і ціни на товари і природні ресурси негнучкі;

г) ринкова економіка не здатна до саморегулювання.

3. Яке з положень відповідає кейнсіанській теорії щодо ролі держави в економіці?

а) економіка потребує регулювання державою сукупного попиту;

б) заробітна плата, ціни і процентні ставки гнучкі й саморегульовані;

в) держава повинна регулювати рівень цін і заробітної плати;

г) держава повинна активно регулювати усі сфери економіки.

4. У яких сферах застосовуються переважно адміністративні методи державного регулювання?

а) створення державою фінансових або матеріальних стимулів;

б) здійснення податкової політики;

в) регулювання економічних інтересів суб'єктів господарювання;

г) реалізація державних програм.

5. Що є прикладом суспільного блага?

а) пенсійне забезпечення;

б) національна оборона;

в) кабельне телебачення;

г) транспортні послуги.

6. Чому виробництво суспільних благ забезпечується державою?

а) вигоди від їх виробництва перевищують витрати на їх виробництво;

б) властивості суспільних благ унеможливають їх гарантоване виробництво приватним бізнесом;

в) виробництво суспільних благ супроводжується значними негативними зовнішніми ефектами;

г) на суспільні блага існує високий суспільний попит,

який не здатні задовольнити приватні підприємства.

7. Що таке побічні (зовнішні) ефекти в економіці?

- а) шкідливий вплив виробництва на природне середовище через недостатньо ефективну систему захисту;
- б) переміщення деяких вигід або втрат, пов'язаних з виробництвом або споживанням певних товарів, до суб'єктів, які не є безпосередніми продавцями або покупцями;
- в) елементи несумлінної конкуренції у підприємницькій діяльності, що шкодять покупцям певних товарів або послуг;
- г) нормативні документи, які вносять негативні моменти у господарську діяльність економічних суб'єктів.

8. Що з переліченого може стати причиною «провалу» державного регулювання?

- а) нерациональна поведінка економічних суб'єктів;
- б) неефективний розподіл ресурсів за умов монополізації;
- в) існування галузей з негативним ефектом масштабу;
- г) лобіювання політичних інтересів.

9. Яка політика має виконувати головну роль у державному регулюванні згідно з монетаристською теорією?

- а) бюджетно-податкова;
- б) грошово-кредитна;
- в) соціальна;
- г) промислова.

10. Що містять у собі національні заощадження?

- а) валові та приватні заощадження;
- б) приватні та державні заощадження;
- в) державні заощадження та приватні трансферти;
- г) заощадження фірм і домогосподарств.

Список рекомендованої літератури

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Висоцька М. П. Теоретичні передумови макроекономічної політики. *Стратегія розвитку України*. 2017. № 1. С. 97–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sru_2017_1_21

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Дяченко О. П. Масштаби і структура тіньової економіки у світі та причини її виникнення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 2. С. 68–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_2_12

Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Макроекономіка / пер. з англ. Львів: Просвіта, 1997. 672 с.

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Самюельсон Пол А., Нордгауз Вільям Д. Макроекономіка / пер. з англ. Київ: Основи, 1995. 544 с.

Синенко О. І. Методичні підходи до формування механізму макроекономічного регулювання економіки. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2017. № 11. С. 28–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2017_11_7

Солонінко К. С. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2015. 200 с.

Уманців Ю. М., Кравчук О. О. Інституційна обумовленість економічних функцій держави. *Економічна теорія та право*. 2017. № 4. С. 93–105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2017_4_9

Запитання для самоконтролю

1. Обґрунтуйте необхідність державного регулювання економічних процесів. Охарактеризуйте «провали» ринку.

2. У чому полягає сутність кейнсіанської концепції «ефективного попиту»?

3. Назвіть економічні функції держави в умовах змішаної економіки.

4. Яка роль держави в моделі економічного кругообігу?

5. Як державне регулювання модифікує функції споживання та заощаджень?

6. Що таке чисті податки?
7. Поясніть вплив динаміки державних закупівель товарів та послуг і чистих податків на рівноважні витрати та випуск.
8. Поясніть вплив держави на умови формування економічної рівноваги у моделі «вилучення-ін'єкції».
9. Назвіть «провали» державного регулювання, наведіть приклади.
10. Якими рівнями регулювання доповнюється державне регулювання у сучасній змішаній економіці?

Тема 12.1. Фіскальна політика

П л а н

1. Фіскальна політика: сутність та інструменти.
2. Дискреційна фіскальна політика.
3. Автоматична фіскальна політика. Ефект гальмування динаміки ВВП.
4. Фіскальна політика з урахуванням пропозиції. Крива Лаффера.

Методичні поради

Спочатку потрібно визначити *бюджетно-податкову (фіскальну) політику* як заходи щодо зміни державних витрат, податків та стану державного бюджету з метою забезпечення економічного зростання, підвищення рівня зайнятості та впливу на інфляцію. Завданнями фіскальної політики є згладжування циклічних коливань, досягнення високих рівнів зайнятості, помірних темпів інфляції, стимулювання економічного зростання, вирішення соціальних завдань. Необхідно розглянути основні інструменти фіскальної політики:

1) зміна державних закупівель (ΔG), що безпосередньо впливає на сукупний попит і ВВП. Згадаємо, що *державні закупівлі* – це витрати на товари і послуги, які уряд закуповує у

суб

'ектів приват

державні будівлі, споруди, обладнання тощо, а також послуги органів державного управління, армії, поліції, освіти тощо. Вони впливають на ВВП прямо пропорційно та мультиплікативно, а відношення $\Delta Y/\Delta G$ є мультиплікатором державних витрат (μ_g):

$$\mu = \frac{1}{1 - MPC} = \frac{1}{MPS}$$

або

$$\mu_g = \frac{1}{1 - MPC \cdot (1 - t)} ;$$

2) зміна чистих податків (ΔT), що охоплює два інструменти – зміну валових податків та зміну трансфертних платежів та впливає на сукупний попит і ВВП опосередковано через зміни у споживанні. Чисті податки також мультиплікативно впливають на зміну ВВП, проте цей вплив є не прямим, а оберненим, оскільки збільшення урядом чистих податків призводить до скорочення наявного доходу суб

'ектів приват

Тому мультиплікатор податків μ_t є від

'ємною величиною

$$\mu = \frac{1}{1 - MPC} = \frac{1}{MPS}$$

або

$$\mu_t = \frac{1}{1 - MPC \cdot (1 - t)}$$

У другому питанні слід розглянути *дискреційну фінансову політику* – регулювання державою оподаткування та держав-

них витрат з метою впливу на реальний обсяг виробництва, зайнятість, інфляцію, економічне зростання. Варто підкреслити, що це цілеспрямована система заходів, які здійснюються час від часу і полягають у цілеспрямованих змінах рівня податків та видатків. Заходи дискреційної фіскальної політики впливають на динаміку доходу мультиплікативно. Залежно від фази економічного циклу дискреційна фіскальна політика може бути стимулюючою або стримуючою. Стимулююча фіскальна політика (фіскальна експансія) проводиться у період економічного спаду та передбачає збільшення державних витрат, зниження податків або комбінацію обох заходів. Вона спрямована на розширення сукупних витрат ($\uparrow G$ збільшує AD безпосередньо, зниження податків та зростання трансфертів сприяє $\uparrow I$ та C). Веде до появи дефіциту бюджету, але запобігає падінню виробництва. У довгостроковому періоді може спричинити інфляцію. Стримуюча фіскальна політика (фіскальна рестрикція) проводиться в умовах інфляції попиту та передбачає зниження державних витрат, збільшення податків або комбінацію обох заходів. Обмежує сукупні видатки, усуваючи головну причину інфляції. Може супроводжуватися появою профіциту бюджету, який для підсилення стабілізаційного ефекту заморожується або вилучається. У короткостроковому періоді викликає зростання безробіття та падіння виробництва, у довгостроковому – стагфляцію.

Вивчення третього питання доцільно розпочати з усвідомлення дії системи автоматичних або вбудованих стабілізаторів – механізмів, які самостійно пом

іжшують цикл

ливання сукупних видатків і реальних обсягів випуску. Ця система включає прогресивні ставки оподаткування, страхування по безробіттю та інші соціальні виплати, заощадження фірм та особисті заощадження, програми допомоги сільському господарству тощо. Майже усі податки та переважна більшість трансфертів змінюються автоматично, тобто зі зміною ВВП. Так, зі зростанням ВВП автоматично відбувається збільшення податкових надходжень до бюджету, і навпаки. Трансферти змінюються у протилежному від змін ВВП напрямі: виплати по безробіттю, соціальні субсидії малозабезпеченим, субсидії сільсь-

когосподарським підприємствам тощо скорочуються під час зростання виробництва і збільшуються під час його падіння. Автоматична фіскальна політика заснована на дії цих вмонтованих стабілізаторів. Наприклад, у період спаду збільшення безробіття зумовлює зростання видатків на допомогу по безробіттю, одночасно падають податкові надходження. З

'являється

дефіцит бюджету, який заважає різкому падінню сукупних витрат та поглибленню кризи. У період піднесення зростання податкових надходжень стримує розширення купівельної спроможності, що запобігає інфляції. Автоматичні стабілізатори мають суттєві переваги перед дискреційною політикою, тому що включаються відразу, як тільки в економіці проявиться найменше колювання. Для цього не потрібно приймати спеціальні рішення про зміну тих чи інших параметрів фіскальної політики. Вони діють м

яко, тому лиш

гу ВВП в обох напрямках. Автоматична фіскальна політика не усуває причин циклічних колювань, а лише обмежує їх розмах. Тому вона, як правило, доповнюється заходами дискреційної політики.

При підготовці четвертого питання необхідно пам'ятати, що напрями фіскальної політики, які спрямовані на зміну сукупних витрат та сукупного попиту, широко застосовуються і розглядаються як основні у межах кейнсіанської моделі державного регулювання економіки. Разом з тим у 1980-х роках набули поширення заходи фіскальної політики, спрямовані на стимулювання сукупної пропозиції. Теоретичним обґрунтуванням цього напрямку державного регулювання економіки стала теорія економіки пропозиції. Її основна ідея: скорочення податків сприяє розширенню не лише сукупного попиту, а й сукупної пропозиції, а отже, і економічному зростанню, і зниженню цін. По-перше, зниження особистих податків збільшує наявний дохід і посилює стимули до праці та підприємницької діяльності. По-друге, зниження податків на прибутки підприємців і особистих податків, а також зростання трудової активності унаслідок підвищення стимулів до праці створюють умови для зростання приватних заощаджень, а тому й інвестицій, наявного капіталу

та потужностей, сприяють росту сукупної пропозиції. Крім того, скорочення податків підвищує ефективність інвестицій. У моделі AD-AS зниження податків зсуває криву сукупної пропозиції вправо, що приводить не тільки до зростання реального обсягу виробництва, а й супроводжуються зниженням рівня цін. Але динаміка податків одночасно впливає і на сукупний попит. Тому кінцевий результат залежить також і від зрушень кривої сукупного попиту. Вплив податків на доходи державного бюджету в довгостроковому періоді був досліджений англійським економістом А. Лаффером. Крива Лаффера відбиває зв'язок між ставками оподаткування і обсягом податкових надходжень до бюджету (рис. 12.1.). Так, при нульовій ставці оподаткування податкові надходження до бюджету дорівнюють нулю. Зі зростанням податкової ставки доходи бюджету також збільшуються, але до певної межі. Вони сягають максимуму при певному рівні ставки оподаткування, який унаслідок цього є оптимальним. При подальшому зростанні рівня оподаткування доходи бюджету будуть скорочуватися і при 100-відсотковій ставці знову стануть нульовими.

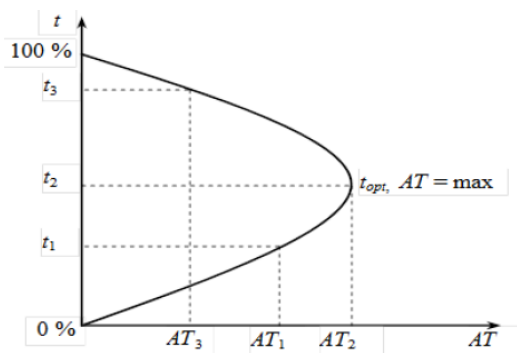

Рис. 12.1. Крива Лаффера

Тема есе

Напрями оптимізації рівня та структури оподаткування

в Україні.

Практичні завдання

1. Функція споживання має вигляд $C = 20 + 0,8(Y - T + TR)$, інвестиції складають 60 грош. од., податки – 40 грош. од., державні трансферти – 10 грош. од., державні витрати – 30 грош. од. Визначте:

а) рівноважний ВВП;

б) як зміниться рівноважний ВВП, якщо держава збільшить свої витрати до 40 грош. од.; яким буде значення мультиплікатора державних витрат;

в) як зміниться рівноважний ВВП, якщо держава збільшить податки до 50 грош. од. при рівні державних витрат 30 грош. од.; яким буде значення мультиплікатора податків;

г) як зміниться рівноважний ВВП, якщо держава одночасно збільшить і свої витрати до 40 грош. од., і податки до 50 грош. од.; яким буде ефект мультиплікатора.

2. Визначте, на яку суму необхідно зменшити податки, щоб збільшити ВВП на 100 млрд грн за умов, що гранична схильність до споживання дорівнює 0,8, а граничний коефіцієнт податків складає 0,25.

3. Реальний ВВП збільшився на 30 грош. од., автоматичні чисті податки при цьому зросли на 6 грош. од. Гранична схильність до заощадження 0,2. Розрахуйте складний мультиплікатор витрат.

4. У змішаній закритій економіці гранична схильність до споживання дорівнює 0,75, граничний коефіцієнт податків складає 0,2. Уряд збільшив чисті податки на 4 млрд грн. Визначте, на скільки потрібно збільшити державні закупівлі, щоб забезпечити незмінність обсягів ВВП.

5. У таблиці 14 наведено деякі заходи фіскальної політики. Для кожного з них визначте вид політики (дискреційна або автоматична), а для заходів дискреційної політики вкажіть її різновид (експансіоністська чи рестрикційна).

Таблиця 14

<i>Заходи фінансової політики</i>	<i>Автоматична (А) або дискреційна (Д)</i>	<i>Експансіоністська (Е) або рестрикційна (Р)</i>
Зменшені ставки податку на доходи фізичних осіб		
Доходи зростають, у результаті чого люди сплачують все більшу частину свого доходу як податки		
У результаті кризи все більша кількість сімей здобуває право отримувати соціальну допомогу		
У країні затверджена нова космічна програма з дослідження Марса		
Уряд відмінив податкові пільги для підприємств малого бізнесу		
Збільшені державні дотації фермерам		
Прибутки корпорацій зростають, у результаті чого держава отримує все більшу суму податку на прибуток корпорацій		
Відбулося значне підвищення заробітної плати працівників бюджетної сфери		

Підвищені ставки податку на прибуток корпорацій		
---	--	--

Список рекомендованої літератури

Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка: підручник: у 2 кн. / за ред. С. М. Панчишина, П. І. Острове-рха. Львів: Апріорі, 2017. Кн. 1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка. 567 с.

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Гребеник К. В. Бюджетна політика як складова державного регулювання економіки. *Бізнес Інформ*. 2017. № 9. С. 193–198. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_9_32

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Данилович-Кропивницька М. Л., Стецюк П. І., Тивончук І. О. Макроекономіка: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017. 291 с.

Качула С. В. Податки як інструмент реалізації соціальної функції держави в умовах макроекономічної нестабільності. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Економіка. 2017. Т. 25. Вип. 11(1). С. 38–45. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2017_25_11\(1\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2017_25_11(1)_8)

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Підхонний О. М., Журба О. Ю. Бюджетні видатки як інструмент державного регулювання соціально-економічного розвитку України. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Екон. науки. 2018. Вип. 55. С. 18–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlca_ekon_2018_55_5

Тюхтенко Н. А., Синякова К. М. Макроекономіка: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 352 с.

Щербина Ю. О. Податок на додану вартість та його роль у формуванні доходів державного бюджету України. *Modern*

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть суб'єктів та об'єктів
2. Як цілі та інструменти фіскальної політики?
3. Що таке дискреційна фіскальна політика?
4. Поясніть дію мультиплікаторів державних видатків, податків та збалансованого бюджету.
5. Сутність та наслідки політики фіскальної експансії.
6. Сутність та наслідки політики фіскальної рестрикції.
7. Що таке автоматична фіскальна політика? Наведіть приклади «вмонтованих» стабілізаторів.
8. Як впливає фіскальна політика на сукупну пропозицію? Що показує крива Лаффера?

Тема 12.2. Дефіцит бюджету та державний борг

П л а н

1. Державний бюджет: сутність, основні статті доходів та витрат.
2. Дефіцит та профіцит державного бюджету: поняття та види. Способи фінансування дефіциту державного бюджету.
3. Державний борг: сутність, причини, види та наслідки.
4. Методи управління державним боргом.

Методичні поради

У першому питанні необхідно розкрити сутність та структуру державного бюджету. *Державний бюджет* – це баланс доходів та видатків держави, фінансовий план країни для утворення і використання фінансових ресурсів. За допомогою бюджету держава здійснює територіальний та міжгалузевий ро-

зподіл та перерозподіл ВВП. Бюджет є одним з регуляторів економічного розвитку та засобом забезпечення виконання державою політичних та неекономічних функцій. Доходи державного бюджету: податкові надходження; неподаткові надходження (доходи від власності, підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, штрафи, санкції); доходи від операцій з капіталом (доходи від продажу основного капіталу, державних запасів товарів, землі, нематеріальних активів); трансферти (кошти, одержані від органів державної влади, інших держав, міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі). Видатки державного бюджету: фінансування соціально-економічного розвитку (наприклад, структурної перебудови, інвестиційної діяльності, інновацій), соціального захисту (трансферти), національної оборони, підтримки громадського порядку, освіти, медицини, науки, кредити та допомога іншим державам, погашення державного боргу.

Підготовку другого питання слід розпочати з того, що стан державного бюджету визначається за допомогою бюджетного сальдо (BS). *Бюджетне сальдо* – це різниця між чистими податками і державними витратами: $BS = T - G$. Розрізняють фактичне, потенційне і циклічне бюджетне сальдо. Фактичне бюджетне сальдо визначається за формулою: $BS = Y \cdot t - G$, де t – середній коефіцієнт податків; $Y \cdot t$ – фактичні податкові надходження в бюджет. Це бюджетне сальдо показує вплив на державний бюджет і дискреційної фіскальної політики, і циклічних коливань. Потенційне бюджетне сальдо обчислюється за формулою: $BSp = Y^* \cdot t - G$, де $Y^* \cdot t$ – податкові надходження при функціонуванні економіки в умовах повної зайнятості. Циклічне бюджетне сальдо визначається за формулою: $BSc = BS - BSp$. Циклічне бюджетне сальдо показує втрату величини доходів в умовах неповної зайнятості ресурсів. Отже, відмінність між структурним і циклічним сальдо зумовлена відмінністю між дискреційними заходами фіскальної політики та дією автоматичних стабілізаторів. Змінюючи дискреційно чисті податки та/або державні закупівлі, держава безпосередньо впливає лише на структурне сальдо. Циклічне сальдо безпосередньо не залежить від держави, а зазнає змін унаслідок автоматичного скоро-

чення або збільшення чистих податків. Усі ці зміни інтегрує в собі фактичне сальдо. Якщо доходи бюджету дорівнюють витратам, бюджет є збалансованим. Якщо доходи перевищують витрати – профіцитним, якщо доходи менше витрат – дефіцитним. І дефіцит, і профіцит можуть чинити стимулюючий вплив на економіку, все залежить від того, як використовується профіцит та фінансується дефіцит. Способи покриття дефіциту бюджету: 1) секвестр (пропорційне скорочення видаткових статей бюджету, окрім захищених – соціальні виплати, заробітна плата); 2) монетизація дефіциту (грошово-кредитна емісія і покупка центральним банком на відкритому ринку державних цінних паперів). У випадку монетизації дефіциту виникає *сеньйораж* – дохід держави від друкування грошей. Сеньйораж виникає на фоні перевищення темпу зростання грошової маси над темпом зростання реального ВВП, що призводить до інфляції. У результаті усі економічні суб

єкти сплачують

стину їх доходу перерозподіляється на користь держави через ціни, що зросли; 3) підвищення податків (стримує ділову активність, непридатне в умовах економічної кризи); 4) державні позики. Зверніть увагу, що виходячи на ринок капіталів, держава вступає в конкурентну боротьбу з приватним сектором за обмежені кредитні ресурси, перехоплюючи їх частку, що викликає скорочення приватних інвестицій («ефект витіснення»). Це послаблює стимулюючий ефект бюджетного дефіциту.

У третьому питанні необхідно з'ясувати, види, причини та наслідки державного боргу. *Державний борг* – загальна сума заборгованості держави (боргові та гарантійні зобов

'язання). Д

дефіцитів за вирахуванням бюджетних профіцитів. Розрізняють внутріш-

ній борг (борг власному населенню та суб

'ектам господ

вання) та зовнішній (іноземним суб

'ектам). Зовн

небезпечніший, оскільки при його поверненні та обслуговуванні держава змушена віддати частину створеної вартості за кордон. *Державний прямий борг* – це борг, що відображає обсяги позичених ресурсів, які надійшли в

розпорядження уряду країни. *Державний гарантований борг* – це зобов

'язання дер

кредитору в разі неплатоспроможності позичальника. Причини збільшення боргу: збільшення державних витрат у воєнний час або у періоди соціальних конфліктів; циклічні кризи та дія «вмонтованих» стабілізаторів; скорочення податків без коректування державних витрат; посилення впливу політичного бізнес-циклу, пов

'язане з

макроекономічної політики збільшення державних витрат та скорочення податків перед черговими виборами; збільшення витрат на соціальні програми тощо. Короткострокові наслідки державного боргу проявляються як «ефект витіснення» та ефект чистого експорту. Довгострокові наслідки державного боргу пов

язані з етатизмом, як тягар

впливу на рівень життя майбутніх поколінь. Віддалені наслідки боргу пов

'язані з під

власники боргових зобов

'язань держ

через механізми перерозподілу сукупного доходу через держбюджет. Наслідки зовнішнього боргу в короткостроковій перспективі є суперечливими. Якщо зовнішні запозичення використовуються для нарощення виробничого потенціалу країни, в майбутньому це прискорить економічне зростання, збільшить розміри випуску (доходу) і створить умови для обслуговування і погашення боргу. Разом з тим це пов'язані витіканням частини ВВП за кордон, що гальмує подальше економічне зростання і підвищення рівня життя. Якщо зовнішні запозичення «проїдаються» – ця проблема поглиблюється.

У четвертому питанні потрібно усвідомити загальну мету управління державним боргом – забезпечення боргової безпеки держави (дотримання такого рівня державної заборгованості, який дає змогу зберегти стійкість фінансової системи країни і не ставить під загрозу виконання зобов

'язань щодо

погашення та обслуговування боргів). Показниками боргової безпеки вважаються співвідношення сумарних виплат з обслуговування й погашення державного боргу та загальних доходів державного бюджету; співвідношення державного боргу та ВВП; співвідношення сальдо торгового та платіжного балансу і

боргу. Серед основних методів управління державним боргом виділяють такі: рефінансування (випуск нових боргових зобов'язань для покриття боргових ставок за позиками); реструктуризація (консолідація) – зміна терміну позики; дефолт – припинення виплати боргових платежів.

Теми есе

Роль кредитів МВФ в економіці України.

Державні облигації як інструмент боргової політики.

Практичні завдання

1. Потенційний ВВП країни становить 220 млрд грош. од., фактичний – 180 млрд грош. од. Середній коефіцієнт чистих податків дорівнює 0,35. Державні закупівлі становлять 25 млрд грош. од. Розрахуйте циклічне бюджетне сальдо.

2. Державні витрати дорівнюють 500 млрд грош. од., податкова функція має вигляд $T = 0,4Y$, функція державних трансфертів – $TR = 0,2Y$. Державний борг становить 1000 млрд грош. од. при реальній ставці відсотка 10 %. Реальний ВВП складає 2000 млрд грош. од., а потенційний – 2500 млрд грош. од. Визначте:

- а) сальдо бюджету;
- б) величину структурного дефіциту (профіциту) державного бюджету;
- в) величину циклічного дефіциту (профіциту) державного бюджету.

Тестові завдання

1. Що передбачає політика фіскальної експансії?

- а) підвищення рівня оподаткування і скорочення державних витрат;
- б) скорочення і податкових надходжень, і державних витрат;
- в) зростання податків і більш високий рівень державних витрат;

витрат;

г) зниження податків і збільшення рівня державних витрат.

2. Якщо уряд бореться з інфляцією, то яких заходів фінансової політики він може вжити?

а) збільшити податки;

б) збільшити державні закупівлі товарів і послуг;

в) збільшити трансфертні платежі;

г) збільшити рівень бюджетного дефіциту.

3. Який з перелічених заходів є прикладом автоматичної фінансової політики?

а) збільшуються ставки оподаткування;

б) зменшуються ставки оподаткування;

в) збільшується величина податкових надходжень за умов використання незмінної прогресивної шкали оподаткування;

г) у законодавчому порядку збільшується тривалість виплат допомоги безробітним.

4. Який з перелічених заходів є прикладом дискреційної фінансової політики?

а) збільшується ставка прибуткового податку;

б) за незмінної ставки прибуткового податку збільшуються податкові надходження;

в) підвищуються розміри відрахувань із заробітної плати до пенсійного фонду;

г) збільшується ставка за банківськими вкладами для фізичних осіб.

5. До чого приведе однакове збільшення податків і державних закупівель згідно із концепцією мультиплікатора збалансованого бюджету?

а) викличе рух раніше збалансованого бюджету до дефіцитного стану;

б) збільшить рівноважний рівень національного доходу і

виробництва;

в) знизить рівноважний рівень національного доходу і виробництва;

г) не змінить рівень національного доходу і виробництва.

6. Яке з тверджень є правильним щодо величини мультиплікатора державних витрат?

а) менша за величину податкового мультиплікатора;

б) дорівнює величині податкового мультиплікатора;

в) більша за величину податкового мультиплікатора;

г) менша за величину мультиплікатора збалансованого бюджету.

7. Яку залежність відображає крива Лаффера?

а) між податковою ставкою і величиною податкових надходжень до бюджету;

б) між податковою ставкою і трансфертними виплатами;

в) між величиною податкових надходжень і циклічним дефіцитом держбюджету;

г) між величиною державних витрат і податковими надходженнями.

8. Що таке сеньйораж?

а) різниця між податковими надходженнями і трансфертними виплатами;

б) різниця між структурним і фактичним дефіцитами держбюджету;

в) дохід держави від грошової емісії;

г) дохід держави від збільшення податкової ставки.

9. Що вважають прихильники концепції економіки пропозиції щодо зниження податків?

а) посилює стимули до праці, заощадження, інвестування і підприємницької діяльності;

б) збільшує обсяг сукупного попиту і, отже, обсяг національного виробництва;

в) збалансовує державний бюджет;

г) забезпечує соціальну справедливість у розподілі доходів.

10. Які наслідки ефекту витіснення?

- а) скорочення приватних інвестицій;
- б) зменшення ставки відсотка;
- в) розширення виробничого потенціалу в майбутньому;
- г) скорочення державних інвестицій.

Список рекомендованої літератури

Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка: підручник: у 2 кн. / за ред. С. М. Панчишина, П. І. Островерха. Львів: Апріорі, 2017. Кн. 1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка. 567 с.

Артем'єва І. О., Яковенко М. А. Державний бюджет у цифрову епоху: можливості та загрози. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2018. № 4. С. 137–145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvhastat_2018_4_16

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Богдан Т. П. Стратегічне управління державним боргом в умовах нестійкої боргової позиції. *Фінанси України*. 2018. № 4. С. 75–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2018_4_7

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Данилович-Кропивницька М. Л., Стецюк П. І., Тивончук І. О. Макроекономіка: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017. 291 с.

Лугівська О. П. Класифікація типів і видів боргової політики держави. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Серія: Екон. науки. 2017. № 1. С. 130–140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2017_1_18

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Скрипка О. Система управління зовнішнім державним боргом. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. № 1. С. 105–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2017_1_11

Тюхтенко Н. А., Синякова К. М. Макроекономіка: навч.

посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 352 с.

Яременко О. Л. Державний борг і потреба в інституційних реформах. *Економіка України*. 2015. № 6. С. 69, 70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2015_6_10

Запитання для самоконтролю

1. Що таке державний бюджет? Які функції він виконує?
2. Які основні статті доходів та видатків державного бюджету?
3. Які існують підходи до балансування державного бюджету?
4. Що таке дефіцит (профіцит) бюджету? Назвіть основні причини появи дефіциту бюджету. Які види дефіциту бюджету Ви знаєте?
5. Охарактеризуйте способи фінансування бюджетного дефіциту та проаналізуйте їх наслідки.
6. Що таке державний борг? Які існують види державного боргу? Чи існує зв'язок між державним боргом?
7. Охарактеризуйте соціально-економічні наслідки державного боргу.
8. Якими методами держава може управляти своїм боргом?

Т е м а 13.1. Монетарна політика

П л а н

1. Монетарна політика: сутність, складові та інструменти.
2. Види монетарної політики.
3. Передавальний механізм грошово-кредитної політики та наслідки її впливу на економіку у короткостроковому та довгостроковому періодах.

Методичні поради

При підготовці першого питання потрібно усвідомити, що у ринковій економіці вплив на пропозицію грошей здійснюється державою через центральні банки. *Монетарна (грошово-кредитна) політика* – це сукупність заходів, спрямованих на зміну обсягів грошової маси і кредиту, рівня процентних ставок та інших показників грошового обігу з метою регулювання загальногосподарської кон-
чення стабільності цін, повної зайнятості та зростання реально-го обсягу ВВП. Проміжні цілі стосуються значень грошових агрегатів, процентної ставки, обсягів кредитування тощо. Необхідно розглянути основні інструменти монетарної політики:

1) норму обов'язкових резервів (яку комерційні банки зобов'язані зберігати у центробанку). Норми обов'язкових резервів впливають на можливості комерційних банків надавати кредити: якщо нормативи обов'язкових резервів зменшуються і обов'язкові резерви система може надати більше кредитів, і навпаки;

2) облікову ставку (ставка відсотка, за якою комерційні банки беруть кредити у центрального банку). При зростанні облікової ставки знижується заінтересованість комерційних банків в отриманні додаткових резервів шляхом запозичень у центробанку, що звужує пропозицію грошей в національній економіці. Зменшення облікової ставки здешевлює кредит для комерційних банків і збільшує надлишкові резерви, що призводить до мультиплікаційного розширення грошової маси. Крім того, облікова ставка є базовою процентною ставкою щодо інших процентних ставок;

3) операції на відкритому ринку (купівля або продаж державних боргових цінних паперів, як правило, облігацій державних позик). Якщо центральний банк купує облігації, то він «виштовхує» гроші у національну економіку, якщо продає – «зв'язує» грошову масу, а якщо продає облігації центральним банком облігацій скорочує кредитні резерви банків, знижує їх

можливості подальшого розширення кредиту, скорочує вільні кошти в усіх економічних суб'єктів, послаб мультиплікатора, і навпаки. У країнах з розвинутою ринковою економікою це найбільш важливий та гнучкий інструмент контролю за грошовою масою;

4) валютні інтервенції (купівля-продаж центральним банком іноземної валюти на валютному ринку).

У другому питанні слід розглянути два основні види монетарної політики – політику «дешевих» грошей, або монетарну експансію, та політику «дорогих» грошей, або монетарну рестрикцію. Політика «дешевих» грошей використовується для стимулювання зростання інвестицій і сукупного попиту в цілому в умовах рецесії (кризи) та спрямована на скорочення процентних ставок і збільшення пропозиції грошей в економіці. У довгостроковому періоді ефект стимулюючої політики знижується: зростання ВВП провокує збільшення попиту на гроші, зростання ставок процента. З іншого боку, розширення грошової маси у міру наближення до повної зайнятості веде до інфляції. Політика «дорогих» грошей використовується для «охолодження перегрітої економіки» у період високої інфляції та спрямована на підвищення процентних ставок й зменшення пропозиції грошей в економіці. У довгостроковому періоді така політика викликає падіння виробництва та зайнятості. Розширення (чи навпаки скорочення) грошової маси здійснюється центральним банком за допомогою інструментів грошово-кредитної політики (табл. 16), розглянутих у попередньому питанні.

Таблиця 16

<i>Інструменти монетарної політики</i>	<i>Монетарна експансія</i>	<i>Монетарна рестрикція</i>
Норма обов'язкового резервування	Підвищення	Зниження
Облікова ставка	Підвищення	Зниження
Операції з державними облігаціями	Продаж	Купівля

На практиці проведення грошово-кредитної політики стикається з дилемою: як краще забезпечити стабільність економіки – контролюючи ставку відсотка (гнучка політика) чи пропозицію грошей (жорстка політика). Одночасно зафіксувати обидва параметри неможливо. Жорстка політика (фіксація пропозиції грошей) проводиться при збільшенні попиту на гроші в умовах інфляції. Щоб не провокувати подальшого зростання цін, держава фіксує пропозицію грошей. Ставка відсотка зростає, кредит дорожчає, «перегрів» економіки ліквідується. Можливо порушення рівноваги на товарному ринку через значні коливання інвестицій. Гнучка політика (фіксація процента) проводиться при зміні грошового попиту за рахунок зміни швидкості обігу грошей. Чим менше швидкість обігу, тем більше грошей потрібно. Центральний банк збільшує їх пропозицію при незмінній ставці відсотка, що може призвести до інфляції. Змішана грошова політика використовується, коли зміни в попиті на гроші є наслідком змін у фізичному обсязі виробництва. Така політика припускає можливість збільшення кількості грошей в обігу при одночасному зростанні номінальної ставки процента.

У третьому питанні необхідно зрозуміти *передавальний механізм грошово-кредитної політики* – ланцюжок причинно-наслідкових зв

номінального ВВП. У кейнсіанській моделі макроекономічної рівноваги передавальний механізм має такий вигляд: зміна пропозиції грошей – зміна відсоткової ставки – зміна інвестиційного попиту – зміна номінального ВВП. Політика «дешевих грошей» спрямована на подолання дефіциту сукупних витрат, розширення обсягів виробництва та зайнятості. Її передавальний механізм: $\uparrow MS \rightarrow \downarrow i \rightarrow \uparrow I \rightarrow \uparrow AD \rightarrow \uparrow \text{ВВП}$, тобто: збільшення пропозиції грошей ($MS \uparrow$) зменшує процентну ставку ($i \downarrow$); згідно з інвестиційною функцією це викликає збільшення інвестицій як компонента сукупного попиту ($I \uparrow$), що у підсумку викликає зростання реального ВВП ($Y \uparrow$), монетарна експансія спричиняє зростання цін, а тому її результатом стає збільшення номінального ВВП ($Y \cdot P \uparrow$).

Політика «дорогих грошей» усуває надлишок сукупних витрат, приводить до зменшення інфляції. Її передавальний механізм: $\downarrow MS \rightarrow \uparrow i \rightarrow \downarrow I \rightarrow \downarrow AD \rightarrow \downarrow \text{ВВП}$ номінального (рівня цін). Кейнсіанці вважають, що такий передавальний механізм задовгий, а його дія ускладнюється низкою обставин. У зв

'язку з цим бі

ефективним засобом економічного регулювання вважається бюджетно-податкова політика. З точки зору монетаристів, кореляція між грошовою масою та номінальним ВВП є більш тісною. Зміна грошової маси впливає не тільки на інвестиційні видатки, а на усі компоненти сукупного попиту, тому динаміка ВВП слідує безпосередньо за динамікою грошей: $\uparrow MS \rightarrow \uparrow AD \rightarrow \uparrow \text{ВВП}$. Оскільки між збільшенням пропозиції грошей (MS) і зростанням сукупного попиту (AD) немає опосередковуючої ланки, то це означає, що гроші є джерелом змін сукупного попиту, а монетарна політика є ефективним засобом впливу держави на економіку.

Серед труднощів, що виникають при проведенні монетарної політики, – лаги в реалізації її заходів. Виділяють внутрішні та зовнішні лаги. Внутрішні лаги включають час, потрібний для розробки заходів грошово-кредитної політики. Зовнішні лаги – це період до реального впливу цих заходів на економіку. Внутрішні лаги монетарної політики значно коротше, ніж зовнішні. Сильними сторонами грошово-кредитної політики є: невеликий внутрішній лаг (час на вироблення заходів) та гнучкість; ізоляція від політичного тиску (за умови, що центральний банк є достатньо незалежним) і відсутність процедур довготривалого узгодження; ефект чистого експорту, що підсилює вплив на динаміку макроекономічних показників. Слабкими сторонами грошово-кредитної політики є: значний зовнішній лаг (час від вироблення рішення до відповідної реакції економіки); залежність від змін швидкості обігу грошей; чутливість попиту на гроші до зміни процентної ставки; провокування падіння обсягу виробництва політикою «дорогих» грошей, яка проводиться для стабілізації цін, якщо їх зростання викликане шоком пропозиції.

Тема есе

Як зменшити рівень процентної ставки в Україні?

Практичні завдання

1. Визначте, які заходи монетарної політики матимуть найбільш стимулюючий вплив на економіку (табл. 15).

Таблиця 15

№ з/п	Облікова ставка	Операції на відкритому ринку	Норма обов'язкових резервів
1	Підвищити	Продавати облігації	Знизити
2	Знизити	Купувати облігації	Знизити
3	Знизити	Продавати облігації	Знизити
4	Підвищити	Купувати облігації	Збільшити

2. Резерви комерційних банків складають 1 млрд грн. Депозити дорівнюють 4 млрд грн. Норма обов'язкових резервів становить 25%. Якщо центральний банк вирішить знизити обов'язкову норму резервування до 20%, на скільки може збільшитися пропозиція грошей?

3. Загальні резерви комерційних банків становлять 2 млрд грн. Депозити цих банків складають 8 млрд грн. Норма обов'язкових резервів – 20%. Якщо Національний банк зменшить норму обов'язкових резервів до 18%, то на скільки може змінитись пропозиція грошей за умови використання надлишкових резервів для видачі кредитів?

4. Центральний банк планує збільшити пропозицію грошей на 150 млн грн. од. На скільки потрібно збільшити грошову масу, якщо коефіцієнт депонування складає 0,24, а норма фактичного резервування 16 %?

5. Норма обов'язкових резервів дорівнює 0,1. Держбюджет зведений з дефіцитом у 300 млрд грн. Уряд вирішує покрити дефіцит на 1/3 за рахунок грошової емісії, а на 2/3 за рахунок випуску облігацій. Як може змінитися пропозиція грошей, якщо центральний банк викупить четверту частину облігацій, що були випущені державою?

6. Пропозиція грошей в економіці збільшилася на 40 млрд грн. Відомо, що збільшення грошової маси на 20 млрд знижує ставку процента на 1 процентний пункт, а кожен процентний пункт зниження ставки процента стимулює додаткові інвестиції в 30 млрд грн. Мультиплікатор інвестицій дорівнює 2,5. Як зміниться реальний ВВП?

Список рекомендованої літератури

Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка: підручник: у 2 кн. / за ред. С. М. Панчишина, П. І. Островерха. Львів: Апріорі, 2017. Кн. 1: Вступ до аналітичної економіки. Макроекономіка. 567 с.

Башнянин Г. І., Носов О. Ю., Труш І. Є. Державне регулювання макроекономічних процесів на основі грошово-кредитного механізму. Львів: Ліга-Прес, 2015. 222 с.

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Гудзовата О. О. Напрями та інструменти забезпечення збалансованості грошової маси в контексті реалізації ефективної грошово-кредитної політики в Україні. *Інтелект XXI*. 2018. № 4. С. 53–57. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2018_4_12

Гудіма Т. С. Проблеми визначення стратегічних цілей грошово-кредитної політики. *Економіка та право*. 2018. № 1. С. 76–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpr_2018_1_9

Данилович-Кропивницька М. Л., Стецюк П. І., Тивончук І. О. Макроекономіка: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017. 291 с.

Дребот Н. П. Вплив монетарного трансмісійного механізму на макроекономічну стабільність в Україні. *Науковий віс-*

ник *НЛТУ України*. 2017. Вип. 27(7). С. 74–77.
URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltnu_2017_27\(7\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltnu_2017_27(7)_15)

Ковалко Н. М. Феномен незалежності Національного банку України як ключовий критерій ефективності грошово-кредитної політики держави. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 3(2). С. 179–183.
URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_3\(2\)_40](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_3(2)_40)

Коць О. О. Обов'язкові резерви як інструмент грошово-кредитної політики центральних банків: сутність, функції та завдання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Екон. науки. 2018. Вип. 30(2). С. 76–79.
URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_30\(2\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_30(2)_17)

Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Макроекономіка / пер. з англ. Львів: Просвіта, 1997. 672 с.

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Мануїлов О. В. Кейнсіанський та монетаристський підходи до грошово-кредитного регулювання національної економіки. *Наукові праці НДФІ*. 2018. Вип. 1. С. 99–107.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2018_1_9

Прасолова С. П. Вплив процентної політики Національного банку на стан грошово-кредитної безпеки України та її економічне зростання. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Серія: Екон. науки. 2018. № 1. С. 115–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2018_1_17

Сегеда Л. М. Трансмисійний механізм грошово-кредитної політики як основа впливу центрального банку на перебіг економічних процесів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. 2018. Т. 29(68). № 3. С. 164–172.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2018_29_3_34

Тищенко В. В. Канали впливу грошово-кредитної політики Національного банку України на економіку. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2017. № 2. С. 103–108. URL: <http://nbuv.gov.ua/>

Запитання для самоконтролю

1. Сутність монетарної політики. Її основні цілі.
2. Охарактеризуйте основні інструменти грошово-кредитного регулювання та механізм їх впливу на грошову масу.
3. Поясніть сутність політики «дешевих» та «дорогих» грошей.
4. У чому полягає дилема цілей монетарної політики?
5. Що таке передавальний механізм грошово-кредитної політики? Чим відрізняються кейнсіанська та монетаристська моделі монетарного передавального механізму?
6. Які наслідки впливу на економіку монетарної експансії у короткостроковому та довгостроковому періодах?
7. Які наслідки впливу на економіку монетарної рестрикції у короткостроковому та довгостроковому періодах?

Тема 13.2. Модель IS-LM. Ефективна взаємодія фіскальної та монетарної політики

П л а н

1. Модель IS-LM: зміст та висновки.
2. Відносна ефективність фіскальної та монетарної політики.

Методичні поради

При підготовці першого питання слід розуміти, що модель Хікса IS-LM є продовженням і розвитком кейнсіанської моделі рівноваги та основною моделлю, що використовується кейнсіанцями для пояснення процесу формування загальної рівноваги на основі урівноваження ринку товарів та послуг та ринку грошей. Крім того, модель IS-LM пояснює взаємодію фіскальної та монетарної політик: за допомогою кривої IS можна

ілюструвати наслідки фіскальної політики, за допомогою кривої LM – наслідки монетарної політики. Крива IS відображає усі можливі комбінації процентної ставки та ВВП, за яких забезпечується рівновага на ринку товарів та послуг та на ринку інвестицій, тобто тотожність між величиною запланованих сукупних витрат (сукупним попитом) і ВВП. Вона ілюструє, як зміна рівня процентної ставки впливає на зміну рівня ВВП. Крива IS пов

стиції, які, з одного боку, залежать від процентної ставки, з другого, – впливають на ВВП. Тому вона будується шляхом поєднання «кейнсіанського хреста» та графіка попиту на інвестиції. Залежність між ставкою процента та рівнем доходу й виробництва обернена: збільшення відсотка призводить до зменшення інвестицій, доходу та виробництва, відповідно крива IS має від

пов (податки), є зовнішніми відносно даної моделі чинниками, їх зміна відбивається на графіку відповідним зрушенням кривої IS вправо чи вліво.

Крива LM відображає усі можливі зв'язки (комбінації) між ВВП та процентною ставкою, за яких забезпечується рівновага на грошовому ринку. З

центною ставкою є попит на гроші, який, з одного боку, залежить від ВВП, з другого, – впливає на процентну ставку. Для побудови кривої LM використовується теорія переваги ліквідності, що пояснює, як співвідношення між попитом і пропозицією на гроші визначає ставку відсотка. Так, попит на гроші прямо залежить від величини доходів. У моделі Хікса обсяг реальної грошової маси є величина постійна, оскільки, по-перше, вона ефективно контролюється центральним банком і, по-друге, кейнсіанська теорія ґрунтується на визнанні жорсткості цін у короткостроковому періоді. Тому за умов незмінної грошової маси зростання доходів збільшує попит на гроші та призводить до збільшення відсоткової ставки, що і відображає крива LM, яка має позитивний нахил. Крива показує, яка ставка процента є рівноважною для грошового ринку при даному рівні доходу і грошової маси. Зсув кривої відбувається при зміні грошової пропозиції.

Модель IS-LM утворюється при накладенні графіків IS

та LM один на одного. Точка перетину визначає рівноважні значення процентної ставки і рівня доходу, за яких величина видатків дорівнює обсягу випуску і одночасно грошовий попит і грошова пропозиція урівноважені.

У другому питанні слід виходити з того, що модель Хікса (IS-LM) може бути використана для аналізу впливу державної макроекономічної політики на обсяг національного виробництва у короткостроковому періоді. Для цього необхідно визначити: 1) як зрушать криву LM зміни у грошовій пропозиції; 2) як зрушать криву IS зміни у державних закупівлях і податках; 3) який вплив на обсяг виробництва здійснить одночасне зрушення кривих IS та LM в одному напрямку або в різних, на одну величину або на різні величини. Відносна ефективність фіскальної та монетарної політики залежить від чутливості функції інвестицій та попиту на гроші до динаміки ринкової ставки відсотка. Відносна ефективність стимулюючої фіскальної політики визначається *ефектом витіснення*: якщо він менший за ефект зростання випуску, то фіскальна експансія ефективна. Ефект витіснення виявляється незначним, якщо інвестиції малочутливі до підвищення відсоткових ставок (крива IS є достатньо крутою) та/або попит на гроші високочутливий до підвищення відсоткових ставок (крива LM є відносно пологою). Відносна ефективність стимулюючої монетарної політики визначається величиною стимулюючого ефекту від збільшення грошової маси та зниження відсоткових ставок на динаміку інвестицій. Цей ефект буде суттєвим, якщо інвестиції високочутливі до динаміки відсоткових ставок (крива IS є відносно пологою) та/або попит на гроші є малочутливим до динаміки відсоткової ставки (крива LM є відносно крутою).

Темі есе

Вплив режиму інфляційного таргетування на перспективи економічного зростання в Україні.

Причини обмеження можливостей фіскальної політики в Україні.

Практичні завдання

1. Яке з поєднань (табл. 17) монетарної і фіскальної політики приведуть (1, 2, 3 чи 4) до максимального збільшення сукупних витратків (сукупного попиту)? Відповідь обґрунтуйте.

Таблиця 17

№ з/п	Норма обов'язкових резервів	Операції на відкритому ринку	Ставки податків	Державні видатки
1	Знизити	Купувати облігації	Знизити	Підвищити
2	Підвищити	Продавати облігації	Знизити	Підвищити
3	Підвищити	Продавати облігації	Підвищити	Знизити
4	Знизити	Купувати облігації	Знизити	Знизити

2. У країні економічний спад, зростає безробіття, відчувається зменшення попиту населення. Які заходи фіскальної і монетарної політики допоможуть державі? Відповіді занесіть у таблицю 18.

Таблиця 18

Політика	Вид політики	Інструменти	Наслідки
Грошово-кредитна (монетарна)			
Бюджетно-податкова (фіскальна)			

3. Проаналізуйте, як наведені у таблиці 19 чинники впливають на дохід, ставку відсотка та положення кривих IS і LM:

Таблиця 19

Чинники	Вплив на дохід і відсоткову ставку	Зсув кривої (IS чи LM, праворуч чи ліворуч)
Збільшення автономного споживання		
Зростання автономних інвестицій		
Підвищення державних витратків		
Підвищення податків		

Зростання пропозиції грошей		
Збільшення автономного попиту на гроші		

Тестові завдання

1. Яка з наведених комбінацій інструментів грошової політики використовується центральним банком у звичайних випадках?

- а) надання позичок комерційним банкам і контроль над маржею, що регулюється законом;
- б) емісія банкнот і зміна встановленої законом норми обов'язкових резервів;
- в) операції на відкритому ринку, зміна облікових ставок і зміна норми обов'язкових резервів;
- г) політика дисконтних ставок, зміна норми обов'язкових резервів і вибірковий контроль над споживчим та іпотечним кредитами.

2. Що означає термін «операції на відкритому ринку»?

- а) діяльність комерційних банків з кредитування фірм і населення;
- б) діяльність центрального банку з надання позичок комерційним банкам;
- в) операції центрального банку, що приводять до збільшення або зниження загальної величини поточних рахунків комерційних банків;
- г) діяльність центрального банку з покупки або продажу державних цінних паперів.

3. Що має на меті центральний банк, знижуючи облікову ставку?

- а) збільшення попиту комерційних банків на кредити;
- б) зменшення попиту комерційних банків на кредити;
- в) обмеження кредитування економіки;
- г) уповільнення темпів інфляції.

4. Якщо економіка знаходиться у стані рецесії, то що має зробити центральний банк?

- а) збільшити державні закупівлі та зменшити податки;
- б) зменшити державні закупівлі та збільшити податки;
- в) збільшити пропозицію грошей та зменшити ставку відсотка;
- г) зменшити пропозицію грошей та збільшити ставку відсотка.

5. Якщо центральний банк продає велику кількість державних цінних паперів на відкритому ринку, то яка його мета?

- а) зробити кредит більш доступним;
- б) ускладнити покупку населенням державних цінних паперів;
- в) збільшити обсяг інвестицій;
- г) зменшити загальну масу грошей у обігу.

6. Що має зробити центральний банк, якщо за допомогою операцій на відкритому ринку він може збільшити пропозицію грошей максимум на 440 млн грн, а норма обов'язкових резервів дорівнює 0,25?

ЯЗКОВИХ

- а) купити облігації на суму 1760 млн;
- б) продати облігації на суму 110 млн;
- в) купити облігації на суму 110 млн;
- г) продати облігації на суму 440 млн.

7. Що означає термін «облікова ставка»?

- а) рівень зниження ціни для центрального банку, коли він скуповує державні цінні папери;
- б) ступінь тиску центрального банку на комерційні банки з метою зниження обсягу їхніх кредитів;
- в) процентну ставку по кредитах, наданих комерційним банкам;
- г) ступінь впливу центрального банку на зростання грошової маси й обсягу ВВП.

8. Яка дія центрального банку приведе до збільшення пропозиції грошей?

- а) підвищення норми обов'язкових резервів;
- б) продаж державних цінних паперів на відкритому ринку;
- в) підвищення облікової ставки;
- г) покупка державних облігацій на відкритому ринку.

9. Який зв'язок відображує крива IS у моделі IS-LM?

- а) між відсотковою ставкою та доходом, що виникає на ринках товарів та послуг;
- б) між відсотковою ставкою та інвестиціями;
- в) між відсотковою ставкою та попитом на гроші;
- г) між пропозицією грошей та доходом.

10. За якої умови зберігається рівновага на ринку грошей?

- а) уповільнення швидкості обігу грошей супроводжується зниженням мінімальної норми резервування;
- б) при зростанні реального доходу знижується відсоткова ставка;
- в) одночасно зі збільшенням грошової бази буде знижуватися облікова ставка;
- г) при збільшенні реального доходу зростає попит на гроші як засіб нагромадження.

Список рекомендованої літератури

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Башнянин Г. І., Носов О. Ю., Труш І. Є. Державне регулювання макроекономічних процесів на основі грошово-кредитного механізму. Львів: Ліга-Прес, 2015. 222 с.

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Данилович-Кропивницька М. Л., Стецюк П. І., Тивончук І. О. Макроекономіка: навч. посіб. / Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017. 291 с.

Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Макроекономіка / пер. з

англ. Львів: Просвіта, 1997. 672 с.

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Мануїлов О. В. Посилення координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики як інструмент забезпечення макроекономічної стабільності. *Наукові праці НДФІ*. 2017. Вип. 2. С. 77–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdfi_2017_2_7

Тищенко В. В. Канали впливу грошово-кредитної політики Національного банку України на економіку. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2017. № 2. С. 103–108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSUNU_2017_2_21

Тюхтенко Н. А., Синякова К. М. Макроекономіка: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 352 с.

Тема 14. Макроекономічна політика у відкритій економіці

П л а н

1. Макроекономічне значення, основні статті та структура платіжного балансу країни.
2. Валютні курси: сутність, різновиди, чинники та вплив на макроекономічну рівновагу.
3. Економічна рівновага в умовах відкритої економіки.

Методичні поради

У першому питанні необхідно розглянути поняття та структуру платіжного балансу – фінансового документа, який відображає результати зовнішньоекономічної діяльності країни. *Платіжний баланс* – це статистичний звіт, в якому у систематизованому вигляді наводяться підсумкові дані про зовнішньоекономічні операції визначеної країни з іншими країнами світу

за певний період часу. Він показує співвідношення між платежами, які країна здійснює за кордон, і надходженнями у країну з-за кордону та є індикатором для вибору варіантів монетарної, фіскальної, валютної, зовнішньоторговельної політики та для управління зовнішнім боргом. Аналітична структура платіжного балансу:

А. Рахунок поточних операцій, який включає такі підрозділи:

- баланс торгівлі товарами та послугами;
- баланс зовнішніх первинних доходів (заробітної плати, дивідендів та відсотків);
- баланс зовнішніх вторинних доходів (пенсії, грошові перекази та ін.).

В. Рахунок операцій з капіталом.

С. Фінансовий рахунок (відбиває операції з фінансовими активами та зобов'язаннями, портфельні та інші інвестиції, кредити; фінансові вкладення до інших країн – відтік валюти).

Д. Помилки і упушення.

Е. Зведений баланс ($= A + B - C - D$).

Ф. Резервні активи та пов'язані статті.

Рівновага платіжного балансу забезпечується тоді, коли сальдо рахунку поточних операцій, сальдо рахунку операцій з капіталом та сальдо фінансового рахунку (із урахуванням сальдо статті «Помилки та упушення») дорівнюють нулю.

У другому питанні треба зосередитися на понятті валютного курсу та режимах валютного курсоутворення (фіксований, вільно плаваючий, змішаний). Розмір попиту на іноземну валюту залежить від потреб країни в імпорті, витрат туристів, різних платежів, які зобов'язана пров

Розміри пропозиції валюти визначаються обсягами експорту, позиками, які країна отримує. Потрібно розглянути чинники, що визначають динаміку валютного курсу (національний дохід і рівень витрат виробництва, купівельну спроможність грошей і рівень інфляції в країні, стан платіжного балансу, рівень процентних ставок у країні, довіру до валюти на світовому ринку, державне регулювання валютного курсу, спекулятивні

валютні операції тощо), та механізм їх впливу. Доцільно усвідомити різницю між номінальним (відображає пропорцію, в якій одна валюта обмінюється на іншу) та реальним валютним курсом (визначає купівельну спроможність валюти, а також цінову конкурентоспроможність національних товарів). Зміна валютного курсу впливає на: рівень внутрішніх цін (через зміну цін імпортованих товарів і послуг, а також через зміну цін вітчизняних товарів, при виробництві яких використовувалися імпортовані компоненти); обсяги експорту та імпорту; стан торговельного балансу; приплив іноземних інвестицій; доходи та видатки бюджету; обсяги національного виробництва тощо. Серед дій уряду, що впливають на валютний курс, можна виділити заходи прямого і непрямого регулювання. До непрямих заходів відносять усі інструменти монетарної політики. До заходів прямого впливу відносять дисконтну політику і валютні інтервенції.

У третьому питанні важливо дослідити, як зовнішня торгівля впливає на сукупні витрати і умови економічної рівноваги. Як відомо, чистий експорт є елементом сукупних витрат. У моделі «витрати-випуск» додатний чистий експорт збільшує сукупні видатки і рівноважний ВВП порівняно із закритою економікою. Скорочення і від експорту має зворотні наслідки. Імпорт є вилученням з кругопотоку «доходи-витрати». Тому мультиплікатор витрат у відкритій економіці враховує ще й граничну схильність до імпорту (MPIM) і виглядає так:

$$\mu_n = \frac{1}{1 - (1 - MTR)(MPC - MRM)}$$

Модель рівноваги за методом «вилучення-ін

відкритій економіці можна представити так:

$$S + T + \text{Імпорт} = I + G + \text{Експорт}$$

Тема есе

Необхідність посилення економічної ролі держави в умовах глобалізації.

Практичні завдання

1. Економіка описується такими даними (табл. 20):

Таблиця 20

<i>Статті</i>	<i>Млн грош. од.</i>
Громадяни країни отримують дохід від іноземних інвестицій у вигляді процентних виплат з-за кордону	3621
Імпорт товарів і послуг	21758
Експорт товарів і послуг	19650
Країна сплачує закордонним інвесторам дохід у вигляді відсотків	1394
Витрати громадян країни на туризм	1919
Доходи країни від туризму	1750
Односторонні трансфери країни	2388
Відтік капіталу з країни	4174
Приплив капіталу в країну	6612

На основі даних таблиці 20:

- а) розрахуйте сальдо поточного рахунку, рахунку капітальних операцій і платіжного балансу;
- б) визначте зміни величини офіційних валютних резервів країни.

2. Українське підприємство, 50 % акцій якого володіє фірми з Німеччини, отримує від свого німецького інвестора обладнання вартістю 50 млн доларів США. У яких розділах українського платіжного балансу буде відображено цю операцію? Чи вплине ця операція на сальдо поточного балансу, балансу руху капіталу?

3. Які з наведених операцій можна розглядати як валютні надходження до економіки США, а які відносяться до платежів? Визначте, як вплине кожна з наведених операцій на стан платіжного балансу США:

- а) приватна особа з Сінгапуру купує акції американської компанії;
- б) американець купує квитки турецької авіакомпанії;
- в) уряд КНР купує векселі Скарбниці США;
- г) українська фірма купує апельсини у фермера з Флориди;
- д) уряд США надає фінансову допомогу уряду Сомалі;
- е) американський банк надає позику уряду Мексики.

4. Кожна з трьох країн (А, Б і В) характеризується високим рівнем інфляції. У міжнародній сфері між цими країнами встановлений режим вільно плаваючих валютних курсів. Країна А, прагнучи знизити рівень інфляції, починає проводити політику «дорогих» грошей. Дайте відповіді на питання:

- а) як це вплине на обмінний курс валюти країни А щодо валют двох інших країн;
- б) як це позначиться на конкурентоспроможності продукції країни А;
- в) що відбудеться тим часом з рівнем інфляції у країнах Б і В;
- г) як це вплине на обмінний курс валюти країни Б щодо валют інших країн, якщо вона починає проводити жорстку грошово-кредитну політику;
- д) коротко опишіть вплив жорсткої грошово-кредитної політики країни Б на становище країни А.

Тестові завдання

1. *Яке з тверджень є правильним, якщо величина офіційних резервів центрального банку не змінюється?*

- а) сальдо торговельного балансу завжди дорівнює нулю;
- б) сальдо рахунку поточних операцій завжди дорівнює нулю;
- в) сальдо рахунку капітальних операцій завжди дорівнює нулю;
- г) сальдо платіжного балансу завжди дорівнює нулю.

2. Яка з наведених трансакцій є збільшенням дебетового платіжного балансу України?

- а) німецька інвестиційна компанія надає позику українському підприємству;
- б) українські туристи у Великій Британії купують фунти стерлінгів;
- в) українське дочірнє підприємство експортує сировину до польської компанії-засновника;
- г) іноземці купують українські цінні папери.

3. Яка з перелічених угод збільшить позитивне сальдо балансу платіжних операцій США?

- а) компанія «Боїнг» уклала бартерну угоду з Італією – обмін літака вартістю 100 000 доларів США на місця в готелі на італійському узбережжі на таку саму суму;
- б) США беруть кредит у Сирійській Арабській Республіці на придбання протягом року її нафти на суму 100 000 доларів США;
- в) США продають військовий літак Лівії;
- г) уряд США надає безоплатну допомогу Ізраїлю на суму 100 000 доларів США;
- д) уряд США продає довгострокові облигації.

4. Що буде одним з наслідків політики, коли країна встановлює жорсткий контроль над зовнішньою торгівлею з тим, щоб знизити дефіцит платіжного балансу?

- а) зниження рівня інфляції у країні;
- б) підвищення реальної заробітної плати;
- в) зростання ВВП;
- г) зменшення імпорту.

5. Чим покривається дефіцит платіжного балансу за поточними операціями країни?

- а) позиками;
- б) експортом капіталу;
- в) імпортом капіталу;
- г) офіційними резервами.

6. Що з наведеного нижче викличе короткострокове

зростання чистого експорту?

- а) збільшення курсу національної валюти;
- б) проведення основними торговельними партнерами у своїх країнах стримуючої економічної політики;
- в) підвищення курсу іноземної валюти;
- г) підвищення іноземними торговельними партнерами рівня тарифних бар'єрів.

7. До чого приведе підвищення курсу української гривні до американського долара?

- а) подорожчання американських товарів і зменшення імпорту;
- б) здешевлення американських товарів і збільшення експорту;
- в) подорожчання українських товарів і збільшення експорту;
- г) подорожчання українських товарів і збільшення імпорту.

8. Яка подія може викликати підвищення курсу мексиканського песо, якщо між Мексикою та США діє плаваюча система валютних курсів?

- а) США в односторонньому порядку знижують мито на мексиканські вироби;
- б) Мексика стикнулася із сильною інфляцією;
- в) погіршення політичних відносин скорочує потік американських туристів до Мексики;
- г) США збільшують мито на мексиканські товари.

9. Що з переліченого стане наслідком падіння курсу національної валюти?

- а) зменшення доходів експортерів та імпортерів;
- б) збільшення доходів експортерів та імпортерів;
- в) збільшення доходів експортерів та зменшення доходів імпортерів;
- г) зменшення доходів експортерів та збільшення доходів імпортерів.

10. Якщо ставка банківського відсотка в Україні підвищуватиметься, то що буде з курсом гривні?

- а) гривня знецінюватиметься щодо іноземних валют;
- б) гривня укріплюватиметься щодо іноземних валют;
- в) курс гривні залишиться стабільним;
- г) курс гривні стане плаваючим.

Список рекомендованої літератури

Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка: підручник: у 2 кн. / за ред. С. М. Панчишина, П. І. Островерха. Львів: Апріорі, 2017. Кн. 1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка. 567 с.

Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 368 с.

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 672 с.

Данилович-Кропивницька М. Л., Стецюк П. І., Тивончук І. О. Макроекономіка: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017. 291 с.

Макроекономіка: базовий курс: навч. посіб. / І. Й. Малий, І. Ф. Радіонова, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2016. 246 с.

Солонінко К. С. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2015. 200 с.

Тюхтенко Н. А., Синякова К. М. Макроекономіка: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 352 с.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке платіжний баланс? Яка його аналітична структура?
2. Які умови рівноваги платіжного балансу?
3. Що таке валютний курс? Від яких факторів він залежить?
4. Чим відрізняються номінальний та реальний валютні курси?
5. Які бувають режими валютного курсоутворення?
6. Якими є макроекономічні наслідки коливань валютних курсів?

7. Як зовнішня торгівля впливає на параметри макроекономічної рівноваги?

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ

Результати успішного засвоєння навчальної дисципліни «Макроекономіка» передбачають їх диференціацію на відмінний (відповідає підсумковій оцінці А за шкалою ECTS), типовий (В і С) і пороговий (D і E) рівні за вимогами до сформованих компетентностей.

Досягнення відмінного рівня сформованості предметних компетентностей означає відмінне оволодіння знаннями, уміннями і практичними навичками. Наявна системність знань студента, який може вільно застосовувати отримані знання і демонструвати набуті уміння та практичні навички у складних та нетипових ситуаціях.

Для типового рівня сформованості предметних компетентностей характерним добре або дуже добре володіння знаннями, уміннями та практичними навичками. Студент може прикладати здобуте як у простих, так і складних ситуаціях. У нього наявний зв'язок між окремими знаннями, проте відчувається недостатність умінь і практичних навичок із системного оцінювання відповідної інформації.

Пороговий рівень сформованості предметних компетентностей вирізняється задовільним або достатнім опануванням знань, умінь та практичних навичок, фрагментарністю знань. У простих, типових, стандартних ситуаціях студент може користуватися одержаними знаннями і виявляти набуті уміння та практичні навички, але не здатний цього зробити при підвищенні рівня складності ситуації.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни «Макроекономіка» виставляється у залікову книжку відповідно до такої шкали:

<i>Оцінка за шкалою ECTS</i>	<i>Визначення</i>	<i>Оцінка за національною шкалою</i>	<i>Оцінка за 100-бальною шкалою, що використовується в НІОУ ім. Ярослава Мудрого</i>
A	Відмінно – відмінне виконання, лише з незначною кількістю несуттєвих помилок	5	90 – 100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80 – 89
C	Добре – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75 – 79
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70 – 74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії		60 – 69
FX	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим, як пере скласти	2	35 – 59
F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		0 – 34

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Предмет макроекономіки. Основні проблеми макроекономіки і їх взаємозв'язок.
2. Генеза та основні школи макроекономічної теорії.
3. Основні макроекономічні показники.
4. Валовий внутрішній продукт: поняття та методи його розрахунку.
5. Номінальний і реальний ВВП. Дефлятор ВВП та індекс споживчих цін.
6. Сукупний попит: економічний зміст, графічна інтерпретація, вплив цінових та нецінових чинників.
7. Сукупна пропозиція: економічний зміст, графічна інтерпретація у коротко- та довгостроковому періодах, вплив нецінових чинників.
8. Макроекономічна рівновага. Модель AD-AS. Зміни у рівновазі під впливом зрушень сукупного попиту та сукупної пропозиції.
9. Попит, пропозиція і рівновага на ринку праці. Нео-класична та кейнсіанська моделі ринку праці. Теорія гнучкого ринку праці.
10. Види безробіття. Природне безробіття.
11. Соціально-економічні наслідки безробіття. Розрив ВВП. Закон Оукена.
12. Гроші як макроекономічна категорія. Грошова маса та її структура. Грошові агрегати. Грошова база.
13. Попит на гроші для угод, попит на гроші як активи: поняття та графічна інтерпретація.
14. Процентна ставка: сутність та види. Номінальна та реальна процентна ставка. Рівняння та ефект Фішера.
15. Функції центрального та комерційних банків.
16. Механізм мультиплікації грошової бази. Банківський та грошовий мультиплікатори.
17. Механізм функціонування грошового ринку: попит, пропозиція та їх урівноваження.
18. Сутність та показники інфляції. Види інфляції за її темпами.

19. Інфляція попиту, інфляція витрат та їх графічна інтерпретація. Чинники інфляції попиту і витрат.
20. Соціально-економічні наслідки інфляції.
21. Інфляція і безробіття. Крива Філіпса.
22. Функція споживання. Середня та гранична схильності до споживання. Чинники споживання, не пов'язані з величиною доходу.
23. Функція заощадження. Середня та гранична схильності до заощадження. Чинники заощаджень, не пов'язані з величиною доходу.
24. Функції споживання з урахуванням фактору часу. Теорія поведінки споживачів І. Фішера. Гіпотеза життєвого циклу споживання Ф. Модільяні. Гіпотеза постійного (перманентного) доходу М. Фрідмена.
25. Сутність, різновиди та роль інвестицій в економічному розвитку. Фактори, що впливають на інвестиційні рішення.
26. Проста інвестиційна функція. Чинники автономних інвестицій.
27. Визначення рівноважного ВВП у моделі «витрати-випуск» (модель «кейнсіанський хрест»). Заплановані та фактичні сукупні витрати.
28. Визначення рівноважного ВВП у моделі «вилучення-ін'єкції». Заплановані та незаплановані інвестиції.
29. Механізм мультиплікації автономних витрат. Модель простого мультиплікатора.
30. Сукупні витрати та потенційний ВВП. Рецесійний та інфляційний розриви.
31. Економічний цикл: поняття, структура, індикатори.
32. Види економічних циклів і причини циклічних коливань.
33. Економічне зростання: сутність, показники, основні чинники та типи.
34. Неокласична модель економічного зростання Р. Соллоу.
35. Некейнсіанські моделі економічного зростання Р. Харрода й Е. Домара.
36. Економічна необхідність державного регулювання економіки. «Провали» ринку. Роль держави в основних теоріях

макроекономічного регулювання.

37. Суб'єкти та об'єкти державного регулювання економіки. Основні економічні функції держави.

38. Макроекономічна політика: види, цілі та інструменти. Методи державного регулювання.

39. Фіскальна політика: поняття, цілі та інструменти. Стимулююча та стримуюча фіскальна політика.

40. Дискреційна та автоматична фіскальна політика. Мультиплікатори витратів, податків та збалансованого бюджету.

41. Податки, їх функції та класифікація. Крива Лаффера.

42. Державний бюджет: поняття, основні статті доходів та витратів.

43. Фактичний, потенційний та циклічний бюджетний дефіцит (профіцит). Методи фінансування дефіциту державного бюджету.

44. Державний борг: сутність, причини, види. Ефект витіснення. Управління державним боргом.

45. Сутність, цілі та інструменти монетарної політики.

46. Політика «дорогих» та «дешевих» грошей.

47. Передавальний механізм грошово-кредитної монетарної політики. Наслідки впливу на економіку монетарної політики у короткостроковому та довгостроковому періодах.

48. Платіжний баланс: сутність та структура.

49. Валютний курс. Способи котирування валюти. Паритет купівельної спроможності. Фіксований і плаваючий валютний курс. Реальний валютний курс.

50. Вплив зовнішньої торгівлі на формування рівноважного ВВП у моделях «витрати-випуск» та «вилучення-ін'єкції».

З М І С Т

Загальні поради	3
Плани практичних занять і завдання для самостійної роботи.....	5
Модуль I. Загальні основи макроекономіки. Агреговані ринки.....	5
Модуль II. Макроекономічні процеси.....	59
Модуль III. Держава в системі макроекономічного регулювання.....	101
Критерії оцінювання успішності студентів.....	147
Питання до іспиту.....	149

Навчальне видання

Електронне видання

Набатова О. О.

МАКРОЕКОНОМІКА

навчально-методичний посібник

для студентів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності 051 «Економіка»
спеціалізації «Бізнес-економіка»

Відповідальна за випуск *Л. С. Шевченко*

Редактор *Л. М. Рибалко*

Комп'ютерна верстка *Л. П. Лавриненко*